

**ZBORNÍK ŠTUDENTSKÝCH
PRÍSPEVKOV**

**VYBRANÉ OTÁZKY
MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA
Číslo 3**

Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
2022

Recenzenti/ Reviewers:

Prof. JUDr. PhDr. Miroslav Slašťan, PhD.
Doc. JUDr. Peter Lysina, PhD.
JUDr. Katarína Burdová, PhD.
JUDr. Lukáš Mareček, PhD.
Mgr. Ondrej Ružička, PhD.
Mgr. Sandra Sakolciová, PhD.

Zostavovatelia/Assemblers:

Mgr. Dominika Gornaľová
Mgr. Lilla Ozoráková

Vybrané otázky medzinárodného práva súkromného a verejného: zborník študentských príspevkov / zostavovatelia: Mgr. Dominika Gornaľová, Mgr. Lilla Ozoráková - 3. vyd. – Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022. – 66 s.

ISBN 978 – 80 – 7160 – 634-5

- Medzinárodné právo súkromné
- Medzinárodné právo verejné
- Zborníky

Príspevky neboli redakčne a jazykovo upravené.

Zborník je výstupom študentov Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty za zimný semester roku 2021/2022.

© Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022

ISBN 978 – 80 – 7160 – 634 – 5

OBSAH

Medzinárodné právo súkromné

Nerádová Petrona
Imperatívne normy

Galicová Frederika
Komparácia aplikácie imperatívnych noriem a výhrady verejného poriadku

Budajová Simona
Imperatívne normy ako ochranný mechanizmus v medzinárodnom práve súkromnom

Medzinárodné právo verejné

Fulcová Vanesa
Postavenie korporácií v medzinárodnom práve verejnom

Rýznar Jan
Má spor o prehradu na nilu mírové riešení?

Koprda Norbert
Svätá stolica ako subjekt sui generis medzinárodného práva verejného

Rajničková Veronika
Postavenie a úlohy WHO pri riešení výziev v boji proti ochoreniu COVID-19

Tuohy Malachy
Akú úlohu môže zohrávať medzinárodné právo v potenciálnych konfliktoch v dôsledku nedostatku vody a klimatických zmien? / What role can international law play in potential conflicts due to water scarcity and climate change?

MEDZINÁRODNÉ PRÁVO SÚKROMNÉ

IMPERATÍVNE NORMY

Petrana Nerádová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The issue of Overriding mandatory provisions in private international law is still a very topical issue. These are norms that are applied regardless of the applicable law determined by the conflict of laws rule. The legal treatment of peremptory norms varies from one State to another, mainly because not all national private international law statutes provide for their legal definition at all. In this article I will focus in particular on the differences in the legal regulation of peremptory norms in the Slovak and Czech Republics and I will try to define which legal norms of the national legal order are considered peremptory.

Abstrakt: Problematika imperatívnych noriem v medzinárodnom práve súkromnom je stále veľmi aktuálnou témou. Ide o normy, ktoré sa aplikujú bez ohľadu na rozhodné právo určené kolíznou normou. Právna úprava imperatívnych noriem je v právnych poriadkoch jednotlivých štátov rozdielna, čo spočíva najmä v tom, že nie všetky vnútroštátne zákony o medzinárodnom práve súkromnom vôbec zakotvujú ich legálnu definíciu. V článku sa zameriam najmä na rozdielnosť právnej úpravy imperatívnych noriem v Slovenskej a Českej republike a pokúsim sa vymedziť, ktoré právne normy vnútroštátneho právneho poriadku sú považované za imperatívne.

Keywords: imperative norms, legal definition, necessarily applicable provisions, public order reservation, Slovak Act on MPSaP, Czech Act on MPSaP

Kľúčové slová: imperatívne normy, legálna definícia, nutne použiteľné ustanovenia, výhrada verejného poriadku, slovenský zákon o MPSaP, český zákon o MPSaP

1. ÚVOD

V slovenskom zákone č. 97/1963 Z. z. zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov (ďalej ako „zákon o MPSaP“) nie je zakotvená legálna definícia imperatívnych noriem. Dôsledkom tejto skutočnosti dochádza k rozšíreniu definície imperatívnych noriem z nariadenia Rím I aj na ostatné oblasti medzinárodného práva súkromného.

Na rozdiel od slovenského zákona o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, v Českej republike sa situácia zmenila rekodifikáciou zákona č. 91/2012 Sb. o mezinárodním právu soukromném v znení neskorších predpisov (ďalej ako „český zákon o MPS“) a do ustanovenia § 3 bola zakotvená definícia imperatívnych noriem. Ani zakotvenie legálnej definície imperatívnych noriem do zákona však nevyriešilo jednoznačne otázku, ktorým konkrétnym právnym normám možno dať prívlastok imperatívne, na čo sa pokúsime nájsť odpoveď v nasledovných riadkoch.

Cieľom článku je najmä poskytnúť aktuálny pohľad na inštitút imperatívnych noriem v Slovenskej republike v porovnaní s Českou republikou a zhodnotiť prínos zakotvenia legálnej definície imperatívnych noriem do českého zákona o MPS. Súčasťou článku je aj pohľad na vzťah imperatívnymi normami a výhradou verejného poriadku, rozdiel medzi imperatívnymi a kogentnými právnymi normami.

2. IMPERATÍVNE NORMY – CHARAKTERISTIKA

Pre oblasť medzinárodného práva súkromného sú typické najmä kolízne právne normy, s ktorými sa v iných odvetviach právneho poriadku nie je možné stretnúť. Je to najmä z toho dôvodu, že ich predpisy majú prísne teritoriálnu pôsobnosť a preto v nich nemôže nastať tzv. kolízia zákonov.¹ Kolízne normy teda určujú rozhodný právny poriadok, ktorý sa aplikuje na súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom. Toto pravidlo sa však neuplatňuje absolútne, pretože z použitia kolíznych noriem existujú výnimky najmä v súvislosti s imperatívnymi normami a výhradou verejného poriadku.² Pojem imperatívnych noriem sa vynára v mnohých štátoch v náuke

¹ Lysina, P., Ďuriš, M., Haťapka, M. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 101.

² Zákony ktorej krajiny platia? Európska justičná sieť (pre občianske a obchodné veci). Dostupné cez: https://e-justice.europa.eu/340/SK/which_country_s_law_applies?SLOVAKIA&member=1.

medzinárodného práva súkromného ako aj v judikatúre. Ide pritom o ustanovenia, ktoré sa pre svoj účel uplatňujú bez ohľadu na to, akému právu daný právny vzťah podlieha, keďže slúžia na realizáciu osobitných záujmov dotknutého štátu. Inak povedané, tieto predpisy si samy určujú svoju pôsobnosť, ktorá nesmie byť obmedzená ani vtedy, ak sa podľa kolíznych noriem uplatňuje na určitý právny vzťah iný právny poriadok.³ Aj odôvodnenie nariadenia Rím I poukazuje na to, že „verejný záujem odôvodňuje, aby v mimoriadnych prípadoch súdy členských štátov mohli uplatniť výnimky založené na výhrade verejného poriadku a imperatívnych normách.“⁴

3. KODIFIKÁCIA IMPERATÍVNYCH NORIEM V ZMYSLE NARIADENIA RÍM I A RÍM II

Ako uvádza Pauknerová, v súčasnosti je otázka aplikovateľnosti imperatívnych noriem v medzinárodnom práve súkromnom sčasti kodifikovaná, a to tak v medzinárodných zmluvách, ako aj v nariadeniach EÚ, v niektorých vnútroštátnych predpisoch MPS a ráta s nimi dokonca *soft law*.⁵

Slovenský zákon o MPSaP neobsahuje definíciu pojmu imperatívne normy. Nachádzame ju v nariadení Rím I a Rím II.⁶ Normotvorca Európskej únie definoval v článku 9 ods. 1 nariadenia Rím I imperatívne normy ako „normy, ktorých dodržiavanie pokladá krajina za rozhodujúce pre ochranu svojich verejných záujmov, ako je politické, sociálne alebo hospodárske zriadenie, až do takej miery, že vyžaduje ich uplatnenie v každej situácii, na ktorú sa norma vzťahuje, bez ohľadu na právo, ktoré je inak rozhodným pre zmluvu podľa tohto nariadenia“.⁷ Táto formulácia je prevzatá z rozsudku SDEU vo veci *Arblade*, kde ako uvádza Pauknerová „súd nadviazal na priekopníka tohto pojmu *Francescakise*. Definícia imperatívnych noriem v nariadení Rím I bezpochyby prispela k posilneniu relevancie pojmu „imperatívne normy v medzinárodnom práve súkromnom“ a posilneniu všeobecného povedomia o tomto pojme, ktorý bol dovtedy známy len úzkemu okruhu odborníkov najmä v teórii.“⁸

Z pohľadu medzinárodného práva súkromného je potrebné rozlišovať kogentné normy a imperatívne normy. Kogentné normy sa aplikujú len vtedy, ak sú súčasťou rozhodného právneho poriadku – teda buď práva, ktoré si strany zvolili,⁹ alebo práva, ktoré sa použije podľa kolíznych noriem v prípadoch, kedy si strany právo nezvolili. Naproti tomu, imperatívne normy budú vynucovať svoju aplikáciu vždy, bez ohľadu na právny poriadok rozhodný pre daný právny vzťah.¹⁰ Širicová tiež vysvetľuje, že „imperatívne normy sú podskupinou kogentných noriem, ktorá sa od ostatných kogentných noriem líši tým, že ich dodržiavanie vyžaduje verejný záujem. Disponujú aj väčšou „silou“, keďže ich sudca (na základe vlastného uváženia) uplatní vždy, bez ohľadu na rozhodné právo. Dostanú prednosť tak pred právom určeným voľbou, ako aj pred právom určeným kolíznymi normami pri absencii voľby.“¹¹ Článok 16 *Nariadenia Rím II* hovorí, že „žiadne ustanovenie tohto nariadenia neobmedzuje uplatňovanie ustanovení právneho poriadku konajúceho súdu v situácii, v ktorej je ich použitie povinné bez ohľadu na to, ktorý právny poriadok je inak rozhodným právom pre mimozmluvný záväzok.“¹²

3.1. Kodifikácia imperatívnych noriem v Slovenskej A Českej republike

Ako bolo uvedené vyššie, definícia a vôbec zmienka o imperatívnych normách v slovenskom zákone o MPSaP chýba. V Českej republike sa však situácia zmenila novelou zákona o MPS z roku 2012, kde bola do § 3 zakotvená definícia nutne použiteľných ustanovení nasledovne: „Ustanovení tohoto zákona nebrání použití těch ustanovení českého právního řádu, kterých je nutné v mezích jejich předmětu úpravy použít vždy bez ohledu na to, kterým právním řádem se řídí právní poměry, v nichž se projeví účinky použití takových ustanovení.“¹³ V

³ Zbierka súdnych rozhodnutí, Vec C-135/15 Helénska republika proti Grigoriosovi Nikiforidisovi, s. 9.

⁴ Zbierka súdnych rozhodnutí, Vec C-135/15 Helénska republika proti Grigoriosovi Nikiforidisovi, s. 10.

⁵ Pauknerová, M., Imperatívni normy a mezinárodní právo soukromé – klasické téma v současnosti, Právník 1/2021, s. 3.

⁶ Ďuriš, M., Burdová, K., Výhrada veřejného poriadku v medzinárodnom práve súkromnom. In. Univerzitný vedecký park a jeho právne výzvy v 21. storočí. Bratislava: PrafUK, 2015. s. 130.

⁷ NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I).

⁸ Pauknerová, M., Imperatívni normy a mezinárodní právo soukromé – klasické téma v současnosti, Právník 1/2021, s. 4.

⁹ Ak je voľba práva pre daný vzťah prípustná.

¹⁰ Pauknerová, M., Imperatívni normy a mezinárodní právo soukromé – klasické téma v současnosti, Právník 1/2021, s. 5.

¹¹ Širicová Gregorová, L. Nové nariadenie Rím I: Inovácie pri voľbe rozhodného práva pre zmluvné záväzky. In. Tradície a inovácie v súkromnom práve. Košice: Univerzita P.J.Šafárika, 2009, s. 141.

¹² Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (RÍM II).

¹³ Zákon č. 91/2012 Sb. o mezinárodním právu soukromém v znení neskorších predpisu.

predchádzajúcej právnej úprave v Českej republike tento pojem upravený nebol a bolo potrebné vychádzať zo stanovísk právnej doktríny.¹⁴

Čo sa týka terminológie, je potrebné poznamenať, že výraz nutne použiteľné normy je synonymum k pojmu imperatívne normy. Na zavedenie tohto pojmu nebol v ČR jednotný názor a nie všetci s ním boli stotožnení. Zavádzanie vlastných pojmov však nie je ničím nezvyčajným, pretože ako Rozenhalová uvádza, jeden z najnovších zákonov o medzinárodnom práve súkromnom – chorvátsky zákon z roku 2017 používa pojem „pravidla neposredne primjene“ teda používa klasický pojem priamo použiteľné normy.¹⁵

4. VÝHRADA VEREJNÉHO PORIADKU VS. IMPERATÍVNE NORMY

Legislatívna história imperatívnych noriem je veľmi úzko spojená s myšlienkou ochrany verejného poriadku.¹⁶ Na rozdiel od imperatívnych noriem, definícia výhrady verejného poriadku je obsiahnutá v § 36 ZMPS, podľa ktorého „*právny predpis cudzieho štátu nemožno použiť pokiaľ by sa účinky tohto použitia priedčili takým zásadám spoločenského a štátneho zriadenia Slovenskej republiky a jej právneho poriadku, na ktorých je potrebné bez výhrady trvať, a to bez ohľadu na vôľu účastníkov.*“

„*Pôjde najmä o tie ustanovenia ústavy, ktoré zakotvujú základné princípy rovnosti ľudí pred zákonom, zákazu diskriminácie z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, náboženstva a národnosti a pod. Normy verejného poriadku bude možné nájsť aj v niektorých normách rodinného práva, ktoré budú mať pre právnu úpravu štátu taký význam, že budú musieť byť zachované aj pri úprave právnych pomerov s cudzím medzinárodným prvkom.*“¹⁷ Výhrada verejného poriadku sa má využívať len výnimočne a v rámci jeho aplikácie súd nesmie skúmať ani hodnotiť právnu normu cudzieho štátu, ale len účinky jej použitia vo vzťahu k verejnému poriadku Slovenskej republiky.¹⁸

Čo sa týka ich pôsobenia, Burdová a Ďuriš uvádzajú, že „*kým imperatívne normy pôsobia ofenzívne (bez ohľadu na obsah cudzieho práva) tak inštitút výhrady verejného poriadku defenzívne (len v prípade, ak by použitie cudzieho právneho poriadku ohrozovalo deklarované záujmy). Výhradou verejného poriadku nie sú chránené všetky kogentné normy slovenského právneho poriadku, ale len tie normy, ktoré možno považovať za zásadné a principiálne (napr. zásada monogamného manželstva).*“¹⁹

5. KTORÉ NORMY JE MOŽNÉ POVAŽOVAŤ ZA IMPERATÍVNE?

Žiaden všeobecne platný katalóg zásad a noriem, ktoré by tvorili obsah pojmov verejný poriadok a imperatívne normy neexistuje. Normotvorca Únie a právna teória môžu len opísať fenomén „imperatívnych noriem“ a rozhodnutie o tom, či sa určitej norme má priznať „imperatívny charakter“, je vecou súdu konajúceho v konkrétnej právnej veci.²⁰ Krajský súd vo svojom rozhodnutí sp. zn. 10Co/56/2016 zo dňa 24.10.2017 uviedol, že „*úlohou imperatívnych noriem je chrániť právny poriadok štátu konajúceho súdu a významné záujmy ním chránené...Vnútroštátne právne poriadky iba výnimočne vo svojom vnútroštátnom právnom poriadku, explicitne uvádzajú, ktoré normy sú imperatívne a tak posúdením, že určitá právna norma vnútroštátneho práva imperatívnou zostáva, je na pleciach súdu a právnej teórie.*“²¹ Ani rekodifikovaný zákon o MPS v Česku neobsahuje výpočet nutne použiteľných ustanovení. Právny teoretici v Českej aj v Slovenskej republike sa však zhodujú v tom, že väčšinu týchto noriem môžeme nájsť vo verejnoprávných predpisoch.

V odbornej literatúre možno nájsť názory, že za imperatívne normy by nemali byť v zmysle nariadení Rím I považované ustanovenia, ktorých primárnym záujmom nie je ochrana verejného záujmu, ale záujmu súkromného, a to predovšetkým ustanovenia, ktoré vyrovnávajú nerovné postavenie strán (napr. normy chrániace spotrebiteľov, zamestnancov, obchodných zástupcov, normy, ktoré regulujú výšku nájmu, franchisingové zmluvy a mnohé ďalšie).²² Petr Bříza uvádza, že imperatívnymi normami budú spravidla verejnoprávne predpisy, napr. colné,

¹⁴ Bříza, P., Břicháček, T., Fišerová, Z., Horák, P., Ptáček, L., Svoboda, J.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 19 – 23.

¹⁵ Pauknerová s.6.

¹⁶ Zbierka súdnych rozhodnutí, Vec C-135/15 Helénska republika proti Grigoriosovi Nikiforidisovi, s. 10.

¹⁷ Ďuriš, Michal. § 36 [Verejný poriadok]. In: LYSINA, Peter, ŠTEFANKOVÁ, Natália, ĎURIŠ, Michal, ŠTEVČEK, Marek. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. 1.vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011.

¹⁸ Zákony ktorej krajiny platia? Európska justičná sieť (pre občianske a obchodné veci).Dostupné cez: https://e-justice.europa.eu/340/SK/which_country_s_law_applies?SLOVAKIA&member=1.

¹⁹ Ďuriš, M., Burdová, K., Výhrada verejného poriadku v medzinárodnom práve súkromnom. In. Univerzitný vedecký park a jeho právne výzvy v 21. storočí. Bratislava: PrafUK, 2015. s. 130.

²⁰ Zbierka súdnych rozhodnutí, Vec C-135/15 Helénska republika proti Grigoriosovi Nikiforidisovi, s. 10.

²¹ Krajský súd Prešov sp. zn. 10Co/56/2016 zo dňa 24.10.2017.

²² Lysina, P., Ďuriš, M., Haťapka, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 280.

stavebné, devízové, predpisy na ochranu životného prostredia, alebo pravidlá hospodárskej súťaže.²³ Rovnako aj Pauknerová uvádza, že „popri kogentných normách súkromnoprávneho charakteru obsiahnutých napríklad v občianskom zákonníku, sa do regulácie súkromnoprávných pomerov s cudzím prvkom stále viac prenikajú i kogentné normy verejnoprávne majúce súkromnoprávne dôsledky, typicky normy regulujúce zahraničný obchod, colné predpisy, predpisy na ochranu hospodárskej súťaže a podobne.“²⁴ Ako príklad uvádza, že podľa zákona o zahraničnom obchode s vojenským materiálom je potrebná k vývozu takéhoto materiálu do zahraničia licencia, a to bez ohľadu na právny poriadok, ktorým sa riadi samotná kúpna zmluva. Bez udelenia licencie by bola takáto zmluva neplatná.²⁵

Ďalej medzi takéto normy patria napríklad normy na ochranu spotrebiteľa a zamestnanca, či všeobecne normy na ochranu slabšej strany.²⁶ Potvrďuje to aj komentár k českému zákonu o MPS, nutne použiteľné ustanovenia musia chrániť nielen individuálny, súkromný záujem, ale vždy aj verejný a musia odrážať úmysel byť aplikované aj na súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom. Musí s nimi byť teda vždy spojená ochrana nejakého výrazného verejného záujmu. Najvyšší súd ČR napríklad vo svojom rozhodnutí odmietol považovať za imperatívne ustanovenia ZP týkajúce sa spôsobu ukončenia pracovného pomeru a poukázal na to, že je pre ne „zásadní a nenahraditeľný spoločenský význam predmetu jejich právní úpravy“ (rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 4196/2007).²⁷ Ďalej podľa českého komentára medzi takéto normy možno zaradiť reguláciu kartelov, protisúťažné správanie, dovozné a vývozné obmedzenia ochrana devízových a monetárnych zdrojov, predpisy chrániace životné prostredie, pravidlá týkajúce sa cenných papierov a trhu s nimi, kultúrnych pamiatok, stavebné, požiarne predpisy a ďalšie.²⁷

V Slovenskej republike možno za imperatívnu normu považovať ustanovenie § 853 ods. 3 zákona č. 40/1964 Z. z. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov, ktoré vymenúva niektoré výnimky z rozhodného práva a ktorého znenie je nasledovné: „Ustanovenia § 47a, § 490 ods. 2, § 582a a § 879n sa použijú bez ohľadu na právo, ktoré je inak podľa predpisov medzinárodného práva súkromného rozhodným pre zmluvu.“²⁸ Zároveň Števček v komentári k tomuto ustanoveniu píše, že toto ustanovenie „je veľmi nesystematickou manifestáciou princípu výhrady verejného poriadku v právnych vzťahoch s cudzím, medzinárodným prvkom. Právna úprava tzv. povinne zverejňovaných zmlúv podľa ust. § 47a OZ a naň nadväzujúcich ustanovení, je pre Slovenskú republiku natoľko významná, že vylúčila aplikáciu tých právnych režimov, ktoré sú podľa tzv. nadviazania kolíznej normy medzinárodného práva súkromného rozhodným právom na úpravu konkrétneho zmluvného vzťahu. Ide však o výsostne politickú otázku, ktorej zákonné vyjadrenie treba rešpektovať, no z právno-doktrinálneho hľadiska mu rozhodne nemožno tlieškať.“²⁹ Napriek uvedenému si myslím, že v určitých prípadoch takéto jasné vymedzenie imperatívnych noriem môže len pomôcť a vniesť viac istoty do niektorých právnych vzťahov.

V rámci pracovného práva majú imperatívne normy spravidla verejnoprávny charakter a zahŕňajú najmä zákaz detskej a nútenej práce, zákaz diskriminácie v oblasti pracovnoprávných vzťahov, predpisy upravujúce verejné zdravotné a sociálne poistenie zamestnancov a bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci.³⁰ **Možno teda zhrnúť, že imperatívne normy** sú predovšetkým verejnoprávnymi normami slúžiacimi podstatným odôvodnením záujmom spoločnosti, ale môžu byť aj normami súkromnoprávnymi, ktorých cieľom je ochrana určitého podstatného záujmu. Vnútroštátne právne poriadky iba výnimočne vo svojom vnútroštátnom právnom poriadku, explicitne uvádzajú, ktoré normy sú imperatívne a tak posúdením, že určitá právna norma vnútroštátneho práva imperatívnu, je úlohou súdu a právnej teórie.³¹

²³ Bříza, P., Nový zákon o mezinárodním právu soukromném, Bulletin advokacie 7-8/2014, s. 38.

²⁴ Pauknerová, M., Imperativní normy a mezinárodní právo soukromé – klasické téma v současnosti, Právník 1/2021, s. 5.

²⁵ Pauknerová, M., Imperativní normy a mezinárodní právo soukromé – klasické téma v současnosti, Právník 1/2021, s. 1.

²⁶ Pauknerová, M., Imperativní normy a mezinárodní právo soukromé – klasické téma v současnosti, Právník 1/2021, s. 3.

²⁷ Bříza, P., Břicháček, T., Fišerová, Z., Horák, P., Ptáček, L., Svoboda, J.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 19 – 23.

²⁸ Zákon č. 40/1964 Z. z. občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

²⁹ Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451 – 880. 2. vydanie. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 3197 – 3201.

³⁰ Lysina, P., Ďuriš, M., Haťapka, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 329.

³¹ Krajský súd Prešov sp. zn. 10Co/56/2016 zo dňa 24.10.2017.

6. APLIKÁCIA IMPERATÍVNYCH NORIEM

Imperatívne normy *lex fori* sa aplikujú vždy. Rímsky dohovor aj nariadenie Rím I v čl. 7 ods. 2, resp. čl. 9 ods. 2 sú v tomto ohľade jednoznačné, keďže ustanovujú, že použitie týchto ustanovení nie je ničím dotknuté. Pokiaľ teda ide o aplikáciu imperatívnych noriem, rozlišujú sa dva prípady. Bez ohľadu na *lex causae* je vždy možné uplatniť imperatívne normy *legis fori*, teda právneho poriadku štátu konajúceho súdu.³² Súd si musí tiež odpovedať na otázku, či bolo v úmysle normotvorcu dať týmto ustanoveniam charakter imperatívnej normy a či odôvodňujú politické, sociálne alebo hospodárske záujmy štátu, ktorý toto ustanovenie vydal, aby takéto ustanovenie malo vplyv na dotknutý právny vzťah, napriek tomu, že kolízne normy odkazujú na právo iného štátu ako na právo rozhodné pre daný právny vzťah.³³

V súvislosti s imperatívnymi normami sa čoraz častejšie stretávame s názormi, že orgány aplikácie práva majú aplikovať nielen imperatívne normy *lex fori* ale aj imperatívne normy tretieho štátu a tiež aj imperatívne normy rozhodujúceho práva. Pre úplnosť je potrebné dodať, že v ČR je v ustanovení § 25 upravuje režim zahraničných nutne použiteľných noriem iného štátu, než štátu konajúceho, alebo štátu, ktorého právny poriadok je v danej situácii rozhodný.³⁴ Podľa názoru Pauknerovej patrí český zákon o MPSaP k tým odvážnym, ktoré zakotvujú aj možnosť použiť ustanovenia práva tretieho štátu (§ 25). Toto ustanovenie sa uplatní len v tých vzťahoch, ktoré doteraz neboli unifikované na úrovni EÚ a sú to kolízne otázky práva fyzických a právnických osôb, vecných práv, čiastkové otázky rodinného práva.

Ustanovenie § 25 však zatiaľ v praxi aplikované nebolo.³⁵ Priekopníkom bol v tomto smere švajčiarsky zákon o medzinárodnom práve súkromnom z roku 1987, ktorý v čl. 18 a 19 zakotvuje aplikovateľnosť imperatívnych noriem *legis fori* a možnosť prihliadať na imperatívne normy tretieho štátu. Tento predpis inšpiroval mnoho ďalších zákonodarcov, väčšinou sa však národné predpisy obmedzujú len na aplikovateľnosť imperatívnych noriem *legis fori*.

7. ZÁVER

Na záver je potrebné dodať najmä to, že akokoľvek bol slovenský zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom považovaný od svojho vzniku za nadčasový, nadišiel čas pristúpiť k zmenám aj vzhľadom na vývoj zákonnej úpravy v okolitých štátoch, najmä však v Českej republike. Nemusíme chodiť ďaleko a môžeme sa teda inšpirovať českým zákonom o MPS, ktorý už takmer desať rokov zakotvuje legálnu definíciu imperatívnych noriem *legis fori* a aj aplikáciu imperatívnych noriem tretieho štátu. Aj keď ani táto právna úprava neposkytuje odpovede na všetky otázky, z hľadiska vývoja a pokroku v tomto právnom odvetví hodnotím český zákon o MPS kladne. To čo bolo dobré pred tridsiatimi rokmi už jednoducho nezodpovedá súčasnému stavu medzinárodného práva súkromného.

Použitá literatúra:

ĎURIŠ, M., BURDOVÁ, K.: Výhrada verejného poriadku v medzinárodnom práve súkromnom. In: Univerzitný vedecký park a jeho právne výzvy v 21. storočí. Bratislava: PraFUK, 2015. s. 133. ISBN 978-80-7160-393-1

Dostupné na: https://uniba.sk/fileadmin/ruk/po/Zbornik_2.8_9.6.2015.pdf

Ďuriš, Michal. § 36 [Verejný poriadok]. In: LYSINA, Peter, ŠTEFANKOVÁ, Natália, ĎURIŠ, Michal, ŠTEVČEK, Marek. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. 1.vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 178 - 179

ŠIRICOVÁ GREGOROVÁ, L.: Nové nariadenie Rím I: Inovácie pri voľbe rozhodného práva pre zmluvné záväzky1. In: Tradície a inovácie v súkromnom práve. Košice: Univerzita P.J.Šafárika, 2009. s. 141. ISBN 978-80-7097-772-9

Dostupné na: https://www.upjs.sk/public/media/1084/zbornik_9.pdf

BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J. Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 767 s. ISBN 978-80-7400-528-2

PAUKNEROVÁ, M., Imperatívni normy a mezinárodní právo soukromé – klasické téma v současnosti, Právník 1/2021. 20 s.

³² Lysina, P., Ďuriš, M., Haťapka, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 329.

³³ Zbierka súdnych rozhodnutí, Vec C-135/15 Helénska republika proti Grigoriosovi Nikiforidisovi, s. 10.

³⁴ Bříza, P., Břicháček, T., Fišerová, Z., Horák, P., Ptáček, L., Svoboda, J.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 154 – 158.

³⁵ Pauknerová, M., Imperatívni normy a mezinárodní právo soukromé – klasické téma v současnosti, Právník 1/2021, s. 19-20.

Dostupné na: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2021/1/1_Pauknerova_1-20_1_2021.pdf
LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. 544 s. ISBN 978-80-89603-43-5

BULLA, M., Medzinárodné právo súkromné Európskej únie optikou pracovného práva. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2015. 243 s. ISBN 978-80-89149-44-5 (online)

Dostupné na: <http://www.laborlaw.sk/wp-content/uploads/2015/04/Martin-Bulla-MPS.pdf>

ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEJČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451 – 880. 2. vydanie. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2019. 1578 s. ISBN 978-80-7400-770-5

Zbierka súdnych rozhodnutí, Vec C-135/15 Helénska republika proti Grigoriosovi Nikiforidisovi,

Dostupné na:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CC0135&from=CS>

Zákony ktorej krajiny platia? Európska justičná sieť (pre občianske a obchodné veci). https://e-justice.europa.eu/340/SK/which_country_s_law_applies?SLOVAKIA&member=1

NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I)

NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (RÍM II)

Zákon č. 91/2012 Sb. Zákon o mezinárodním právu súkromém

Zákon č. 40/1964 Z. z. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

Kontaktné údaje:

Bc. Petrana Nerádová

neradova4@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave,

Právnická fakulta

Šafárikovo nám.6,

810 00 Bratislava

Slovenská republika

KOMPARÁCIA APLIKÁCIE IMPERATÍVNYCH NORIEM A VÝHRADY VEREJNÉHO PORIADKU

Frederika Galicová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The aim of this article is to introduce readers to institutes serving as protective mechanisms in private international law. Private international law is a relatively specific area of law, which is the reason for the creation of separate institutes, which serve as a response to the penetration of foreign law into national law. The article offers readers the basic theoretical framework necessary to understand the existence and application of protective mechanisms, which are overriding mandatory rules and public policy reservation. The article also provides an enumeration of common, but especially different features, which clearly confirm the difference and peculiarity of both institutes.

Abstrakt: Účelom tohto článku je predstaviť čitateľom inštitúty slúžiace ako ochranné mechanizmy v medzinárodnom práve súkromnom. Medzinárodné právo súkromné je pomerne špecifická oblasť práva, z čoho pramení aj odôvodnenosť vytvorenia samostatných inštitútov, ktoré slúžia ako reakcia na prenikanie cudzieho práva do vnútroštátneho právneho poriadku. Článok ponúka čitateľom základný teoretický rámec nevyhnutný pre pochopenie existencie a aplikácie ochranných mechanizmov, ktorými sú imperatívne normy a výhrada verejného poriadku. Článok ďalej poskytuje výpočet spoločných, no najmä odlišných znakov, ktoré jednoznačne potvrdzujú rozdielnosť a osobitosť oboch inštitútov.

Keywords: private law relation with a foreign element, protective mechanisms, overriding mandatory rules, public policy reservation.

Kľúčové slová: súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom, ochranné mechanizmy, imperatívne normy, výhrada verejného poriadku.

1. ÚVOD

Medzinárodné právo súkromné je oblasť práva, ktorá sa vyznačuje mnohými špecifikami, ktoré pri iných právnych oblastiach nenachádzame. Základnými normami, ktoré v medzinárodnom práve súkromnom nachádzame, sú kolízne normy, ktorých účelom je riešenie otázky, ktoré právo má byť aplikované na súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom. Bezvýhradné trvanie na aplikácii cudzieho práva, ktoré stanovuje kolízna norma, je však pomerne nebezpečné s ohľadom na základné hodnoty štátu konajúceho súdu.¹ Z uvedeného dôvodu medzinárodné právo súkromné disponuje niekoľkými ochrannými mechanizmami, ktoré umožňujú na túto hrozbu reagovať.

Tento odborný článok má za cieľ priblížiť čitateľom práve ochranné mechanizmy medzinárodného práva súkromného, ktorými sú výhrada verejného poriadku a imperatívne normy. Za týmto účelom sa článok člení do dvoch hlavných častí.

V prvej časti článok ponúka čitateľom základný teoretický rámec, ktorý je nevyhnutný pre samotné pochopenie týchto inštitútov.

Druhá časť sa venuje charakterizovaniu tak inštitútu výhrady verejného poriadku, ako aj imperatívnych noriem a poskytuje čitateľom predstavenie základného právneho rámca, kde tieto inštitúty nachádzame vyjadrené. Záverom druhej časti je vymedzenie spoločných znakov týchto dvoch inštitútov, no najmä vymedzenie znakov odlišných, keďže v praxi sa môžeme stretávať s názormi, ktoré tieto inštitúty prakticky stotožňujú.

2. MEDZINÁRODNÉ PRÁVO SÚKROMNÉ

Centrálnym predmetom záujmu medzinárodného práva súkromného je súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom. Takýto súkromnoprávny vzťah nie je typickým a bežným vzťahom, s ktorým sa stretávame na vnútroštátnej

¹ LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ŽURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 177-181.

úrovni. V prípade súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom totižto možno identifikovať špecifický element², ktorý takýto právny vzťah spája s cudzou, resp. zahraničnou právnou úpravou.³

Práve v dôsledku prítomnosti takéhoto cudzieho prvku dochádza ku situácií, kedy sa na jeden súkromnoprávny vzťah viažu rôzne právne poriadky (vnútroštátny právny poriadok a cudzí, resp. cudzie právne poriadky⁴). Takúto situáciu označujeme ako tzv. stret alebo kolíziu viacerých právnych poriadkov.⁵ V dôsledku stretnutia týchto viacerých právnych poriadkov je následne nevyhnutné rozhodnúť, ako s touto skutočnosťou naložiť.

Odpoveď na túto otázku nám poskytujú tzv. kolízne normy. Kolízne normy sú špecifickou kategóriou noriem, ktoré sú vlastné len pre medzinárodné právo súkromné. Tieto normy nám poskytujú postup, ktorý má adresát takejto normy (primárne súd) aplikovať pre vyriešenie vzniknutej otázky. Kolízna norma teda poskytuje odpoveď na to, aký právny poriadok má byť pre daný súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom aplikovaný, čím vymedzuje tzv. rozhodné právo pre daný vzťah.

3. OCHRANNÉ MECHANIZMY V MEDZINÁRODNOM PRÁVE SÚKROMNOM

Ustanovovanie jednotlivých kolíznych noriem má vo svojich rukách príslušný zákonodarca. Táto úloha sa možno na prvý pohľad nezdá taká odlišná od uzákoňovania iných právnych predpisov, no v tomto prípade si treba uvedomiť, že táto situácia je výrazne odlišná. Zákonodarca v tomto prípade odkazuje buď priamo alebo prostredníctvom tzv. hraničného ukazovateľa, aký právny poriadok má byť pre daný súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom aplikovaný. V prípade ideálneho, avšak objektívne nereálneho, fungovania práva, by tento zákonodarca mal preto poznať všetky zahraničné právne poriadky, na ktoré prostredníctvom ustanovení právnych noriem, ktoré prijíma, odkazuje. Táto situácia je objektívne nemožná, a preto nemožno rozumne očakávať od každého zákonodarcu, že bude poznať rozsiahlu a kompletnú hmotnoprávnú úpravu právnych poriadkov všetkých zahraničných štátov. Táto nemožnosť očakávania je navyše podčiarknutá skutočnosťou, že zákonodarca nemôže ani predpovedať, ako sa cudzia právna úprava, na ktorú prostredníctvom svojich kolíznych noriem odkazuje, v budúcnosti zmení.⁶

Na základe toho by sme preto mohli vyvodiť, že kolízne normy obsiahnuté v predpisoch medzinárodného práva súkromnoprávneho sú len akýmisi pravidlami, bez hlbšieho hodnotového podkladu, na ktorých by boli založené (t. j. sú hodnotovo neutrálne). Pri výklade týchto noriem môžeme dôjsť len k záveru, že „*Kolízna norma vyjadruje predstavu jej tvorca o spravodlivom a rozumnom priradení určitého právneho poriadku k určitému právnemu vzťahu, resp. k právnej otázke.*“⁷ Ako však správne poukazuje názor autorov, ide len a akúsi „predstavu“ zákonodarcu o tom, že uvedená právna úprava kolíznej normy povedie k naplneniu hodnôt spravodlivosti a rozumnosti, avšak reálne naplnenie týchto hodnôt zákonodarca nezaručuje.

V prípade bezvýhradnej aplikácie kolíznej normy, ktorá nám poskytne určenie rozhodného práva aplikovateľného pre daný súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom, tým pádom môže dôjsť k následkom a účinkom, ktoré sú pre krajinu, ktorej súd vo veci koná, neakceptovateľné.

V dôsledku tohto rizika medzinárodné právo súkromné pozná viaceré ochranné mechanizmy, ktoré umožňujú jednotlivým krajinám, ktoré by mali bezvýhradne aplikovať kolíznu normu, niekoľko ochranných inštitútov, ktorými sú výhrada verejného poriadku a imperatívne normy.

3.1 Výhrada verejného poriadku

V prípade bezvýhradnej aplikácie kolíznych noriem je potrebné si uvedomiť, že štátu, ktorého súd vo veci rozhoduje, by musel byť výsledok sporu ľahostajný, a tento by len formalisticky postupoval podľa postupov, ktoré mu stanovuje kolízna norma. Avšak medzi danou spornou otázkou, ktorá vyplynie zo súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom, do ktorej ingeruje štát prostredníctvom svojho súdu, ktorý vo veci koná, existuje určité prepojenie (či už väčšie alebo menšie). Na základe uvedenej spojitosti je preto logické konštatovať, že aj štát bude

² Napr. cudzia štátna príslušnosť subjektu súkromnoprávneho vzťahu; plnenie vyplývajúce zo zmluvy sa má skutočnosť v cudzine; nehnuteľnosť, ktorá sa týka súkromnoprávneho vzťahu, sa nachádza v cudzine a iné.

³ CSACH, K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, Ľ., JÚDOVÁ, E.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 16.

⁴ Stret s viacerými cudzími právnymi poriadkami prichádza do úvahy najmä pri ďalšom odkaze, tzv. transmisii v medzinárodnom práve súkromnom.

⁵ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA M. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vyd. Bratislava: C.H.Beck, 2016, s. 1.

⁶ BOGDAN, M.: Private International Law as Component of the Law of the Forum. The Hague: Hague Academy of International Law, 2012, s. 214.

⁷ CSACH, K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, Ľ., JÚDOVÁ, E.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 58.

zainteresovaný vo vzťahu k výsledku tohto sporu.⁸ Práve pre takéto prípady identifikujeme v medzinárodnom práve súkromnom existenciu inštitútu výhrady verejného poriadku.

Výhrada verejného poriadku je inštitút, ktorý zabezpečuje aplikáciu ochranného mechanizmu v medziach postupov, ktoré sú späté s medzinárodným právom súkromným. Tento inštitút poskytuje možnosť konajúcemu súdu, ktorému patrí právomoc vo veci konať, aby odmietol postup, ktorý mu ustanovuje kolízna norma, teda aplikovať na daný prípad kolíznou normou určené rozhodné právo.

Konajúci súd však nemôže pristúpiť k aplikácii výhrady verejného poriadku svojvoľne, bez hlbšej analýzy a bez racionálneho dôvodu. Na pleciah konajúceho súdu je totižto kladená povinnosť identifikovať kolíznou normu a na to nadväzujúce rozhodné právo. V prípade identifikácie rozhodného práva musí súd následne analyzovať hmotnoprávnu úpravu rozhodného práva a posúdiť účinky a následky, ktoré by nastali v prípade, ak by konajúci súd takúto hmotnoprávnu úpravu aplikoval na konanie vyplývajúce z predmetného súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom. Súd má možnosť odmietnuť len aplikáciu takého rozhodného práva, ktoré by bolo zjavne nezlučiteľné so základnými zásadami a hodnotami štátu konajúceho súdu. Z uvedeného preto môžeme vyvodiť, že cieľom výhrady verejného poriadku je „ochrániť domáci právny poriadok pred prenikaním nežiaducich účinkov cudzieho práva“.⁹

To, čo možno rozumieť pod pojmom základné zásady alebo hodnoty štátu konajúceho súdu, nenachádzame explicitne, resp. taxatívne, vymedzené v právnom poriadku štátu. Táto skutočnosť má však svoj racionálny základ, a to najmä taký, že hodnoty a zásady konkrétnych štátov, a najmä sila ich významu, sa v priebehu historického vývoja tohto štátu môžu meniť, vyvíjať a vznikať nové. Preto je celkom pochopiteľné, že ich taxatívne uvedenie nenachádzame explicitne vyjadrené. Na základe uvedeného môžeme prijať záver, že výhrada verejného poriadku „nepredstavuje staticky daný pojem, práve naopak, jeho obsah sa dynamicky vyvíja spolu s vnútroštátnym právnym poriadkom“.¹⁰

Možno však tvrdiť, že takéto hodnoty a zásady v jednotlivých štátoch môžeme nachádzať najmä v ústave, ako základného a najvyššie postaveného právneho predpisu štátu. Nie je však vhodné obmedziť sa len na hľadanie takýchto hodnôt v ústavách jednotlivých štátov, keďže takéto hodnoty možno nachádzať aj v iných, hierarchicky nižšie postavených predpisoch¹¹. Tieto hodnoty však môžeme nachádzať aj v medzinárodných zmluvách, ktorými sú dané štáty viazané v dôsledku ich pristúpenia k danej zmluve a záväzku dodržiavať práva a povinnosti v nich stanovené, a to najmä dodržiavanie základných ľudských právam a slobôd.¹²

3.1.1 Výhrada verejného poriadku v právnych predpisoch

Výhradu verejného poriadku nachádzame upravenú tak vo vnútroštátnej právnej úprave Slovenskej republiky, ako aj tej medzinárodnej.

V prípade vnútroštátnej právnej úpravy nachádzame výhradu verejného poriadku vyjadrenú v § 36 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov:

„Právny predpis cudzieho štátu nemožno použiť, pokiaľ by sa účinky tohto použitia priečili takým zásadám spoločenského a štátneho zriadenia Slovenskej republiky a jej právneho poriadku, na ktorých je potrebné bez výhrady trvať.“

V prípade medzinárodnej právnej úpravy nachádzame výhradu verejného poriadku upravenú v článku 21 Nariadenia Rím I¹³ a článku 26 Nariadenie Rím II¹⁴, ktoré zhodne ustanovujú:

⁸ BOGDAN, M.: Private International Law as Component of the Law of the Forum. The Hague: Hague Academy of International Law, 2012, s. 215.

⁹ ĎURIŠ, M., BURDOVÁ, K.: Výhrada verejného poriadku v medzinárodnom práve súkromnom. In: Univerzitný vedecký park a jeho právne výzvy v 21. storočí (Zborník z vedeckej konferencie konanej dňa 9. júna 2015 na Univerzite Komenského v Bratislave, Právnickej fakulte), 2015, s. 126.

¹⁰ GORNALOVÁ, D.: Význam inštitútu výhrady verejného poriadku v kontexte ochrany domáceho právneho poriadku. In: Mílniky práva v stredoeurópskom priestore. (Zborník príspevkov z online medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou, v dňoch 24.6. – 25.6.2021). 2021, s. 36.

¹¹ Napríklad v medziach vnútroštátnej slovenskej úpravy by sme mohli hovoriť aj hodnotách zohľadňovania záujmu maloletých detí (napr. zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov) alebo ochrany slabšej strany (napr. zákon č. 250/1007 o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov).

¹² Napríklad Európsky dohovor o ľudských právach a slobodách v znení protokolov č. 11, 14 a 15 s dodatkovým protokolom a protokolmi č. 4, 6, 7, 12, 13 a 16.

¹³ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I).

¹⁴ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II).

„Uplatnenie niektorého ustanovenia právneho poriadku krajiny podľa tohto nariadenia možno odmietnuť iba v prípade, ak by jeho uplatnenie bolo v zjavnom rozpore s verejným poriadkom (ordre public) krajiny konajúceho súdu.“

V právnej doktríne sa však vo vzťahu k názorom niektorých autorov má za to, že pre to, aby konajúci súd mal právo použiť výhradu verejného poriadku, nie je nevyhnutné, aby táto možnosť bola explicitne vyjadrená v právnych predpisoch, a postačuje aj implicitné vyjadrenie.¹⁵

3.2 Imperatívne normy

Imperatívne normy sú osobitným druhom noriem, ktoré možno subsumovať pod kategóriu kogentných noriem, ktoré sa však od iných kogentných noriem líšia. Imperatívne normy ustanovuje zákonodarca za účelom ochrany verejných záujmov svojho štátu, a to tým spôsobom, že tieto normy majú prednosť pred kolíznymi normami. Zákonodarca totižto v prípade, keď musí do svojho právneho poriadku vpustiť aj právnu úpravu cudzích štátov, práve z dôvodu prítomnosti cudzieho prvku v súkromnoprávných vzťahoch, má však naďalej ponechanú možnosť vyhradiť tie záujmy, na ktorých uplatňovanie bezvýhradne trvá, a to bez ohľadu na to, aká úprava by mala byť na daný prípad aplikovaná v prípade, ak by sa aplikovala príslušná kolízná norma. Ide zväčša o dodržiavanie pre štát rozhodujúcich noriem.¹⁶

3.2.1 Imperatívne normy v právnych predpisoch

Charakteristiku či vymedzenie toho, čo pod pojmom imperatívne normy možno rozumieť vo vnútroštátnom poriadku Slovenskej republiky, nenachádzame. Nachádzame však v niektorých prípadoch explicitne vyjadrené, ktoré ustanovenia je potrebné považovať za imperatívne normy. Medzi takéto ustanovenia patrí najmä § 853 ods. 3 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov:

„Ustanovenia § 47a, § 490 ods. 2, § 582a a § 879n sa použijú bez ohľadu na právo, ktoré je inak podľa predpisov medzinárodného práva súkromného rozhodným pre zmluvu.“

Taktiež ustanovenie § 771c zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov:

„Ustanovenia § 271 ods. 2 a § 768h sa použijú bez ohľadu na právo, ktoré je inak podľa predpisov medzinárodného práva súkromného rozhodným pre zmluvu.“

Oproti vnútroštátnej právnej úprave Slovenskej republiky nachádzame v medzinárodnej úprave priamo charakteristiku toho, čo pod pojmom imperatívne normy možno rozumieť. Takéto vymedzenie nám poskytuje článok 9 ods. 1 Nariadenie Rím I:

„Imperatívne normy sú normy, ktorých dodržiavanie pokladá krajina za rozhodujúce pre ochranu svojich verejných záujmov, ako je politické, sociálne alebo hospodárske zriadenie, až do takej miery, že vyžaduje ich uplatnenie v každej situácii, na ktorú sa norma vzťahuje, bez ohľadu na právo, ktoré je inak rozhodným pre zmluvu podľa tohto nariadenia.“

3.3 Komparácia výhrady verejného poriadku a imperatívnych noriem

Vo vzťahu k doteraz uvedenému môžeme skonštatovať, že tak ako inštitút výhrady verejného poriadku, tak aj imperatívne normy spadajú pod ochranné mechanizmy, ktoré sú vlastné medzinárodnému právu súkromnému.

V niektorých prípadoch dochádza k zastávaniu názoru, že tieto inštitúty sú v zásade rovnaké a ich rozdiely sú objektívne iba formálne.¹⁷ S uvedeným názorom nie je možné súhlasiť, a aj keď tieto dva inštitúty majú aj spoločné znaky, významnými sú najmä ich odlišné znaky, ktoré ich stavajú do odlišných kategórií, ktoré nie je možné stotožňovať.

3.3.1 Spoločné znaky výhrady verejného poriadku a imperatívnych noriem

Chránenie spoločenského a právneho poriadku štátu konajúceho súdu. Tak, ako cieľom výhrady verejného poriadku, tak aj cieľom imperatívnych noriem je ochrana určitých hodnôt a záujmov, na ktorých je právny či spoločenský poriadok daného štátu konajúceho súdu postavený.¹⁸ Ide spravidla o tie najdôležitejšie hodnoty, ktoré by mal každý sudca, ktorý vykonáva svoju činnosť v súlade s jeho svedomím a vedomím, vedieť identifikovať.

¹⁵ BOGDAN, M.: Private International Law as Component of the Law of the Forum. The Hague: Hague Academy of International Law, 2012, s. 215.

¹⁶ CSACH, K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, L., JÚDOVÁ, E.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 58.

¹⁷ ŠTEFANKOVÁ, N., SUMKOVÁ, M.: Medzinárodné právo súkromné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 138.

¹⁸ CSACH, K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, L., JÚDOVÁ, E.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 58.

Výnimka z aplikácie cudzieho práva spojená s verejným poriadkom. V prípade niektorých autorov sa možno stretnúť s výkladom výhrady verejného poriadku a imperatívnych noriem ako určitými dvoma stranami tej istej mince, ktorá predstavuje verejný poriadok. Výhrada verejného poriadku z pohľadu tejto teórie je koncipovaná ako negatívna výnimka, ktorá sa používa na účely vylúčenia niektorých ustanovení cudzieho právneho poriadku, ktoré sú v zásade aplikovateľné na predmetnú vec, z dôvodu ich nezlučiteľnosti s právnym poriadkom štátu konajúceho súdu. Imperatívne normy sú zas z pohľadu tejto teórie koncipované tým spôsobom, že tvoria pozitívne výnimky, kde sa niektoré konkrétne kogentné normy (nie teda len všeobecne vymedzený právne neurčitý pojem ako napr. zásady spoločenského a štátneho zriadenia štátu) štátu konajúceho súdu považujú za natoľko dôležité z hľadiska verejného poriadku, že je potrebné na ich aplikáciu vždy bezvýhradne a v celom rozsahu trvať.¹⁹

3.3.2 Odišné znaky výhrady verejného poriadku a imperatívnych noriem

Vymedzenie výhrady verejného poriadku a imperatívnych noriem. Výhrada verejného poriadku je koncipovaná pomerne neurčito. Ako príklad si možno vziať vymedzenie tohto inštitútu v medziach právneho poriadku Slovenskej republiky, ktorý používa pojmy „zásady spoločenského a štátneho zriadenia Slovenskej republiky“ a „právny poriadok“, na ktorých je potrebné bez výhrady trvať. Toto znenie by sme mohli v zásade označiť ako právne neurčitý pojem, a teda pod tento pojem by teoreticky mohli rôzne subjekty zaradiť iné hodnoty, pričom na niektorých sa môžu viac či menej zhodnúť. Pre aplikáciu inštitútu výhrady verejného poriadku je preto na konajúcom súde predmetného štátu, aby vyložil, čo pod týmito právne neurčitými pojmami možno rozumieť. Pritom sa môžeme zhodnúť, že neurčitosť tohto pojmu podčiarkuje aj skutočnosť, že Slovenská republika v porovnaní s iným štátom, by mohla za takéto zásady považovať odlišné hodnoty, keďže v každej krajine sa toto hodnotenie môže odvíjať aj od historického vývoja a pilierov, na ktorých je daný štát stavaný. Imperatívne normy k tomuto vymedzeniu však pristupujú iným spôsobom. Prostredníctvom imperatívnych noriem vieme presne pri akej právnej otázke máme odmietnuť aplikáciu cudzieho právneho poriadku a bezvýhradne trvať na aplikácii imperatívnej normy.²⁰

Nachádzanie práva sudcom. Tento znak je potrebné vnímať vo vzájomnej súvislosti s predchádzajúcim znakom, keďže sa vzájomne dopĺňajú. Ako bolo už uvedené, v prípade aplikácie výhrady verejného poriadku musí sudca nachádzať, čo v medziach právneho poriadku (napríklad Slovenskej republiky) tvoria základné hodnoty a zásady, na ktorých je potrebné bez výhrady trvať. Pri imperatívnych normách je síce tiež potrebná ingerencia zo strany sudcu, kedy tento musí vykladať právo tým spôsobom, či daná norma je imperatívnou normou alebo nie, keďže nie vždy je v právnych predpisoch táto skutočnosť explicitne ustanovená. V tomto prípade je však úloha sudcu odlišná, keďže on nevykladá, čo možno považovať za konkrétne hodnoty a zásady, on len identifikuje, ktoré normy tieto hodnoty a zásady explicitne ochraňujú.

Flexibilita zmeny hodnôt a zásad výhrady verejného poriadku a zmeny imperatívnych noriem. Možno tvrdiť, že zmena imperatívnych noriem je v zásade omnoho flexibilnejšia než zmena vo vzťahu k výhrade verejného poriadku. Zákonodarcu má totižto v rukách svoju zákonodarnú moc, a preto v prípade, že sa rozhodne a pocíti potrebu zmeny imperatívnych noriem, túto zmenu môže operatívne vykonať prostredníctvom vnútroštátneho legislatívneho procesu. Pri výhrade verejného poriadku však o takejto flexibilitě hovoriť nemožno. Hodnoty a zásady, na ktorých je postavený ten ktorý štát, je v zásade omnoho ťažšie zmeniť jedným legislatívnym aktom. V zásade sa jedná o také hodnoty a zásady, ktoré prežarujú celým právnym poriadkom daného štátu, a nemusia byť pritom ani explicitne zadefinované.

Krátkodobá a dlhodobá ochrana hodnôt a zásad. S flexibilitou týchto zmien je spojená aj krátkodobosť a dlhodobosť ochrany jednotlivých hodnôt a zásad verejného poriadku, ktoré chráni výhrada verejného poriadku ako aj imperatívne normy. Keďže imperatívne normy presne vymedzujú, na ktorých konkrétnych otázkach je nevyhnutné trvať a tým pádom odmietnuť aplikáciu cudzieho práva na tieto otázky, tieto normy môžu byť jednoducho a pomerne rýchlo aj zmenené legislatívnym konaním zákonodarcu. Preto imperatívne normy chránia hodnoty len z krátkodobého hľadiska. V prípade hodnôt, ktoré chráni výhrada verejného poriadku, takúto operatívnu zmenu zákonodarcu vykonať nedokáže, a preto tento inštitút chráni tieto hodnoty z dlhodobejšieho hľadiska.

Nahradenie cudzieho práva v prípade odmietnutia jeho aplikácie. V prípade aplikácie výhrady verejného poriadku nastáva v aplikačnej praxi problém, kedy vyvstáva otázka, aké právo použiť v prípade, ak sme odmietli aplikovať cudzie právo, na ktoré odkazovala kolízna norma? Pre riešenie tohto problému neexistuje univerzálne pravidlo, ktoré by bolo aplikované súdmi jednotlivých štátov vždy rovnako²¹, avšak všeobecne sú uznávané najmä

¹⁹ BOGDAN, M.: Private International Law as Component of the Law of the Forum. The Hague: Hague Academy of International Law, 2012, s. 239-240.

²⁰ Tamtiež s. 141-142.

²¹ Pozri možnosti riešenie v: ŠTEFANKOVÁ, N., SUMKOVÁ, M.: Medzinárodné právo súkromné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 137 alebo BOGDAN, M.: Private International Law as Component of the Law of the Forum. The Hague: Hague Academy of International Law, 2012, s. 234-239.

2 doktríny, ktoré poskytujú odpoveď na takto vzniknutú otázku²². V prípade imperatívnych noriem takýto problém ani nikdy nenastane, keďže aplikovaním imperatívnej normy odmietneme aplikáciu kolíznej normy, a tým odmietneme aplikáciu cudzieho rozhodného práva a namiesto neho aplikujeme právo vnútroštátne, ktoré predstavuje imperatívnu normu. Z uvedeného vyplýva, že v prípade imperatívnych noriem nám nikdy nevznikne medzera, ktorú musíme vyplniť, a to tým, že musíme rozhodovať, ktoré právo musíme použiť, keď sme aplikáciu cudzieho práva vylúčili.

Aplikácia len v nevyhnutnom rozsahu a kompletná aplikácia. V prípade výhrady verejného poriadku sudca po identifikácii príslušnej kolíznej normy a na to nadväzujúceho rozhodného práva, ktoré sa aplikuje na súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom, skúma a analyzuje hmotnoprávnu úpravu rozhodného práva. V prípade, ak sudca identifikuje, že následok aplikácie takejto resp. takýchto hmotnoprávných noriem rozhodného práva by spôsobovalo účinky, ktoré sú nezlučiteľné s hodnotami a zásadami štátu konajúceho súdu, tento sudca odmietne aplikáciu týchto hmotnoprávných noriem len do tej miery, do ktorej je to neakceptovateľné. Z uvedeného preto vyplýva, že sudca aplikáciou výhrady verejného poriadku neodmieta rozhodné právo ako celok, ale odmieta len tie hmotnoprávne ustanovenia cudzieho práva, ktoré v dôsledku účinkov, ktoré by spôsobili, nemôže aplikovať. Naproti tomu inštitút imperatívnych noriem v určitých prípadoch, ktoré sú spojené so súkromnoprávnym vzťahom s cudzím prvkom, odmieta časť cudzieho práva, ktoré by sa nebyť imperatívnej normy aplikovalo ako celok, a trvá na aplikácii vnútroštátneho práva.

Ofenzívne a defenzívne pôsobenie. V prípade, ak by sme súhrne zohľadnili všetky doteraz uvedené znaky, tak výhrady verejného poriadku ako aj imperatívnych noriem, môžeme prijať záver, že imperatívne normy pôsobia ofenzívne, zatiaľ čo výhrada verejného poriadku zas defenzívne. Imperatívne normy sa presadia bez toho, aby zohľadňovali čo a či vôbec niečo ustanovuje cudzí právny poriadok. Výhrada verejného poriadku naopak so svojím defenzívnym pôsobením zasiahne len v tom prípade, keď by použitie hmotnoprávných noriem cudzieho štátu malo viesť k ohrozeniu a porušeniu verejného poriadku štátu konajúceho súdu.²³

4. ZÁVER

Tak, ako vyplýva z doteraz uvedeného textu tohto článku, ochranné mechanizmy majú svoje nezastupiteľné miesto v medzinárodnom práve súkromnom. Práve vďaka týmto mechanizmom, ktorými sú imperatívne normy a výhrada verejného poriadku, je chránený verejný poriadok a verejný záujem štátu, ktorého súd má právomoc vo veci týkajúcej sa súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom konať.

Aj napriek tomu, že tieto dva inštitúty sa môžu zdať veľmi podobné, a ako tvrdia niektoré názory, až zhodné, nie je tomu tak. Toto tvrdenie potvrdzuje výpočet odlišných znakov, ktoré ponúka práve tento odborný článok spolu s komentárom, ako treba tieto odlišné znaky vykladať a chápať.

Cieľom tohto článku bolo predstaviť čitateľom ochranné mechanizmy medzinárodného práva súkromného, a teda imperatívne normy a výhradu verejného poriadku, a to najmä z hľadiska ich odlišností, ktorý považujem pre účely tohto článku za naplnený.

Použitá literatúra:

BOGDAN, M.: Private International Law as Component of the Law of the Forum. The Hague: Hague Academy of International Law, 2012, 359 s. ISBN 978-90-04-22634-0

CSACH, K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, L., JÚDOVÁ, E.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, 316 s. ISBN 978-80-8168-782-2

ĎURIŠ, M., BURDOVÁ, K.: Výhrada verejného poriadku v medzinárodnom práve súkromnom. In: Univerzitný vedecký park a jeho právne výzvy v 21. storočí (Zborník z vedeckej konferencie konanej dňa 9. júna 2015 na Univerzite Komenského v Bratislave, Právnickej fakulte), 2015, s. 125-139

GORNALOVÁ, D.: Význam inštitútu výhrady verejného poriadku v kontexte ochrany domáceho právneho poriadku. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore (Zborník príspevkov z online medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou, v dňoch 24.6. – 25.6.2021), 2021, s. 35-42

²² GORNALOVÁ, D.: Význam inštitútu výhrady verejného poriadku v kontexte ochrany domáceho právneho poriadku. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore (Zborník príspevkov z online medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou, v dňoch 24.6. – 25.6.2021), 2021, s. 40.

²³ CSACH, K., GREGOVÁ ŠIRICOVÁ, L., JÚDOVÁ, E.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, s. 60.

LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA M., a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vyd. Bratislava: C.H.Beck, 2016, 544 s. ISBN 978-80-8960-343-5

LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, 585 s. ISBN 978-80-7400-415-5

ŠTEFANKOVÁ, N., SUMKOVÁ, M.: Medzinárodné právo súkromné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, 344 s. ISBN 978-80-7380-632-3

Právne predpisy a medzinárodné zmluvy:

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I).

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II).

Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje:

Bc. Frederika Galicová

galicova6@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6,

811 01 Bratislava

Slovensko

IMPERATÍVNE NORMY AKO OCHRANNÝ MECHANIZMUS V MEDZINÁRODNOM PRÁVE SÚKROMNOM

Simona Budajová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The expert article addresses the issue of overriding mandatory provisions, which in the field of private international law inhibit the application of foreign law, thus deviating from the rule of conflict. As overriding mandatory provisions fall within the safeguard mechanisms, the second chapter of this article defines their role in general. The aim of this article is to take a position on the definition of overriding mandatory provisions, and in view of this, the third chapter deals with their theoretical definition. In the following subchapters, the article points out that the term overriding mandatory provision and general mandatory provision are not synonymous and also deals with the relationship between public order and imperative norms, as they may seem to mean the same. The fourth chapter contains the development of the concept of overriding mandatory provisions with reference to several important documents. Finally, the fifth chapter provides a few areas of provisions that can be considered as overriding mandatory provisions.

Abstrakt: Odborný článok rieši problematiku imperatívnych noriem, ktoré v oblasti medzinárodného práva súkromného zabraňujú použitiu cudzieho práva, čím dochádza k odklonu od kolíznej normy. Keďže imperatívne normy spadajú do ochranných mechanizmov, v druhej kapitole tohto článku je vymedzená ich úloha vo všeobecnosti. Cieľom tohto článku je zaujať postoj ku definícii imperatívnych noriem a vzhľadom na to sa tretia kapitola venuje ich teoretickému vymedzeniu. V nasledujúcich podkapitolách článok poukazuje na to, že pojem imperatívna norma a kogentná norma nie sú synonymami a taktiež sa venuje vzťahu verejného poriadku a imperatívnych noriem, pretože sa môžu na prvý pohľad zdať rovnakými inštitútmi. Štvrtá kapitola obsahuje vývoj pojmu imperatívne normy s poukazom na viaceré významné dokumenty. Piata kapitola na záver poskytuje pár oblastí noriem, ktoré sa môžu považovať za imperatívne normy.

Key words: overriding mandatory provisions, general mandatory provisions, Rome Convention, Rome I, Rome II.

Kľúčové slová: imperatívne normy, kogentné normy, Rímsky dohovor, Rím I, Rím II.

1. ÚVOD

Téma imperatívnych právnych noriem v medzinárodnom práve súkromnom je aj v dnešnej dobe stále predmetom diskusii a to aj napriek bohatej svetovej literatúre, ktorá sa v minulosti zaoberala touto oblasťou. Predmetná problematika sa môže zdať pomerne abstraktnou, vzhľadom na to, že neexistuje jednoznačný výpočet týchto noriem, čo v oblasti ich aplikácie spôsobuje dilemy a je preto potrebné nasledovať rozhodovaciu prax súdnych orgánov, ako aj teoretické koncepcie viacerých autorov.

Je možné povedať, že kolízna norma v sebe zahŕňa predstavu jej vyhotoviteľa o spravodlivom a rozumnom subsumovaní určitej právnej otázky pod určitý právny poriadok, podľa ktorého sa má daná otázka vyriešiť. Problémom je, že kolízna norma je stále len technickým prostriedkom a preto nehľadí na hodnotovú stránku veci. To je dôvodom, prečo musia nastúpiť ochranné mechanizmy, ktoré danú situáciu zachránia tým, že zabránia tomuto uplatneniu kolíznej normy, ktorej účinky by boli výrazne nežiaduce pre daný štát. Práve imperatívne normy sú významným inštitútom, ktoré zastupujú hodnoty, ktoré si štát chráni.

Tento článok sa preto podrobnejšie zameria na koncept existencie imperatívnych noriem, pričom pri hľadaní definície sa bude opierať o charakteristiku z pohľadu úpravy Rímskeho dohovoru a jeho nástupcov, ktorými sú nariadenia Rím I a Rím II. Článok sa tiež posnaží komparatívnou metódou načrtnúť zásadné rozdiely medzi verejným poriadkom a imperatívными normami, rovnako ako aj vzťah imperatívnych noriem s normami kogentnými. Výsledkom týchto teoretických podkladov bude poukázanie na konkrétne oblasti právnych noriem, pri ktorých teória, či judikatúra prehlásila, že naplňujú črty imperatívnych noriem a možno ich preto uplatňovať bezpodmienečne a to najmä bez prihliadania na to, ktorá právna úprava je v danom prípade pre právny vzťah rozhodná.

2. OCHRANNÉ MECHANIZMY VŠEOBECNE

Medzinárodné právo súkromné predstavuje samostatné odvetvie vnútroštátneho práva, pričom ide o súbor právnych noriem, ktoré upravujú súkromnoprávne vzťahy, kde je prítomný medzinárodný cudzí prvok.¹ Táto prítomnosť cudzieho prvku v súkromnoprávnom vzťahu spôsobuje takú situáciu, že na daný právny vzťah sa sťahujú viaceré právne poriadky, v dôsledku čoho vzniká kolízia poriadkov. Jednotlivé právne poriadky obsahujú hmotnoprávne normy, ktorými by mohol byť hypoteticky daný vzťah upravený. V dôsledku uvedenej kolízie poriadkov je nutné následne náš vzťah podriaďiť iba jednému konkrétnemu poriadku z tých viacerých kolidujúcich. Ide o takzvaný výber rozhodného právneho poriadku, ktorý sa môže uskutočniť na základe dvoch metód, ktorými sú metóda priama a metóda kolízna.²

V rámci kolíznej metódy sa určuje rozhodné právo za pomoci kolíznych noriem. Funkcia kolíznej metódy teda spočíva v subsumovaní súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom ku jednému z kolidujúcich právnych poriadkov za pomoci kolíznej normy. To znamená, že použitím kolíznej normy sa vyselektuje právny poriadok, podľa ktorého hmotnoprávnych noriem sa bude daný právny vzťah spravovať.

Avšak keďže kolízne pravidlá vystupujú len ako určité „technické pravidlá“ a neodrážajú žiadne hodnoty, je možné tvrdiť, že použitím cudzieho práva „vykračujeme na neistú pôdu“.³ Inými slovami povedané, pri určovaní rozhodného právneho poriadku sa nezohľadňuje materiálna stránka obsahu týchto kolidujúcich právnych úprav. Tu sa naskytá príležitosť využitia osobitných ochranných mechanizmov, ktoré slúžia ako korektív možných neželateľných následkov aplikácie cudzieho práva.

Ide teda o inštitúty výnimočnej povahy, na základe ktorých sa je možné odkloniť od kolíznej normy a teda aj od použitia cudzieho práva, ktorého negatívne účinky by mohli neprimerane ohrozovať určité záujmy štátu (t. j. záujmy *lex fori*), zatiaľ čo sa ich tento štát snaží sám chrániť. Čiže prostredníctvom týchto nástrojov odmietame takú právnu úpravu *lex causae*, ktorú považujeme za nezlučiteľnú s významnými záujmami *lex fori*. Medzi tieto mechanizmy ochrany zaraďujeme najmä dva základné inštitúty, ktorými sú výhrada verejného poriadku a imperatívne normy, ktorým sa v nasledujúcich kapitolách bude bližšie venovať celý tento odborný článok.

3. IMPERATÍVNE NORMY

V oblasti medzinárodného práva súkromného možno nájsť viacero druhov právnych noriem. Rozlišujeme tu kolízne normy, hmotnoprávne normy, t.j. vecné a priame normy, normy *soft law*, normy, ktoré upravujú postavenie cudzincov v oblasti osobných a majetkových práv, normy medzinárodného práva procesného (právne normy upravujúce medzinárodnú právomoc súdov, právne normy upravujúce postavenie cudzincov v konaní, právne normy upravujúce postup v konaní, právne normy upravujúce uznanie a výkon cudzích rozhodnutí) a nakoniec jednu významnú kategóriu predstavujú imperatívne normy.

Ako už bolo uvedené v predchádzajúcej kapitole, v právnych poriadkoch sa vyskytujú určité právne normy, ktoré nemôžu byť nahradené cudzím právom. Tieto právne normy sa musia použiť vždy a to bez ohľadu na to, že kolízna norma určila, ktorým cudzím právom sa má daný súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom riadiť, čiže imperatívne normy svojou existenciou zabraňujú uplatneniu kolíznych noriem a následnému výberu práva na základe týchto kolíznych odkazov.

Imperatívne normy reprezentujú také normy, na ktorých dodržiavanie si štát dáva mimoriadne záležať, pretože ich uplatnenie je nutné za každých okolností. Ide teda najmä o ochranu verejných záujmov, t.j. politické, sociálne a hospodárske zriadenie.⁴ Niektorí autori hovoria pri definovaní imperatívnych noriem o tzv. „*zvláštnej kombinácii vecných a jednostranne kolíznych právnych noriem*“.⁵ Na druhej strane Kučera vyvracia tento názor a považuje túto predstavu za umelo vykonštruovanú. Jeho argumentácia spočíva v tom, že v tomto prípade nejde o určovanie rozhodného práva spomedzi viacerých právnych poriadkov, ktoré sú v kolízii, pretože má ísť len o prednostnú aplikáciu noriem tuzemského práva pred inými normami taktiež tuzemskými, ktoré sú zároveň kolíznymi.⁶ Je nutné podotknúť, že keďže dlhé roky nebol pojem imperatívne normy definovaný a neexistuje ani

¹ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2.vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2016, str. 3.

² Ibid, str. 14.

³ CSACH, K., ŠIRICOVÁ, Ľ.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2011, str. 41.

⁴ CSACH, K., GREGOVÁ, ŠIRICOVÁ, Ľ., JÚDOVÁ, E.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2018, str. 58.

⁵ Ibid, str. 59.

⁶ KUČERA, Z.: Mezinárodní právo soukromé, 7. vyd. Brno: vyd. Doplněk, str. 236.

taxatívny výpočet jednotlivých imperatívnych noriem, je na uvážení príslušného súdu, či dané ustanovenie spadá do tejto kategórie.

Vzhľadom na predchádzajúci výklad je možné charakteristiku imperatívnych noriem zhrnúť do nasledujúcich bodov:

1. Imperatívne normy je nutné aplikovať bez prihladania na voľbu právneho poriadku.
2. Imperatívne normy majú (najmä) verejnoprávny charakter.
3. Ku uplatneniu imperatívnych noriem prichádza v situáciách, kedy možno badať ich zjavný dopad na subjekty konkrétnych právnych vzťahov.⁷
4. Na daný súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom môžu dopadať imperatívne normy viacerých právnych poriadkov.

Ku druhému bodu je zároveň potrebné podotknúť, že imperatívne normy sú síce predovšetkým verejnoprávnymi normami, avšak niektorí autori uvádzajú, že môžu byť aj normami súkromnoprávnymi, ak sa ich ochrana vzťahuje na určitý podstatný záujem, napríklad ochrana duševného vlastníctva.⁸

Ku štvrtému bodu sa vzťahuje klasifikácia imperatívnych noriem na základe ich pôvodu, ktoré môžu byť:

1. imperatívne normy, ktoré sú *lex fori*
2. imperatívne normy, ktoré sú *lex causae*
3. imperatívne normy, ktoré sú súčasťou právneho poriadku tretieho štátu⁹

Imperatívne normy miesta súdu sú aplikované vždy, čiže ak súd zistí, že konkrétny posudzovaný právny vzťah spadá do pôsobnosti (osobnej a územnej), môže tieto imperatívne normy svojho štátu aplikovať bez prihladania na rozhodné právo.

Pri imperatívnych normách *lex causae* ide o normy, ktoré sú súčasťou rozhodného práva, ale nejde o súkromnoprávne normy, ktoré priamo upravujú daný súkromnoprávny vzťah. Výhodou tohto prístupu je, že sa nevyžaduje určovanie, či ide v danom prípade o imperatívnu normu, pretože na daný vzťah sa aplikujú všetky normy rozhodného právneho poriadku, ktoré by tento právny poriadok za daných okolností na danú situáciu aplikoval. Mali by byť aplikované za predpokladu, že nie sú v rozpore s imperatívnymi normami alebo verejným poriadkom *lex fori*. Sudca musí pri rozhodovaní o priznaní účinku týmto normám prihladať na charakter, účel a následky použitia alebo nepoužitia týchto imperatívnych noriem.¹⁰

Okrem imperatívnych noriem *lex fori* a *lex causae* existujú aj imperatívne normy tretieho štátu, ktoré môžu mať skutkovú alebo teritoriálnu blízkosť ku danému súkromnoprávnemu vzťahu s cudzím prvkom, norma teda musí pre jej aplikovanie spĺňať určité špecifické naviazanie. To znamená, že tretí štát musí mať k rozhodovanej veci dostatočne významný, či intenzívny vzťah. Je na posúdení súdu v akom rozsahu ich zohľadní.¹¹

3.1 Vzťah pojmov kogentná norma a imperatívna norma

Pri problematike imperatívnych noriem je mimoriadne dôležité rozlišovať medzi pojmami kogentné normy a imperatívne normy. Je to najmä z toho dôvodu, že ich charakter je odlišný a v jednotlivých právnych poriadkoch štátov sa používajú rôzne terminologické označenia, čo môže viesť ku zamieňaniu týchto pojmov. Preto je na tomto mieste podstatné uviesť ich rozdielne črty.

V teórii práva rozoznávame viacero druhov právnych noriem, pričom jedným z kritérií delenia je aj kategorickosť právnych noriem. V rámci tohto delenia rozlišujeme normy dispozitívne a „klasické donucujúce“ kogentné normy. Pre kogentné normy platí, že vo vnútroštátnom práve bezvýhradne zavazujú svojich adresátov a musia byť aplikované bez ohľadu na odchýlne dojednania strán, zatiaľ čo dispozitívne normy dávajú adresátom možnosť, aby si svoje vzťahy upravili aj odlišne od zákonnej úpravy a zvyčajne býva dispozitívnosť normy vyjadrená v zákone formulou „*ak sa strany nedohodnú inak...*“¹² Ako príklad „jednoduchej“ kogentnej normy nám môže slúžiť § 263 zákona č. 513/1991 Zb. (Obchodný zákonník), kde je ustanovený jednotlivý výpočet kogentných noriem.

Problém nastáva, keď ide o vzťahy, ktoré presahujú hranice a nastáva tak stret viacerých právnych poriadkov. Rozdiel je v tom, že klasické kogentné normy sa použijú len vtedy, ak sa nachádzajú v rozhodnom

⁷ BULLA, M.: Medzinárodné právo súkromné Európskej únie optikou pracovného práva. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2015, str. 136. In: OLŠOVSKÁ, A.: Europeizácia a transnacionalizácia pracovných vzťahov. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 104.

⁸ CSACH, K., GREGOVÁ, ŠIRICOVÁ, L., JÚDOVÁ, E.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2018, str. 59.

⁹ BRÍZA, Petr. Volba práva a volba soudu v mezinárodním obchodě. Praha: C.H. Beck, 2012, str. 8.

¹⁰ Ibid, str. 8-9.

¹¹ KUČERA, Z.: Mezinárodní právo soukromé, 7. vyd. Brno: vyd. Doplněk, str. 242.

¹² FÁBRY, Branislav; KASINEC, Rudolf; TURČAN, Martin: Teória práva: Druhé prepracované vydanie. Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, str. 87.

právnom poriadku, to znamená, že si toto právo strany buď samé zvolili, alebo v prípade, že si ho sami nezvolili, odkazuje naň kolízna norma. Odlišnosť je preto daná tým, že imperatívne normy sa budú aplikovať bezpodmienečne a to aj bez prihladania na to, ktorá právna úprava je v danom prípade pre právny vzťah rozhodná.¹³

Preto možno konštatovať, že každá imperatívna norma je tiež normou kogentnou. V opačnom význame to však neplatí, pretože nie každá norma kogentného charakteru disponuje silou imperatívnej normy. Je to tak preto, lebo keby všetky kogentné normy boli aj imperatívnymi, celá voľba práva by strácala zmysel a preto ustanovenia súkromného práva, ktoré len vyvažujú záujmy strán zmluvného záväzku nemožno považovať za imperatívne ustanovenia.¹⁴

3.2 Vzťah imperatívnych noriem a výhrady verejného poriadku

Pre objasnenie pojmu imperatívne normy je taktiež podstatné sústrediť sa aj na pojem výhrada verejného poriadku, keďže zo starších publikácií, ktoré sa tejto problematike venovali možno pozorovať, že často sa tieto dva ochranné mechanizmy spájali do jedného, čím sa teda ani nerozlišovali. Je preto potrebné zodpovedať otázku, či sa tieto inštitúty neprekrývajú, a ak nie, tak v čom sú rozdielne. Zároveň je však nutné skonštatovať, že sledujú rovnaký cieľ a ich aplikáciu je nutné používať len výnimočne.

Výhrada verejného poriadku je taktiež ochranným mechanizmom, ktorý zabraňuje použiť cudzí poriadok. Ide o to, že výhrada verejného poriadku umožňuje odmietnuť aplikovanie cudzieho právneho poriadku, ak by účinky tohto aplikovania boli významne neprijateľné so zakotvením základných hodnôt, t.j. zásad, ktoré si sám štát chráni a bezpodmienečne na nich trvá.¹⁵

Na rozdiel od imperatívnych noriem, legálnu definíciu výhrady verejného poriadku možno nájsť v zákone č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Konkrétne ide o ustanovenie §36, kde zákon definuje výhradu verejného poriadku nasledovne: „Právny predpis cudzieho štátu nemožno použiť, pokiaľ by sa účinky tohto použitia priechli takým zásadám spoločenského a štátneho zriadenia Slovenskej republiky a jej právneho poriadku, na ktorých je potrebné bez výhrady trvať.“

Prvým zásadným rozdielom je okruh chránených hodnôt. Čo sa týka predmetu ochrany výhrady verejného poriadku, tieto hodnoty sú skôr viac všeobecné a reprezentujú najzásadnejšie a najzákladnejšie hodnoty verejného záujmu, ktorých predstaviteľom môže byť napríklad ochraňovanie a rešpektovanie ľudských práv. Na druhej strane, imperatívne normy zastrešujú širší okruh verejného záujmu, pričom majú skôr konkrétnejší obsah a ide napríklad o ochranu hospodárskej súťaže.¹⁶

Druhým rozdielom je spôsob ich pôsobenia. Zatiaľ čo výhrada verejného poriadku pôsobí defenzívne, imperatívne normy ofenzívne. To, že výhrada verejného poriadku pôsobí defenzívne znamená, že bráni použitiu cudzieho právneho poriadku len vtedy, ak by aplikácia spolu s jej účinkami cudzieho právneho poriadku, alebo priznanie účinku rozhodnutia súdu iného štátu malo spôsobiť ohrozenie, či porušenie vnútroštátneho práva. Naopak imperatívne normy sa použijú vždy a to bez ohľadu na rozhodné právo a aplikujú sa len v rámci medzinárodného práva súkromného.¹⁷ Inými slovami povedané imperatívne normy sa presadia ešte pred určením rozhodného práva, zatiaľ čo výhrada verejného poriadku sa využije až po tom, čo sa zistí obsah rozhodného práva.¹⁸

4. ZAKOTVENIE POJMU IMPERATÍVNE NORMY

Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom rovnako, ako celý slovenský právny poriadok priamo nepoužíva pojem imperatívne normy vo svojich ustanoveniach. Rovnako ani iné kódexy medzinárodného práva súkromného európskych štátov nezahŕňajú osobitnú úpravu imperatívnych noriem,

¹³ PAUKNEROVÁ, M.: Imperatívni normy a medzinárodné právo súkromé – klasické téma v súčasnosti In: Časopis Právnik. 2021, roč. 160, str. 1-20, [cit. 10.11.2021]. Dostupné z: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/casopisy/casopis-pravnik/archiv/2021/2021-1.html?a=3549>, str. 5.

¹⁴ BŘÍZA, Petr. Volba práva a volba soudu v mezinárodním obchodě. Praha: C.H. Beck, 2012, str. 6-7.

¹⁵ Ibid, str. 9.

¹⁶ ŠIMKOVÁ, I.: Vztah výhrady veřejného pořádku a imperativních norem fóra z pohledu české právní úpravy. In: DNY PRÁVA 2015 – DAYS OF LAW 2015. Část IV. Kodifikace obecné části kolizního práva – cesta či omyl? Brno: Masarykova univerzita, 2016, str. 215. [cit. 12.11.2021]. Dostupné z internetu: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/34592>.

¹⁷ CSACH, K., ŠIRICOVÁ, L.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2011, str. 50.

¹⁸ BŘÍZA, Petr. Volba práva a volba soudu v mezinárodním obchodě. Praha: C.H. Beck, 2012, str. 10.

s výnimkou Švajčiarska, avšak napriek tejto absencii definície je samozrejmé, že štáty a ich vnútroštátne predpisy predpokladajú ich použitie.¹⁹

Významnými dokumentami v tejto problematike sú najmä Rímsky dohovor, nariadenie Rím I a nariadenie Rím II, ktorým sa budú venovať nasledujúce podkapitoly.

Konečné znenie nariadenia Rím I o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky prijal Európsky parlament a Rada Európskej únie 17. júna 2008, čo bolo menej ako rok po prijatí nariadenia Rím II o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky, ktorý bol prijatý 11. júla 2007. Bolo to zároveň viac ako tridsať rokov po návrhu dohovoru o rozhodnom práve pre zmluvné a mimozmluvné záväzky z roku 1972, ktoré však členské štáty neprijali. Tento návrh neskôr nahradil text budúceho Rímskeho dohovoru, t.j. Dohovor o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky, ktorý bol otvorený k podpisu 19. júna 1980 a bol posledným zostávajúcim textom európskeho medzinárodného práva súkromného, ktorý mal ešte formu medzinárodnej zmluvy uzavretej medzi štátmi Európskeho spoločenstva.²⁰ Rímsky dohovor nakoniec efektívne nahradilo už spomínané nariadenie Rím I, čím spolu s nariadením Rím II vyprofilovalo unifikované kolízne právo v podstatnej časti súkromnoprávných vzťahov.²¹

4.1 Rímsky dohovor

Aplikácia Rímskeho dohovoru na Slovenskú republiku sa viaže na zmluvné záväzky, ktoré vznikli od 01. augusta 2006²² do 16. decembra 2009, t.j. deň, ktorý predchádzal dňu, kedy nadobudlo účinnosť nariadenie Rím I.

Napriek dovtedy existujúcim národným doktrínam a súdnej praxe až právna úprava v Rímskom dohovore priniesla prvú vážnejšiu kodifikáciu imperatívnych noriem.

Rímsky dohovor sa oblasti imperatívnych noriem venuje v článku 7. Čl. 7 ods. 1 ustanovuje: *“Pri uplatnení právneho poriadku určitého štátu podľa tohto dohovoru možno zohľadniť imperatívne normy iného štátu, s ktorým má daná situácia úzku väzbu, ak podľa právneho poriadku tohto štátu sa takéto normy musia uplatniť bez ohľadu na to, ktorý právny poriadok je inak rozhodným právom pre zmluvu, a v rozsahu, v ktorom sa podľa tohto právneho poriadku musia v takejto situácii uplatniť. Pri úvahe, či sa tieto imperatívne normy zohľadnia, sa prihliada na ich povahu a účel a na dôsledky ich uplatnenia alebo neuplatnenia.“* Zároveň ods. 2 hovorí, že: *„Žiadne ustanovenie tohto dohovoru neobmedzuje uplatnenie noriem právneho poriadku štátu konajúceho súdu v situácii, v ktorej je ich použitie imperatívne bez ohľadu na to, ktorý právny poriadok je inak rozhodným právom pre zmluvu.“*²³

Predmetné ustanovenie rieši a predvída aplikáciu imperatívnych noriem lex fori (odsek 2) a imperatívnych noriem tretích štátov (odsek 1), čím teda priamo nerieši tretí druh imperatívnych noriem, ktorými sú imperatívne normy lex causae.

Odsek 1 bol dlhodobo kritizovaný kvôli podmienke „úzkej väzby“ ku skutkovému stavu právneho pomeru a právnemu poriadku, kde má pôvod imperatívna norma. Štáty, najmä Veľká Británia namietali vágnosť a zmätočnosť tohto slovného spojenia, pretože oprávnené sa objavovali obavy, že takáto aplikačná možnosť priznania účinkov danej norme by spôsobovala prieťahy v konaní, keďže sudca by sa musel naraz zaoberať viacerými normami viacerých štátov.²⁴ V tejto súvislosti je v článku 22 Rímskeho dohovoru vyjadrená možnosť zmluvných štátov pri podpise, ratifikácii, prijatí alebo schválení vyhradiť si právo neuplatňovania predmetného článku 7 ods. 1

¹⁹ SISÁK, Ľ.: Ochranné mechanizmy v majetkovom práve manželov s cudzím prvkom. In: Ochrana, prevencia a zodpovednosť v právnych vzťahoch. Recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, str. 499.

²⁰ BONOMI, A.: THE ROME I REGULATION ON THE LAW APPLICABLE TO CONTRACTUAL OBLIGATIONS: In: ŠARČEVIC, P., VOLKEN, P.: Yearbook On Private International Law, Vol. X, 2008. Lausanne: Swiss Institute of Comparative Law, 2009, str. 165-166.

²¹ CSACH, K.: Medzi zmluvou a deliktom – voľba rozhodného práva pre mimozmluvné záväzky z deliktov podľa nariadenia Rím II: In: Tradície a inovácie v súkromnom práve. Zborník príspevkov účastníkov medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 12. júna 2008 v Košiciach. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009, str. 24. [cit. 15.11.2021]. Dostupné z internetu: https://www.upjs.sk/public/media/1084/zbornik_9.pdf.

²² Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 474/2006 Z.z.

²³ Dohovor o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky, otvorený na podpis v Ríme 19. júna 1980, Ú. v. EÚ, C 169/10 (Rímsky dohovor).

²⁴ ŠIRICOVÁ, Ľ.: Nové nariadenie Rím I: Inovácie pri voľbe rozhodného práva pre zmluvné záväzky. In: Tradície a inovácie v súkromnom práve. Zborník príspevkov účastníkov medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 12. júna 2008 v Košiciach. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009, str. 141. [cit. 16.11.2021] Dostupné z internetu: https://www.upjs.sk/public/media/1084/zbornik_9.pdf.

Pri Rímskom dohovore si taktiež treba dávať pozor na zvolenú terminológiu, pretože v čl. 3 ods. 3 sa taktiež vyskytuje pojem imperatívne normy, avšak aj v kontexte toho článku sa označujú tieto normy ako „jednoduché“ kogentné normy a ide preto len o vnútroštátne normy, od ktorých sa nemôžu zmluvné strany odchýliť.

S uvedenou kritikou sa muselo vysporiadať nariadenie Rím I, čomu sa venuje nasledujúca podkapitola tohto článku.

4.2 Arblade, Rím I a Rím II

Definícia imperatívnych noriem bola inšpirovaná rozsudkom Súdneho dvora vo veci Arblade.²⁵ Toto rozhodnutie sa týkalo voľného poskytovania služieb a predmetom sporu bola aplikácia belgických pracovnoprávných predpisov, ktoré určovali zamestnávateľom povinnosť uchovávanía dokumentov o zamestnancoch pre účely sociálneho zabezpečenia. Tieto predpisy boli považované podľa belgického práva za imperatívne a vzťahovali sa na všetky osoby na území Belgicka. Francúzske spoločnosti Arblade a Sofragea zamestnávali v Belgicku pracovníkov na stavbách a nedodrжали tieto imperatívne belgické predpisy.

Relevantná časť rozsudku je pre tento článok v bode 30, kde Súdny dvor definoval pojem imperatívne normy. Súdny dvor EÚ apeloval na to, že „*tento pojem sa musí chápať tak, že sa vzťahuje na vnútroštátne ustanovenia, ktorých dodržiavanie sa považuje za také kľúčové pre ochranu politického, sociálneho alebo hospodárskeho poriadku v dotknutom členskom štáte, že sa vyžaduje, aby ich dodržiavali všetky osoby prítomné na vnútroštátnom území tohto členského štátu a všetky právne vzťahy v tomto štáte.*“²⁶

Na toto rozhodnutie, ako už bolo uvedené vyššie, naviazal čl. 9 ods. 1 nariadenia Rím I. Nariadenie sa uplatňuje voči členským štátom Európskej únie, okrem Dánska, pre ktoré naďalej platí Rímsky dohovor. Dohovor zostáva naďalej v platnosti aj pre zmluvné štáty, ktoré nie sú členskými štátmi Európskej únie.²⁷

Čl. 9 nariadenia Rím I vo vzťahu ku imperatívnyim normám ustanovuje v jednotlivých odsekoch nasledovné:

„1. Imperatívne normy sú normy, ktorých dodržiavanie pokladá krajina za rozhodujúce pre ochranu svojich verejných záujmov, ako je politické, sociálne alebo hospodárske zriadenie, až do takej miery, že vyžaduje ich uplatnenie v každej situácii, na ktorú sa norma vzťahuje, bez ohľadu na právo, ktoré je inak rozhodným pre zmluvu podľa tohto nariadenia.

2. Žiadne ustanovenie tohto nariadenia neobmedzuje uplatňovanie imperatívnych noriem právneho poriadku štátu konajúceho súdu.

3. Môžu sa uplatniť imperatívne normy právneho poriadku krajiny, kde sa vykonali alebo sa musia vykonať záväzky vyplývajúce zo zmluvy, pokiaľ uvedené imperatívne normy nerobia plnenie zmluvy protiprávnym. Pri rozhodovaní, či sa majú uplatniť uvedené normy, sa do úvahy vezme ich povaha a účel, ako aj dôsledky ich uplatnenia alebo neuplatnenia.“²⁸

Odsek 1 ako už bolo uvedené, odzrkadľuje rozsudok Súdneho dvora vo veci Arblade. Odsek 2 poukazuje na to, že je možné aplikovať imperatívne normy lex fori bez akýchkoľvek obmedzení, avšak súdy musia pri aplikácii dbať na ustanovenia únijnej povahy, tak ako to vyslovil súd v rovnakom rozsudku Arblade, kde v bode 31 konštatoval, že vnútroštátne imperatívne normy nie sú vyňaté z povinnosti dodržiavať ustanovenia Zmluvy o fungovaní Európskej únie a zároveň platí prednosť práva Európskej únie pred tým vnútroštátnym.²⁹

Pri odseku 3 sa dostávame do bodu, kedy je namieste uviesť, ako sa nariadenie Rím I vysporiadalo s kritikou čl. 7 ods. 1 Rímskeho dohovoru. Práve čl. 9 ods. 3 nariadenia Rím I predstavuje z časti riešenie ku námietkam, ktoré podávali viaceré členské štáty k tomu, že „*úzka väzba zmluvy s iným štátom*“ je príliš mnohoznačná požiadavka. Z uvedeného článku možno vyčítať dve kumulatívne podmienky, za ktorých je možné priznať účinky imperatívnyim normám tretích štátov, pričom je však nutné podotknúť, že sa musí vychádzať z iných jazykových verzií nariadenia, pretože podľa slovenskej verzie, myslí sa tým časť „*pokiaľ uvedené imperatívne normy nerobia plnenie zmluvy protiprávnym*“, by sme dospeli k opačnému záveru. Podmienkami teda sú:

²⁵ Rozsudok Súdneho dvora v spojených veciach: Trestné konanie proti Jean-Claude Arblade a Arblade & Fils SARL proti Bernard Leloup, Serge Leloup a Sofrage SARL, (C-369/96 a C-374/96) z 23.11.1999, ECR 1999, I-8453.

²⁶ CALSTER, G. V.: European Private International Law. 2.vyd. Oregon: Hart Publishing, 2016, str. 229.

²⁷ BULLA, M.: Medzinárodné právo súkromné Európskej únie optikou pracovného práva. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2015, str. 123.

²⁸ NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I).

²⁹ DOBIÁŠ, P.: Imperatívni normy a pravidla bezpečnosti a chování v pojetí evropské a mezinárodní úpravy. In: DNY PRÁVA 2015 – DAYS OF LAW 2015. Část IV. Kodifikace obecné části kolizního práva – cesta či omyl? Brno: Masarykova univerzita, 2016, str. 14. [cit. 17.11.2021] Dostupné z internetu: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/34592>.

1. Uplatniť sa môžu imperatívne normy právneho poriadku toho štátu, kde sa vykonali alebo sa musia vykonať záväzky vyplývajúce zo zmluvy.
2. Imperatívne normy štátu miesta plnenia spôsobujú protiprávnosť tohto plnenia.³⁰

Nariadenie sa taktiež definitívne vysporiadalo s rozlišovaním medzi normami kogentnými a imperatívnymi. V odseku 37 preambuly nariadenia uvádza: „*Verejný záujem odôvodňuje, aby v mimoriadnych prípadoch súdy členských štátov mohli uplatniť výnimky založené na verejnom poriadku a imperatívnych normách. Pojem „imperatívne normy“ by mal byť odlišný od výrazu „ustanovenia, od ktorých sa nemožno odchyliť dohodou“, a mal by sa chápať užšie.*“

Definícia zavedená v nariadení má prispieť k objasneniu, že imperatívne ustanovenia tvoria podskupinu všeobecnejšej kategórie kogentných noriem, ktorých základná charakteristika spočíva v tom, že sú určené na ochranu tých právnych hodnôt, od ktorých sa nemôžu strany v rámci vnútroštátnej úpravy odchyliť. Takéto odlišovanie by malo mať odrádzajúci efekt aj pre súdy členských štátov. Formulácia odkazu na normy, ktoré sa považujú za rozhodujúce pre ochranu verejných záujmov, t.j. zachovanie politickej, sociálnej a hospodárskej organizácie štátu by mala obmedziť pokušenie vnútroštátnych súdov, aby príliš ľahko nepripisovali všetkým kogentným normám imperatívnu silu, čím sa zároveň zabraňuje existencii príliš veľkého počtu výnimiek z možného použitia kolíznych noriem, ktoré smerujú k aplikácii cudzieho práva.³¹

Čo sa týka nariadenia Ríma II³², ten sa venuje okrajovo problematike imperatívnych noriem v článku 16 nariadenia, podľa ktorého „*žiadne ustanovenie nariadenia neobmedzuje uplatňovanie ustanovení právneho poriadku konajúceho súdu v situácii, v ktorej je ich použitie povinné bez ohľadu na to, ktorý právny poriadok je inak rozhodným právom pre mimozmluvný záväzok.*“ Nariadenie preto bližšie neupravuje používanie cudzích imperatívnych noriem a ani samotnú ich definíciu. To však nepredstavuje problém, keďže už existovala judikatúra Súdneho dvora k tomuto pojmu a taktiež samotná dôvodová správa k návrhu nariadenia Ríma sa v bode 37 odvoláva na rozsudok Arblade.³³ Taktiež podľa odseku 7 preambuly nariadenia sa majú ustanovenia vykladať v súlade s nástrojmi, ktoré sa zaoberajú rozhodným právom pre zmluvné záväzky, čo predstavuje aj nariadenie Rím I, ktoré túto definíciu zahŕňa.

5. PRÍKLADY IMPERATÍVNYCH NORIEM VO VYBRANÝCH PRÁVNÝCH ODVETVIACH

Otázkou naďalej ostáva, ktoré normy spadajú do tejto kategórie, keďže vymedzenia a definície v uvedených dokumentoch samé o sebe neposkytujú odpoveď na to, aké všetky konkrétne normy sa môžu považovať za imperatívne. Taxatívny výpočet však samozrejme nie je možné vypracovať, keďže každý právny, či skutkový stav je iný a treba k nemu pristupovať individuálne. Taktiež vnútroštátne právne úpravy len zriedkavo priamo vo svojom texte právneho poriadku definujú, ktoré normy majú označenie imperatívnych a práve preto by malo byť primárnou úlohou členských štátov, aby si sami posúdili dôležitosť svojich vnútroštátnych noriem.

To je dôvodom, prečo pre posúdenie, či norma je, alebo nie je imperatívna zohráva kľúčovú úlohu právna teória a rozhodovacia činnosť súdov a preto táto kapitola vymedzí len okruhy právnych noriem, ktoré považujú rôzni autori za imperatívne a nie ich konkrétne ustanovenia, keďže to prakticky ani nie je prípustné.

Pri identifikácii imperatívnych noriem je možné postupovať napríklad podľa Správy profesorov Giuliana a Lagardea³⁴, ktorí uviedli pri výklade článku 7 Rímskeho dohovoru, v odseku 4 nasledujúce príklady noriem: „*pravidlá týkajúce sa kartelov, hospodárskej súťaže a obmedzujúcich praktík, ochrany spotrebiteľa a určitých pravidiel týkajúcich sa prepravy.*“

Ďalej pôjde o „*dovozné a vývozné obmedzenia, ochrana devízových a monetárnych zdrojov, predpisy, ktoré chránia životné prostredie, určité ustanovenia pracovného práva, pravidlá týkajúce sa cenných papierov a trhu,*

³⁰ CSACH, K., ŠIRICOVÁ, L.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2011, str. 110.

³¹ BONOMI, A.: OVERRIDING MANDATORY PROVISIONS IN THE ROME I REGULATION ON THE LAW APPLICABLE TO CONTRACTS: In: ŠARČEVIC, P., VOLKEN, P.: Yearbook On Private International Law, Vol. X, 2008. Lausanne: Swiss Institute of Comparative Law, 2009, str. 289.

³² NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II).

³³ Explanatory memorandum to Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations ("ROME II") (presented by the Commission), 2003. Dostupné z internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52003PC0427>.

³⁴ Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations by Mario Giuliano, Professor, University of Milan, and Paul Lagarde, Professor, University of Paris I, Official Journal-C 282, zo dňa 31.10.1980. Dostupné z internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31980Y1031%2801%29>.

obmedzenia vývozu kultúrnych pamiatok, stavebné, či hasičské predpisy.³⁵ Kučera taktiež uvádza z pohľadu judikatúry tieto oblasti: „normy upravujúce vzťahy z obchodného zastúpenia, najmä zákaz prevzatia zastúpenia konkurujúcich podnikov, právo na dodatočnú províziu, minimálna dĺžka výpovednej lehoty, alebo niektoré ustanovenia nájomnej zmluvy.“³⁶

Čo sa týka určitých ustanovení pracovného práva, literatúra ani judikatúra sa nezhoduje vo všetkých bodoch. Napríklad Kučera sem zaraďuje ustanovenia, ktoré upravujú „najvyššiu prípustnú dĺžku týždenného pracovného času, zákaz niektorých prác ženám a mladistvým, zákaz práce osôb do 15 rokov a do skončenia povinnej školskej dochádzky.“³⁷ Iní autori za imperatívne normy považujú napríklad ustanovenia upravujúce dĺžku dovolenky, dobu odpočinku, bezpečnosť a ochranu zdravia na pracovisku, prepúšťanie, ochranu matky a osôb so zdravotným postihnutím, minimálnu mzdu, atď.³⁸

Tu je však veľmi dôležité podotknúť, že vzhľadom na definíciu imperatívnych noriem v nariadení Rím I sa nesmie zabúdať na to, že má ísť o normy, ktoré majú síce slúžiť na ochranu verejného záujmu v podobe politického, sociálneho alebo hospodárskeho zriadenia krajiny, avšak majú byť zároveň *rozhodujúce* pre ich ochranu a preto by mali súdy členských štátov pri rozhodovaní zaujať ich reštriktívnejší výklad a pozorne posudzovať jednotlivé normy v takom zmysle, že majú uvážiť, či nejde skôr o normy kogentné.³⁹

6. ZÁVER

Imperatívne normy predstavujú zaujímavú časť medzinárodného práva súkromného, ktoré si jednoznačne zaslúžia pozornosť. Tento článok preto vymedzil základné teoretické prístupy k vykladaniu problematike imperatívnych noriem. Na rozhodnutí Arblade, spolu s nariadeniami Rím I, Rím II a Rímskym dohovorom bolo preukázané, že imperatívne normy predstavujú jeden z možných odklonov od rozhodného práva, čím sa zabezpečuje, aby imperatívne normy štátu boli aplikované priamo, bez prihliadania na odkaz kolíznej normy, pretože zastrešujú najdôležitejšie normy v oblasti politického, sociálneho alebo hospodárskeho poriadku v dotknutom štáte, ktoré je preto nutné uplatniť za každých okolností.

Taktiež bol načrtnutý rozdiel medzi kogentnými a imperatívnymi normami. Zatiaľ čo pre kogentné normy platí, že vo vnútroštátnom práve zaväzujú svojich adresátov, čo znamená, že strany sa svojím prejavom vôle nemôžu od nich odchýliť, tak pre imperatívne normy je charakteristické to, že sa budú aplikovať bezpodmienečne a to aj bez prihliadania na to, ktorá právna úprava je v danom prípade pre právny vzťah rozhodná. To znamená, že imperatívne normy sú výrazne špecifickejšie a preto sú podkategóriou kogentných noriem.

Pri vzťahu výhrady verejného poriadku a imperatívnych noriem bolo deklarované, že ich základný rozdiel spočíva v tom, že imperatívne normy pôsobia ofenzívne a na druhej strane výhrada verejného poriadku pôsobí defenzívne.

Na konci sa článok zamerlal na vymenovanie rôznych oblastí, ktoré môžu spadať pod imperatívne normy, avšak pri tejto problematike bolo upozornené na to, že si treba pri posudzovaní o tom, či ide o imperatívnu normu dávať pozor na to, či ide reálne o tak významný okruh záujmov štátov, priam či ide o normu, ktorá je rozhodujúca pre ochranu politického, sociálneho alebo hospodárskeho zriadenia štátu, pretože ľahko sa dá skíznuť do problematiky nie noriem imperatívnych, ale kolíznych.

Použitá literatúra:

BONOMI, A.: OVERRIDING MANDATORY PROVISIONS IN THE ROME I REGULATION ON THE LAW APPLICABLE TO CONTRACTS: In. ŠARČEVIC, P., VOLKEN, P.: Yearbook On Private International Law, Vol. X, 2008. Lausanne: Swiss Institute of Comparative Law, 2009, str. 743, ISBN: 978-3-86653-114-7

BONOMI, A.: THE ROME I REGULATION ON THE LAW APPLICABLE TO CONTRACTUAL OBLIGATIONS: In. ŠARČEVIC, P., VOLKEN, P.: Yearbook On Private International Law, Vol. X, 2008. Lausanne: Swiss Institute of Comparative Law, 2009, str. 743, ISBN: 978-3-86653-114-7

BŘÍZA, Petr. Volba práva a volba soudu v mezinárodním obchodě. Praha: C.H. Beck, 2012, str. 322, ISBN: 978-80-7179-606-0

³⁵ BŘÍZA, Petr. Volba práva a volba soudu v mezinárodním obchodě. Praha: C.H. Beck, 2012, str. 7.

³⁶ KUČERA, Z.: Mezinárodní právo soukromé, 7. vyd. Brno: vyd. Doplněk, str. 236.

³⁷ Ibid, str. 236.

³⁸ BULLA, M.: Mezinárodní právo soukromé Európskej únie optikou pracovného práva. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2015, str. 137-138.

³⁹ Ibid, str. 138.

BULLA, M.: Medzinárodné právo súkromné Európskej únie optikou pracovného práva. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, 2015, str. 239, ISBN: 978-80-89149-45-2

CALSTER, G. V.: European Private International Law. 2.vyd. Oregon: Hart Publishing, 2016, str. 520, ISBN: 978-1-84946-672-1

CSACH, K., GREGOVÁ, ŠIRICOVÁ, L., JÚDOVÁ, E.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. 2. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2018, str. 316, ISBN 978-80-8168-782-2

CSACH, K., ŠIRICOVÁ, L.: Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2011, str. 222, ISBN: 978-80-7097-880-1

FÁBRY, Branislav; KASINEC, Rudolf; TURČAN, Martin: Teória práva: Druhé prepracované vydanie. Wolters Kluwer SR s.r.o., 2019, str. 324, ISBN 978-80-571-0127-7

KUČERA, Z.: Mezinárodní právo soukromé, 7. vyd. Brno: vyd. Doplněk, str. 464, ISBN: 978-80-7239-231-5

LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: *Medzinárodné právo súkromné. 2.vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2016, str. 544, ISBN: 978-80-89603-43-5*

Príspevky v odborných časopisoch a zborníkoch:

CSACH, K.: Medzi zmluvou a deliktom – voľba rozhodného práva pre mimozmluvné záväzky z deliktov podľa nariadenia Rím II: In. Tradície a inovácie v súkromnom práve. Zborník príspevkov účastníkov medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 12. júna 2008 v Košiciach. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009, str. 166, ISBN 978-80-7097-772-9. Dostupné z internetu: https://www.upjs.sk/public/media/1084/zbornik_9.pdf

DOBIÁŠ, P.: Imperatívni normy a pravidla bezpečnosti a chováni v pojetí evropské a mezinárodní úpravy. In: DNY PRÁVA 2015 – DAYS OF LAW 2015. Část IV. Kodifikace obecné části kolizního práva – cesta či omyl? Brno: Masarykova univerzita, 2016, str. 253, ISBN 978-80-210-8195-6. Dostupné z: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/34592>

PAUKNEROVÁ, M.: Imperatívni normy a mezinárodní právo soukromé – klasické téma v současnosti In. Časopis Právnik. 2021, roč. 160, str. 1-20. Dostupné z internetu: <https://www.ilaw.cas.cz/casopisy-a-knihy/casopisy/casopis-pravnik/archiv/2021/2021-1.html?a=3549>

SISÁK, L.: Ochranné mechanizmy v majetkovom práve manželov s cudzím prvkom. In: Ochrana, prevencia a zodpovednosť v právnych vzťahoch. Recenzovaný zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2020, str. 518, ISBN 978-80-8152-870-5

ŠIMKOVÁ, I.: Vztah výhrady veřejného pořádku a imperativních norem fóra z pohledu české právní úpravy. In: DNY PRÁVA 2015 – DAYS OF LAW 2015. Část IV. Kodifikace obecné části kolizního práva – cesta či omyl? Brno: Masarykova univerzita, 2016, str. 253, ISBN 978-80-210-8195-6. Dostupné z internetu: <https://www.law.muni.cz/dokumenty/34592>

ŠIRICOVÁ, L.: Nové nariadenie Rím I: Inovácie pri voľbe rozhodného práva pre zmluvné záväzky. In: Tradície a inovácie v súkromnom práve. Zborník príspevkov účastníkov medzinárodnej vedeckej konferencie konanej dňa 12. júna 2008 v Košiciach. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2009, str. 141, ISBN 978-80-7097-772-9. Dostupné z internetu: https://www.upjs.sk/public/media/1084/zbornik_9.pdf

Internetové zdroje:

Explanatory memorandum to Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the law applicable to non-contractual obligations ("ROME II") (presented by the Commission), 2003. Dostupné z internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:52003PC0427>

Report on the Convention on the law applicable to contractual obligations by Mario Giuliano, Professor, University of Milan, and Paul Lagarde, Professor, University of Paris I, Official Journal C 282 , zo dňa 31.10.1980. Dostupné z internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31980Y1031%2801%29>

Právne predpisy:

Dohovor o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky, otvorený na podpis v Ríme 19. júna 1980, Ú. v. EÚ, C 169/10 (Rímsky dohovor)

NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I)

NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II)

Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník

Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom

Judikatúra:

Rozsudok Súdneho dvora v spojených veciach: Trestné konanie proti Jean-Claude Arblade a Arblade & Fils SARL proti Bernard Leloup, Serge Leloup a Sofrage SARL, (C-369/96 a C-374/96) z 23.11.1999, ECR 1999, I-8453

Kontaktné údaje:

Simona Budajová
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6
811 01 Bratislava
Slovenská republika

MEDZINÁRODNÉ PRÁVO VEREJNÉ

POSTAVENIE KORPORÁCIÍ V MEDZINÁRODNOM PRÁVE VEREJNOM

Vanesa Fulcová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The purpose of this article is to analyse the current position of corporations in public international law and at the same time to approach the issue of legal subjectivity and emerging views on the potential classification of corporations among the subjects of public international law. The first point of the article is to define the concept of legal personality with regard to its individual components. Subsequently, the article analyses the current position and nature of corporations in relation to the various components that form the institute of legal personality. In conclusion, the article focuses on the individual areas of public international law in which the rights and obligations of corporations are gradually formed, which may in the future affect their position as subjects of public international law.

Abstrakt: Cieľom odborného článku je analyzovať súčasné postavenie korporácií v medzinárodnom práve verejnom a zároveň priblížiť problematiku právnej subjektivity a formujúce sa názory o potenciálnom zaradení korporácií medzi subjekty medzinárodného práva verejného. Prvým bodom článku je vymedziť pojem právna subjektivita z ohľadom na jednotlivé zložky, ktoré ju tvoria. Následne článok analyzuje súčasné postavenie a povahu korporácií vo vzťahu k jednotlivým zložkám tvoriacim inštitút právnej subjektivity. V závere sa článok zaoberá jednotlivými oblasťami medzinárodného práva verejného, v ktorých sa postupne formujú práva a povinnosti korporácií, ktoré môžu do budúcnosti ovplyvniť ich postavenie ako subjektov medzinárodného práva verejného.

Key words: international law, subject of international law, legal personality, corporations, transnational corporations

Kľúčové slová: medzinárodné právo, subjekt medzinárodného práva, právna subjektivita, korporácie, nadnárodné spoločnosti

1. ÚVOD

Na začiatok treba podotknúť, že subjekty medzinárodného práva nie sú stálym a akýmsi nemenným inštitútom, práve naopak ide o kategóriu, ktorá sa neustále vyvíja v závislosti od potrieb medzinárodného spoločenstva v jednotlivých časových obdobiach. Do začiatku 20. storočia boli za jediné subjekty medzinárodného práva verejného považované výlučne štáty, so schopnosťou preniesť aspoň časť svojej právnej subjektivity na iných nositeľov. Postupne tak dochádza k formovaniu nových subjektov medzinárodného práva, medzi ktoré patria predovšetkým medzinárodné vládne organizácie, národy, povstalecké hnutie a v súčasnosti aj každý jednotlivec. Okrem už spomenutých tradičných subjektov môžeme v odvetví medzinárodného práva verejného hovoriť aj o subjektoch *sui generis*, čiže osobitné typy subjektu svojho druhu, ktoré zastávajú dôležitú úlohu najmä v oblasti medzinárodných stykov a diplomacie.

Vzhľadom na všetky entity, ktoré aktuálne spadajú pod pojem „subjekty medzinárodného práva verejného“ je tak nevyhnutné upriamiť pozornosť aj na korporácie, ktoré získavajú čoraz významnejšie postavenie v medzinárodnoprávnych vzťahoch, a to najmä vďaka ich silnejúcemu vplyvu na ekonomické situácie v štátoch v ktorých pôsobia. Korporácie predstavujú jeden z hlavných kanálov prinášajúcich finančné prostriedky od zahraničných investorov do jednotlivých štátov. Práve zásadný vplyv veľkých korporácií na ekonomiku štátov, je jedným z hlavných dôvodov postupnej snahy o vytvorenie aspoň rámcovej regulácia ich správania.

Účelom tejto práce je objasniť čitateľovi jednotlivé zložky tvoriace základ právnej subjektivity a porovnať ich vo vzťahu k povahe a právnemu základu korporácií. Okrem toho budú analyzované aj viaceré oblasti medzinárodnoprávnej regulácie, ktoré priznávajú práva a povinnosti aj korporáciám za účelom zistiť, či predmetné skutočnosti nemôžu byť potencionálnym základom pre zaradenie korporácií medzi subjekty medzinárodného práva verejného v budúcnosti.

2. PRÁVNA SUBJEKTIVITA V MEDZINÁRODNOM PRÁVE VEREJNOM

Základnou otázkou každého právneho odvetvia je, koho možno považovať za subjekt práva. Zatiaľ čo vnútroštátne právo definuje subjekty jednoznačne prostredníctvom právnych noriem, v medzinárodnom práve verejnom takéto normy a definícia pojmu absentuje.¹ Žiadny z prameňov medzinárodného práva verejného neobsahuje výslovný počet subjektov, ale niektoré medzinárodné zmluvy nám dávajú aspoň nepriamu odpoveď tým, že ustanovujú nositeľov práv a povinností plynúcich z príslušnej zmluvy. Súčasná teória práva využíva širší význam pojmu subjekt, ktorý vychádza z toho, či príslušný právny poriadok priznáva určitej entite spôsobilosť na práva a povinnosti ako aj spôsobilosť na právne úkony. Súčasťou zložiek tvoriacich právnú subjektivitu v medzinárodnom práve verejnom bola okrem už uvedených spôsobilostí aj normotvorná spôsobilosť, ktorá však v dôsledku dynamického rozvoja pojmu subjektivita už v súčasnosti, nie je jej nevyhnutnou podmienkou. Dnešné medzinárodné spoločenstvo je už omnoho komplikovanejšie ako v dobe keď jeho jediným subjektom bol štát, pričom na túto skutočnosť musí automaticky reflektovať aj pojem práva subjektivita. Okrem samotných štátov dochádza k zásadnému rastu vplyvu aj medzinárodných organizácií a zároveň treba brať ohľad na to, že ako subjekty medzinárodného práva čoraz častejšie vystupujú v rôznych podobách aj samotný jednotlivci či nadnárodné spoločnosti.²

Kľúčovým pre definovanie pojmu práva subjektivita bol posudok Medzinárodného súdneho dvora vo veci Náhrady škôd utrpenej v službách Organizácie spojených národov z roku 1949, ktorý uvádza že „*Subjekty práva...nemusia byť nevyhnutne identické svojou povahou a rozsahom svojich práv. Ich povaha závisí od potrieb spoločenstva*“.³ Na základe uvedených skutočností a v súlade s teóriou práva môžeme prísť k záveru že „*subjektom medzinárodného práva je každá entita, ktorej medzinárodné právo priznáva spôsobilosť k právam a povinnostiam, a pravidla aj k právnym úkonom, bez ohľadu na jej právnú povahu či rozsah*“.⁴ Podľa uvedenej definície tak za subjekt medzinárodného práva môžeme v súčasnosti považovať: štát, národ, povstalecké hnutie, medzinárodnú vládnú organizáciu, subjekty sui generis (Svätá stolica, Rád Maltézskych rytierov, Medzinárodný výbor červeného kríža) a v niektorých prípadoch aj jednotlivca.

Subjekty môžeme diferencovať podľa toho, či majú všetky zložky subjektivity (obsah) a do akej miery ich môžu uplatňovať (rozsah). Obsahovú zložku právnej subjektivity tvorí spôsobilosť na práva a povinnosti, ktoré pre každý subjekt vyplývajú priamo z noriem medzinárodného práva. Nevyhnutnou zložkou subjektivity je tiež spôsobilosť aktívne, samostatne a vo vlastnom mene vystupovať v právnych vzťahoch v oblasti medzinárodného práva (t.j. spôsobilosť na právne úkony). Normatívna spôsobilosť predstavuje schopnosť subjektu podieľať sa na tvorbe či zmene noriem medzinárodného práva. Z hľadiska rozsahu subjektivity (t.j. či a v akej miere subjekty spôsobilosťou disponujú) môžeme následne rozlišovať medzi subjektami s plnou subjektivitou (suverénne štáty), čiastočnou subjektivitou (napr. medzinárodné organizácie majú iba obmedzenú normotvornú spôsobilosť) a marginálnou subjektivitou (napr. jednotlivci nemajú vôbec normotvornú spôsobilosť).⁵

3. POSTAVENIE A CHARAKTER KORPORÁCIÍ

Výpočet subjektov medzinárodného práva verejného uvedený v predchádzajúcej časti článku, nezahŕňa všetky subjekty pôsobiace na medzinárodnej scéne ako takej. Mnohé korporácie totiž vykonávajú ekonomickú činnosť nie len v štáte, podľa práva ktorého boli založené alebo v ktorom majú svoje sídlo, ale súčasne aj v iných štátoch. Výnosy a zdroje ktoré má spoločnosť k dispozícii, môžu byť často väčšie alebo porovnateľné s HDP mnohých štátov (napr. Microsoft sa v roku 1999 stal prvou korporáciou, ktorej tržová hodnota prekročila 500 mld. USD, v dôsledku čoho predbehla všetky štáty sveta s výnimkou 8 najbohatších).⁶ Práve vďaka svojej ekonomickej sile tak môžu získať významnú diplomatickú podporu od svojej domovskej vlády a priamo či nepriamo ovplyvňovať politické správanie štátov ako aj rôznych medzinárodných organizácií.

¹ Klučka, J.: Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť). 3. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 55-56.

² Čepelka, Č., Šturma, P.: Mezinárodní právo veřejné. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2018. s. 33-35.

³ Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations. Advisory opinion of 11 April 1949, ICJ Reports (1949). [Online] p. 174. Dostupné na: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1949.04.11_reparation_for_injuries.htm.

⁴ Vršanský, P., Valuch, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné, Všeobecná časť. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 196.

⁵ Čepelka, Č., Šturma, P.: Mezinárodní právo veřejné. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2018. s. 33-35.

⁶ Weiss, P.: K niektorým teoretickým aspektom vymedzenia pojmu účastník medzinárodných vzťahov a kategorizácie účastníkov medzinárodných vzťahov. Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, právne a kultúrne vzťahy. [Online] 2006, ročník IV, č. 2, s. 25-43. Dostupné na: <https://fmv.euba.sk/RePEc/brv/journal/MV2006-2.pdf>.

Pojem korporácia možno definovať ako právnickú osobu konkrétne ide o obchodnú spoločnosť založenú podľa práva konkrétneho štátu, ktorá má samostatnú právnu subjektivitu oddelenú od svojich vlastníkov. Presný význam slova korporácia sa líši v závislosti od jednotlivých štátov (jurisdikcií). Rozmanitosť právnych foriem obchodných spoločností resp. korporácií sa v medzinárodnom práve iba znásobuje v dôsledku prelínania sa odlišných právnych systémov jednotlivých štátov.⁷ Pojem korporácia môže mať teda v závislosti od právneho poriadku štátu v ktorom je založená, alebo medzinárodnej zmluvy ktorej je súčasťou, rôzne významy či synonymá, napríklad Severoamerická dohoda o voľnom obchode (NAFTA) ustanovuje, že „podnik znamená akýkoľvek subjekt založený alebo organizovaný podľa platných zákonov, či už za účelom zisku alebo nie, v súkromnom alebo štátnom vlastníctve, vrátane akejkoľvek korporácie, trustu, partnerstva, výhradného vlastníctva, spoločného podniku alebo iného združenia“.⁸ V rámci slovenského právneho poriadku by sme zasa právnu úpravu korporácií resp. obchodných spoločností mohli nájsť v druhej časti Obchodného zákonníka.

Najvýznamnejšie postavenie v oblasti medzinárodného práva verejného spomedzi všetkých typov korporácií zastávajú, vďaka svojej ekonomickej sile transnacionálne resp. nadnárodné spoločnosti. Nadnárodné spoločnosti možno definovať ako právnické osoby, ktoré vyvíjajú svoje aktivity hneď vo viacerých štátoch sveta prostredníctvom dcérskych spoločností, pričom centrála (t.j. materská spoločnosť), ktorá riadi všetky procesy, je v jednom, popri prípade v dvoch štátoch.⁹ Práve ekonomická sila nadnárodných spoločností, rozširuje pole ich nástrojov (napr. najmodernejšie technológie, prístup ku globálnym zdrojom kapitálu), ktoré môže využívať pri vstupovaní do právnych vzťahov s inými účastníkmi medzinárodných vzťahov a zlepšovať tak svoje postavenie ako partnera.¹⁰

4. OBLASTI FORMUJÚCE POSTAVENIE KORPORÁCIÍ

Postavenie korporácií je v medziach medzinárodného práva verejného regulované prostredníctvom zmluvného práva a nástrojov soft law, ale iba v určitých oblastiach. Najsilnejšie normatívne väzby korporácií s medzinárodným právom verejným sú badateľné najmä v oblasti investičného práva, ľudských práv, práva životného prostredia a všeobecnej trestnej zodpovednosti za protiprávne konanie. V nasledujúcich podkapitol si rozvieme jednotlivé oblasti a zároveň práva a povinnosti ktoré z nich korporáciám vyplývajú.

4.1. Ochrana zahraničných investícií

Podľa Medzinárodného súdneho dvora aktuálne neexistuje obyčajové právo, ktoré by akokoľvek upravovalo oblasť zahraničných investícií. Medzinárodná ochrana zahraničných investícií je tak v súčasnosti tvorená najmä súhrnom viacerých medzinárodných zmlúv. Väčšinu týchto zmlúv predstavujú práve bilaterálne investičné zmluvy, ktoré sa uzatvárajú medzi suverénnymi subjektami medzinárodného práva verejného s cieľom vytvárať priaznivé ekonomické podmienky pre rozvoj zahraničných investícií.¹¹ Tieto medzinárodné zmluvy tak možno tiež označovať, ako zmluvy uzatvorené v prospech tretej strany, keďže v postavení tretích strán nadobúdajú práva z týchto zmlúv práve zahraniční investori (v praxi ide najčastejšie o nadnárodné spoločnosti).

Z obsahovej stránky poskytujú investičné zmluvy zahraničným investorom široký rámec práv uplatniteľných voči orgánom hostiteľského štátu, ako napríklad právo na spravodlivý proces, práva založené na štandardoch spravodlivého a rovnakého zaobchádzania (vo vzťahu k zahraničným investorom a domácim investorom pôsobiacim v rovnakom sektore), práva vyplývajúce z doložky najvyšších výhod a pod.¹² Väčšina týchto zmlúv obsahuje vopred daný súhlas zmluvných strán (suverénnych štátov) na riešenie vzniknutých sporov so zahraničnými investormi z iných zmluvných štátov, prostredníctvom arbitráže najčastejšie vykonávanej pod záštitou

⁷ Ku, G., J.: The Limits of Corporate Rights Under International Law, 12 Chi. J. Int'l L. 729 (2012). [Online] Dostupné na: https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1198&context=faculty_scholarship.

⁸ North American Free Trade Agreement (1992), Art 201. Dostupné na: <https://www.international.gc.ca/trade-commerce/trade-agreements-accords-commerciaux/agr-acc/nafta-alena/fta-ale/02.aspx?lang=eng>.

⁹ Šmihula, D.: Štát a medzinárodný systém. História a súčasnosť. 1.vyd. Bratislava: VEDA, 2005.

¹⁰ Weiss, P.: K niektorým teoretickým aspektom vymedzenia pojmu účastník medzinárodných vzťahov a kategorizácie účastníkov medzinárodných vzťahov. Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, právne a kultúrne vzťahy. [Online] 2006, ročník IV, č. 2, s. 25-43. Dostupné na: <https://fmv.euba.sk/RePEc/brv/journal/MV2006-2.pdf>.

¹¹ Muchlinski, P.: Corporations in International Law. Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Heidelberg and Oxford University Press. 2012. [Online] Dostupné na: [https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS5851/v13/undervisningsmateriale/muchlinski\(2009\)corporations-in-international-law-max-planck-enc.-of-pil-co-1.pdf](https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS5851/v13/undervisningsmateriale/muchlinski(2009)corporations-in-international-law-max-planck-enc.-of-pil-co-1.pdf).

¹² Pozri napríklad: Zmluva medzi Slovenskou republikou a Spojenými štátmi mexickými o podpore a vzájomnej ochrane investícií zo dňa 26. októbra 2007 (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 41/2009 Z.z.).

Medzinárodného strediska pre riešenie investičných sporov. Takto fungujúci mechanizmu umožňujú samotným spoločnostiam podať žalobu priamo proti host'ovskému štátu bez toho, aby sa museli uchýliť k diplomatickej ochrane prostredníctvom svojho národného štátu. Práve predmetné investičné zmluvy, ktoré priznávajú spoločnostiam vlastné práva a súčasne možnosť začať arbitrážne konanie proti hostiteľskému štátu, predstavujú jeden z argumentov pre možné uznanie medzinárodnoprávnej subjektivity korporácie.¹³

4.2. Ochrana ľudských práv

Jedným z primárnych argumentov na základe ktorých by sa mala ochrana ľudských práv vzťahov aj na korporácie je, že korporácie ako také sú organizované resp. prevádzkované ľuďmi a v prospech ľudí. Práve preto právna úprava ľudských práv môže skutočne ovplyvniť ľudské bytosti stojace za samotnou korporáciou.

Z hľadiska existujúcich medzinárodných systémov slúžiacich na ochranu ľudských práv, akými sú Všeobecná deklarácia ľudských práv či paktý OSN, neposkytuje ani jeden z týchto dokumentov ochranu právam právnických osôb. Európsky dohovor o ľudských právach (ďalej len „Dohovor“) však ako jediný, na rozdiel od iných medzinárodných dokumentov poskytuje ochranu v podobe petičného práva, nie len fyzickým, ale súčasne aj právnickým osobám. Európsky súdny dvor pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) v zmysle čl. 34 Dohovoru, „*môže prijímať sťažnosti podané ktorýmkoľvek jednotlivcom, mimovládnu organizáciou alebo skupinou osôb, ktoré sa považujú za poškodené v dôsledku porušenia práv priznaných dohovorom alebo jeho protokolmi*“.¹⁴ V roku 2006 bola dokonca vykonaná štúdia, ktorá zistila, že v päťročnom období od roku 1998 do roku 2003 cca. 3,8 percenta rozsudkov ESLP bolo iniciovaných spoločnosťami alebo osobami konajúcimi v záujme spoločnosti.¹⁵ Či už malé, veľké alebo nadnárodné spoločnosti tak vo viacerých súdnych konaniach úspešne uplatnili svoje nároky vyplývajúce z čl. 34 Dohovoru. ESLP tak rozhoduje predovšetkým v prípadoch v ktorých došlo podľa právnickej osoby k porušeniu práv na spravodlivý proces, zákazu diskriminácie či ochrany majetku. Treba však zdôrazniť, že korporácie ako také sa však za žiadnych okolností nebudú môcť domáhať ochrany takých práv, ktoré už z podstaty veci možno priznať len ľudskej bytosti. Medzi takéto práva patrí napríklad právo na život, právo uzavrieť manželstvo, právo na slobodu a bezpečnosť či zákaz mučenia.

Dotatkový protokol v čl. 1 tiež jednoznačne rozlišuje medzi fyzickými a právnickými osobami keď ustanovuje, že „*Každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj majetok*“.¹⁶ Na úrovni Európskej únie súčasne dochádza k rozširovaniu obsahu práv korporácií prostredníctvom judikatúry ESLP, napríklad v prípade *A. Association and H. v. Rakúsko*, Súdny dvor priznáva slobodu zhromažďovať sa aj právnickým osobám¹⁷, a v prípade *Autronic AG v. Švajčiarsko*, korporáciám zasa priznal slobodu prejavu podľa čl. 10 Dohovoru.¹⁸ V zmysle uvedených skutočností poskytuje Dohovor z hľadiska svojho textu, korporáciám najširší rozsah práv v porovnaní s ostatným medzinárodným zmluvami upravujúcimi problematiku ľudských práv.

Na rozdiel od ochrany ľudských práv poskytovanej fyzickým osobám, vzniká v prípade právnických osôb otázka či porušením ľudských práv utrpela škodu samotná spoločnosť alebo jej akcionári resp. spoločníci. ESLP vo svojej judikatúre dospel k záverom, že v prípadoch keď došlo k porušeniu záujmov samotnej spoločnosti nie je možné, tak povediac nadvihnúť tzv. korporáčny závoj (*corporate veil*) v prospech spoločníkov a umožniť im tak samostatne uplatňovať nároky v mene spoločnosti. Spoločníci sa môžu v mene spoločnosti domáhať nárokov vyplývajúcich z ochrany ľudských práv prostredníctvom sťažností, len za výnimočných okolností.¹⁹ V prvom rade pôjde o prípad, keď si samotná spoločnosť nemôže uplatniť nároky vyplývajúce z ochrany ľudských práv, pretože je už v súčasnosti v likvidácii prípadne v nútenej správe.²⁰ V druhom prípade je podstatná miera identifikácie medzi samotným spoločníkom a spoločnosťou, keď v závislosti od konkrétnej situácií môžu predstavovať vlastne jeden

¹³ Muhvić, D.: *Legal Personality as a Theoretical Approach to Non-State Entities in International Law: The Example of Transnational Corporations*. Pécs Journal of International and European Law - 2017/I. [Online] s. 7-18. Dostupné na: <http://ceere.eu/pjiel/wp-content/uploads/2017/07/2017.pdf>.

¹⁴ Európsky dohovor o ľudských právach zo dňa 4. novembra 1950.

¹⁵ Steininger, S., von Bernstorff, J.: *Who Turned Multinational Corporations into Bearers of Human Rights? On the Creation of Corporate 'Human' Rights in International Law* (September 25, 2018). Max Planck Institute for Comparative Public Law & International Law (MPIL) Research Paper No. 2018-25. [Online] s. 3-4. Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=3254823>.

¹⁶ Dotatkový protokol k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd zo dňa 20. marca 1952.

¹⁷ Bližšie pozri: Rozhodnutie ESLP vo veci *A. Association and H. v. Rakúsko* zo dňa 15. marca 1984.

¹⁸ Bližšie pozri: Rozhodnutie ESLP vo veci *Autronic AG v. Švajčiarsko* zo dňa 22. mája 1990.

¹⁹ Tishler, S. C. C.: *A New Approach to Shareholder Standing Before the European Court of Human Rights*. Duke University School of Law, J.D./L.L.M. in International and Comparative Law; Institut d'Études Politiques de Paris (Sciences Po), Master 2, Droit Economique; Northeastern University, B.A. 2011. [Online] Dostupné na: <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1470&context=djcil>

²⁰ Rozhodnutie ESLP vo veci *Agrotexim and Others v. Greece* zo dňa 24.10.1995, par. 66.

a ten istý subjekt, napríklad keď je spoločník jediným spoločníkom alebo keď vlastní prevažnú časť akcií spoločnosti.

Veľmi časté prípady nedodržovania medzinárodno-právnych záväzkov v oblasti ľudských práv zo strany rozvojových štátov, spojené predovšetkým s aktivitami nadnárodných spoločností spadajúcimi pod ich jurisdikciu, viedli k iniciatíve zavádzať popri existujúcich právach aj im zodpovedajúcu povinnosť nešťátnych subjektov, ľudské práva rešpektovať. K postupnému zavádzaniu povinností v oblasti ľudských práv týkajúcich sa právnických osôb došlo predovšetkým nástrojmi soft law, spomedzi ktorých možno spomenúť Smernica OECD pre nadnárodné spoločnosti (1976) či Tripartitnú deklarácia MOP týkajúcu sa zásad nadnárodných podnikov a sociálnej politiky (1977). Okrem nástrojov soft law mala na túto oblasť vplyv aj normatívna činnosť Organizácie spojených národov, prostredníctvom Hlavných zásad pre podnikanie a ľudské práva: Implementácia Rámca OSN „Chrániť, rešpektovať a naprávať“ (2011). Následne Rada pre ľudské práva rezolúciou 26/9 z 26. júna 2014, rozhodla vytvoriť otvorenú medzivládnu pracovnú skupinu pre nadnárodné spoločnosti a iné podniky v súvislosti s ľudskými právami, ktorá bude mať mandát na vypracovanie medzinárodného právne záväzného nástroja na reguláciu v rámci medzinárodného práva v oblasti ľudských práv, činností nadnárodných spoločností a iných podnikov.²¹

Jednotlivými dokumentami ustanovené povinnosti právnických osôb, však nie sú ekvivalentom k povinnostiam samotných štátov. V prípade právnických osôb sa vyžaduje konanie s náležitou starostlivosťou (due diligence) tak, aby sa zabezpečil súlad s normami upravujúcimi ľudské práva. Jednotlivé spoločnosti by mali v rámci svojho fungovania prijať politiku ľudských práv, uvedomiť si svoj vplyv na ľudské práva a pri zistení nepriaznivých dôsledkov svojej činnosti na ľudské práva zabezpečiť ich riešenie a najmä predchádzanie v budúcnosti. Povinnosť spoločností nezasahovať do ľudských práv môže zahŕňať nie len pasívne konanie spoločnosti, ale aj aktívne konanie ako napríklad antidiskriminačná politika na pracovisku môže vyžadovať, aby spoločnosť prijala špecifické náborové a školiace programy.²² Tak ako v oblasti ochrany zahraničných investícií aj v oblasti ochrany ľudských práv možno vnímať črtajúcu sa subjektivitu právnických osôb, ktorým jednotlivé právne normy priznávajú určité práva a povinnosti v oblasti medzinárodného práva verejného.

4.3. Ochrana životného prostredia

V oblasti medzinárodného práva nie je v súčasnosti normami hard law zakotvená priama zodpovednosť právnických osôb za škody spôsobené na životnom prostredí tzv. environmentálne nehody. Jednotlivé štáty tak môžu mieru zodpovednosti a ukládanie sankcií posudzovať iba v rámci svojej vnútroštátnej právnej úpravy. Oblasť práva životného prostredia je však normami medzinárodného práva upravená vo vzťahu k právnickým osobám nepriamo a to prostredníctvom multilaterálnych zmlúv. Tieto medzinárodné zmluvy síce zaväzujú priamo iba štáty v postavení zmluvných strán, no súčasne regulujú aj konanie právnických osôb resp. obchodných spoločností. V dôsledku implementácie medzinárodných záväzkov musia následne jednotlivé zmluvné štáty prijať zmeny v oblasti svojej vnútroštátnej právnej úpravy, ktorá následne priamo reguluje práva a povinnosti právnických osôb.²³ Ako príklady takýchto medzinárodných zmlúv možno uviesť Medzinárodný dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody vzniknuté v dôsledku znečistenia ropnými látkami (1992), Bazilejský protokol o zodpovednosti za škody a o náhrade škôd, vyplývajúcich z cezhraničného presunu nebezpečných odpadov a ich likvidácie (1999) či Kjótsky protokol k Rámcovému dohovoru OSN o zmene klímy (ďalej len „Protokol“), umožňujúci vyspelým krajinám podieľať sa na investíciách zameraných na zníženie emisií uhlíka v rozvojových krajinách. V zmysle čl. 12 ods. 1 Protokolu sa môžu mechanizmu čistého rozvoja zúčastniť priamo súkromné alebo verejné právnické osoby, v dôsledku čoho budú následne pod regulačnou kontrolou domácej aj hostiteľskej krajiny.²⁴ Ako významný dokument upravujúci trestnú zodpovednosť priamo právnických osôb v oblasti životného prostredia možno uviesť Smernicu o ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva (2008), ktorá v čl. 6 zakotvuje podmienky trestnej zodpovednosti právnickej osoby a v čl. 3 konkrétne trestné činy za ktoré môže byť právnická osoba trestne zodpovedná.²⁵

²¹ Muhvić, D.: Legal Personality as a Theoretical Approach to Non-State Entities in International Law: The Example of Transnational Corporations. Pécs Journal of International and European Law - 2017/I. [Online] s. 7-18. Dostupné na: <http://ceere.eu/pjiel/wp-content/uploads/2017/07/2017.pdf>.

²² Ruggie, J.: Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises (07.04.2008). [Online] para. 55. Dostupné na: <https://undocs.org/en/A/HRC/8/5>.

²³ Muchlinski, P.: Corporations in International Law. Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Heidelberg and Oxford University Press. 2012. [Online] Dostupné na: [https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS5851/v13/undervisningsmateriale/muchlinski-\(2009\)corporations-in-international-law-max-planck-enc.-of-pil-co-1.pdf](https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS5851/v13/undervisningsmateriale/muchlinski-(2009)corporations-in-international-law-max-planck-enc.-of-pil-co-1.pdf).

²⁴ Kjótsky protokol k Rámcovému dohovoru OSN o zmene klímy zo dňa 11.12.1997.

²⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/99/ES o ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva z 19. novembra 2008.

V oblasti soft law možno ako najvýznamnejšie nástroje odporúčacieho charakteru, regulujúce povinnosti právnických osôb, vnímať práve Konferenciu OSN o životnom prostredí a rozvoji (1992) tzv. Summit o Zemi a Smernicu OECD pre nadnárodné spoločnosti. Obidva nástroje kladú predovšetkým dôraz na podporu trvalo udržateľného rozvoja prostredníctvom využívanie environmentálne výhodných technológií a postupov.²⁶

4.4. Trestnoprávna zodpovednosť

Prvý koncept trestnej zodpovednosti skupiny osôb nám poskytla Londýnska dohoda o stíhaní a potrestaní hlavných vojnových zločincov Osi už v roku 1945. V dôsledku druhej svetovej vojny tak prebehlo viacero konaní s právnickými osobami pred Medzinárodným vojenským tribunálom v Norimbergu (ďalej len „Tribunál“). Ako najznámejší z nich možno spomenúť proces s nemeckou spoločnosťou IG Farben, ktorú Tribunál uznal zodpovednou za spáchanie viacerých medzinárodných vojenských zločinov. Tribunál v tomto prípade uviedol, že samotná právnická osoba síce v konaní nie je v postavení obžalovaného t.j. nie je proti nej vedené trestné stíhanie, ale jednotliví obžalovaní spoločne využili túto právnickú osobu ako prostriedok na spáchanie zločinov, uvedených v obžalobe.²⁷ Následne bola téma trestnej zodpovednosti právnických osôb otvorená aj v roku 1998 na diplomatickej konferencii v Ríme pri príležitosti zriadenia Medzinárodného trestného súdu. Vládni delegáti sa však nedohodli na ustanovenia upravujúcich kompetencie súdu vo vzťahu k právnickým osobám, preto sa tak následne od týchto koncepcií upustilo.²⁸

Právnu úpravu trestnej zodpovednosti však v súčasnosti obsahujú niektoré medzinárodné zmluvy ako napr. čl. 26 Dohovoru OSN proti korupcii (2003), čl. 5 Dohovoru OSN o potlačaní financovania terorizmu (1999), a čl. 10 Dohovoru OSN proti nadnárodnému organizovanému zločinu (2000). V medzinárodnom práve tiež existuje osobitne upravená medzinárodnoprávna zodpovednosť jednotlivca za určité medzinárodné zločiny, vrátane otroctva, genocídy, vojnových zločinov a iných zločinov proti ľudskosti (čl. 5 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu). Medzinárodnoprávnu zodpovednosť bude v tomto prípade niesť priamo jednotlivec, ktorý sa nedovoleného správania dopustil.²⁹

Platné medzinárodné zmluvy upravujúce trestnoprávnu zodpovednosť právnických osôb v medzinárodnom práve, Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu zakotvujúci individuálnu zodpovednosť jednotlivca a postupné zavádzanie trestnej zodpovednosti právnických osôb v rámci vnútroštátneho práva, predstavujú základ pre budúcu právnu úpravu, ktorá by mohla byť prijatá práve za účelom rozšírenia trestnej zodpovednosti právnických osôb v najdôležitejších oblastiach medzinárodného práva.

5. ZÁVER

Spočiatku bol jediným a tradičným subjektom medzinárodného práva verejného iba štát. Postupom času však došlo k rozšíreniu tejto kategórie aj o ďalšie subjekty medzi ktoré patrí: medzinárodná vládna organizácia, národ, povstalecké hnutie, subjekty sui generis a v neposlednom rade aj jednotlivec. Neustáli vývoj spoločnosti spolu s globalizáciou postupne umocňuje postavenie korporácií ako ďalšieho subjektu vystupujúceho v medzinárodnom prostredí. Práve nadnárodné korporácie sú v súčasnosti schopné zásadným spôsobom, vďaka svojej ekonomickej a politickej sile ovplyvňovať svojim konaním ostatných účastníkov medzinárodnoprávných vzťahov.

Vývoj právnej úpravy týkajúcej sa obchodných spoločností v medzinárodnom práve nie je ešte ani zďaleka ukončený. Aktuálne totiž neexistuje žiadne všeobecne uznávané a platné medzinárodné právo obchodných spoločností. V tomto článku však bolo preukázané, že korporácie majú určité práva ako aj povinnosti, či už v oblasti ľudských práv alebo ochrany životného prostredia. Z hľadiska jednotlivých obsahových zložiek právnej subjektivity môžu mať korporácie (samozrejme v závislosti od konkrétnej situácie) spôsobilosť na práva a povinnosti a súčasne spôsobilosť na právne úkony. V prípade normotvornej spôsobilosti by sme korporácie mohli prirovnať práve k medzinárodným organizáciám, ktoré majú normatívnu právomoc tiež iba smerom dovnútra t.j. v oblasti svojho vnútorného chodu.

²⁶ OECD (2011), Smernica OECD pre nadnárodné spoločnosti, OECD Publishing. [Online] Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264115415-en>.

²⁷ The I.G. Farben Trial, Case No. 57, US Military Tribunal, Nuremberg, 14 August – 29 July 1948, Law Reports of Trials of War Criminals, Vol. X. [Online] s. 35. Dostupné na: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-10.pdf.

²⁸ Muhvić, D.: Legal Personality as a Theoretical Approach to Non-State Entities in International Law: The Example of Transnational Corporations. Pécs Journal of International and European Law - 2017/I. [Online] s. 7-18. Dostupné na: <http://ceere.eu/pjiel/wp-content/uploads/2017/07/2017.pdf>.

²⁹ Vršanský, P., Valuch, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné, Všeobecná časť. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 300.

Z teoretického hľadiska môžeme v súčasnosti uvažovať nad tým, či korporácie predstavujú resp. by mohli v budúcnosti predstavovať subjekt medzinárodného práva verejného, ako taký alebo naopak, či majú postavenie iba destinatára práv a povinností. Subjektu práva totiž jednotlivé práva a povinnosti udeľuje priamo medzinárodné právo, pričom tieto práva a povinnosti sú adresované priamo entite považovanej za subjekt. Naopak v prípade len akéhosi konečného adresáta (destinatára) výhod či nevýhod, mu práva a povinnosti plynú až zo správania samotných subjektov medzinárodného práva. Právna úprava aktuálne necháva priestor pre odpoveď na otázku, či korporácie možno považovať za subjekt medzinárodného práva alebo nie. Medzinárodná právna teória by však nemala ignorovať jednotlivé práva a povinnosti korporácií bez ohľadu na to, že sa obmedzujú len na určité oblasti tohto právneho odvetvia.

Použitá literatúra:

ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P.: Mezinárodní právo veřejné. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2018. s. 549. ISBN: 978-80-7400-721-7
KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť). 3. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. s. 520. ISBN: 978-80-8168-743-3
ŠMIHULA, D.: Štát a medzinárodný systém. História a súčasnosť. 1.vyd. Bratislava: VEDA, 2005. s. 144. ISBN: 8022408662
VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné, Všeobecná časť. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 532. ISBN: 978-80-8168-316-9

Súdne rozhodnutia:

Rozhodnutie ESLP vo veci Agrotexim and Others v. Greece zo dňa 24.10.1995
Rozhodnutie ESLP vo veci A. Association and H. v. Rakúsko zo dňa 15. marca 1984
Rozhodnutie ESLP vo veci Autronic AG v. Švajčiarsko zo dňa 22. mája 1990

Právne predpisy:

Dodatkový protokol k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd zo dňa 20. marca 1952
Dohovor Organizácie Spojených národov proti korupcii zo dňa 31. októbra 2003 (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 434/2006 Z. z.)
Dohovor Organizácie spojených národov o potláčaní financovania terorizmu zo dňa 9. decembra 1999 (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 593/2002 Z. z.)
Dohovor Organizácie Spojených národov proti nadnárodnému organizovanému zločinu zo dňa 15. novembra 2000 (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 621/2003 Z. z.)
Európsky dohovor o ľudských právach zo dňa 4. novembra 1950
Kjótsky protokol k Rámcovému dohovoru OSN o zmene klímy zo dňa 11.12.1997
North American Free Trade Agreement (1992). Dostupné na: <https://www.international.gc.ca/trade-commerce/trade-agreements-accords-commerciaux/agracc/nafta-alena/fta-ale/02.aspx?lang=eng>
Rímsky štatút Medzinárodného trestného súdu zo dňa 17. júla 1998 (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 333/2002 Z. z.)
Smernica OECD pre nadnárodné spoločnosti, OECD Publishing. [Online] Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264115415-en>
Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/99/ES o ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva z 19. novembra 2008
Zmluva medzi Slovenskou republikou a Spojenými štátmi mexickými o podpore a vzájomnej ochrane investícií zo dňa 26. októbra 2007 (Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 41/2009 Z. z.)

Elektronické zdroje:

Muchlinski, P.: Corporations in International Law. Max Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Heidelberg and Oxford University Press. 2012. [Online] Dostupné na: [https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS5851/v13/undervisningsmateriale/muchlinski-\(2009\)-corporations-in-international-law-max-planck-enc.-of-pil-co-1.pdf](https://www.uio.no/studier/emner/jus/jus/JUS5851/v13/undervisningsmateriale/muchlinski-(2009)-corporations-in-international-law-max-planck-enc.-of-pil-co-1.pdf)

Muhvić, D.: Legal Personality as a Theoretical Approach to Non-State Entities in International Law: The Example of Transnational Corporations. Pécs Journal of International and European Law - 2017/I. [Online] Dostupné na: <http://ceere.eu/pjiel/wp-content/uploads/2017/07/2017.pdf>

Steininger, S., von Bernstorff, J.: Who Turned Multinational Corporations into Bearers of Human Rights? On the Creation of Corporate 'Human' Rights in International Law (September 25, 2018). Max Planck Institute for Comparative Public Law & International Law (MPIL) Research Paper No. 2018-25. [Online] Dostupné na: <https://ssrn.com/abstract=3254823>

Tishler, S. C. C.: A New Approach to Shareholder Standing Before the European Court of Human Rights. Duke University School of Law, J.D./L.L.M. in International and Comparative Law; Institut d'Études Politiques de Paris (Sciences Po), Master 2, Droit Economique; Northeastern University, B.A. 2011. [Online] Dostupné na: <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1470&context=djci>

Ruggie, J.: Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises (07.04.2008). [Online] Dostupné na: <https://undocs.org/en/A/HRC/8/5>

The I.G. Farben Trial, Case No. 57, US Military Tribunal, Nuremberg, 14 August – 29 July 1948, Law Reports of Trials of War Criminals, Vol. X. [Online] Dostupné na: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-10.pdf

Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations. Advisory opinion of 11 April 1949, ICJ Reports (1949). [Online] Dostupné na: http://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1949.04.11_reparation_for_injuries.htm

Weiss, P.: K niektorým teoretickým aspektom vymedzenia pojmu účastník medzinárodných vzťahov a kategorizácie účastníkov medzinárodných vzťahov. Vedecký časopis pre medzinárodné politické, ekonomické, právne a kultúrne vzťahy. [Online] 2006, ročník IV, č. 2. Dostupné na: <https://fmv.euba.sk/RePEc/brv/journal/MV2006-2.pdf>

Ku, G., J.: The Limits of Corporate Rights Under International Law, 12 Chi. J. Int'l L. 729 (2012). [Online] Dostupné na: https://scholarlycommons.law.hofstra.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1198&context=faculty_scholarship

Kontaktné údaje:

Bc. Vanesa Fulcová
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6,
811 01 Bratislava
Slovenská republika

MÁ SPOR O PŘEHRADU NA NILU MÍROVÉ ŘEŠENÍ?

Jan Rýznar

Univerzita Komenského v Bratislavě, Právnická fakulta

Abstract: The submitted article aims to provide a reader with an overview of a current state of political tension between Egypt and Ethiopia which originates in construction of the Grand Ethiopian Renaissance Dam. Afterwards, the author continues by putting the described *status quo* into a context of international law. The article targets on answering the question, whether the dispute regarding the Dam on the river Nile may find its peaceful resolution, in other words whether the international law can fulfil its mediation task or whether it is more probable that the dispute will result into an armed conflict.

Abstrakt: Předkládaný odborný článek si klade za cíl ve své úvodní části čtenáře obeznámit s aktuálním stavem politického napětí mezi Egyptem a Etiopií, které bylo vyvoláno výstavbou Velké přehrady etiopského znovuzrození. Na to pak autor dále navazuje zasazením daných reálií do kontextu mezinárodního práva. Článek směřuje k zodpovězení otázky, jestli spor o přehradu na řece Nil má mírové řešení, respektive jestli mezinárodní právo dokáže splnit svou mediační úlohu, nebo je pravděpodobnější vyústění sporu do vojenského konfliktu.

Key words: Egypt, Ethiopia, dam, dispute, peaceful resolution

Klíčová slova: Egypt, Etiopie, přehrada, spor, mírové řešení

1. ÚVOD

Na konci měsíce března letošního roku (2021) světovými médii proběhlo vyjádření egyptského prezidenta as-Sísího, který prohlásil následující: „Znovu říkám, že nikdo nemůže vzít ani kapku z egyptské vody a pokud se tak stane, povede to k nepředstavitelné nestabilitě regionu.“ Takto egyptský prezident reagoval na postupující plnění vodní přehrady ze strany Etiopie na toku Modrého Nilu.¹ Příliš povzbudivě nevyznělo ani jeho další vyhlášení, že „všechny možnosti jsou na stole“ poté, co selhala vyjednávání mezi Egyptem, Etiopií a Súdánem na začátku dubna.²

Výše nastíněné napětí mezi Egyptem a Etiopií přímo souvisí s výstavbou a plněním tzv. Velké přehrady etiopského znovuzrození. Jde o významný projekt, který má potenciál Etiopii pomoci v boji s chudobou. Plánovaným cílem je produkce elektřiny v objemu až šest a půl gigawattů.³ To představuje dvojnásobek současné etiopské produkce elektřiny. Těmto pozitivům na etiopské straně sporu však korelují obavy z negativních důsledků naplňování a provozu přehrady, které mají egyptští představitelé. Především se akcentuje redukce průtoku Nilu a neblahé dopady na egyptské občany.⁴

Na náš vkus tak daná situace představuje zdánlivě neřešitelný problém, neboť průtok Nilu a přísun vody z něj má pro Egypt klíčový, zcela kruciólní význam. Pro Etiopii zas přehrada, která je předmětem sporu, představuje naději pro rozvoj a boj s chudobou. Již v úvodu jsme se nebáli tak vyjádřit názor, že mírové řešení tohoto sporu bude složité, neboť ani jedna ze stran není v pozici činit výraznější ústupky. V následujícím textu jsem se tak dále zaměřili na zodpovězení otázky, zda tento spor má potenciálně mírové řešení, což je i cílem tohoto článku.

¹ *Egypt's Sisi warns Ethiopia dam risks 'unimaginable instability'*. Aljazeera, 30.3.2021 [online]. [1.11.2021] Dostupné na: <<https://www.aljazeera.com/news/2021/3/30/egypts-sisi-warns-ethiopia-dam-risks-unimaginable-instability>>.

² *Egypt's el-Sisi warns 'all options open' after dam talks fail*. Aljazeera, 7.4.2021 [online]. [1.11.2021] Dostupné na: <<https://www.aljazeera.com/news/2021/4/7/egypt-warns-ethiopia-of-potential-for-conflict-over-blue-nile-dam>>.

³ *Vítaný zdroj energie nebo ohrožení zásob vody? Africké země se prou o největší přehradu na kontinentu*. ČT24, 11.1.2020 [online]. [1.11.2021] Dostupné na: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3026501-vitany-zdroj-energie-nebo-ohrozeni-zasob-vody-africke-zeme-se-prou-o-nejvetsi-prehradu>>.

⁴ ZBÝTOVSKÝ, J. *Egypt bez vody: Jak etiopská stavba největší přehrady v Africe ovlivní okolní státy?* Security outlines: česko-slovenský portál o bezpečnosti, 21.3.2017 [online]. [1.11.2021] Dostupné na: <<https://www.securityoutlines.cz/egypt-bez-vody/>>.

2. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA VZTAHU MEZI EGYPTEM A ETIOPIÍ V KONTEXTU SDÍLENÉHO TOKU NILU

Ve své studii s názvem *Egyptian-Ethiopian Water Relations: Cooperation Beyond the Nile* autorka Menna Nasr Atwan abstrahuje čtyři základní charakteristické rysy vztahu mezi Egyptem a Etiopií. Pro jejich výstižnost jsme se rozhodli tyto rysy využít. Podle autorky jde o následovné osobitosti: unilateralismus, rozdílné zájmy, nesouměrné vztahy a interdependence (vzájemná závislost).⁵

Pod pojem unilateralismus bylo zařazeno chování obou států ve vztahu k využívání Nilu. Uvedený článek vysvětluje, že unilateralismus v oblasti povodí Nilu se projevuje určitou nevolí států ke spolupráci, která by vedla k vyrovnanému využití vodního zdroje. V této souvislosti lze jako příklad jednostranných akcí uvést projekt známý pod názvem Toshka, v rámci něhož v Egyptě dochází k oddělování části vodních zdrojů z Asuánské přehrady, potažmo z Nilu, za účelem zásobení stejnojmenných jezer v Saahaře.⁶ Jde o projekt, jehož ambicí je vytvořit „*novou zelenou plochu pro rozšiřující se populaci*“, přičemž tamější vláda jej označuje jako projekt tisíciletí.⁷ Na etiopské straně pak samotná výstavba Velké přehrady etiopského znovuzrození představuje výmluvný příklad unilaterální akce.⁸

Dále se tento spor vyznačuje tím, že obě strany mají výrazně odlišné zájmy, jež musí chránit. V případě Etiopie jimi jsou rozvoj a boj s chudobou. Egypt má naopak vitální zájem na udržení přítoku dostatečného množství vody, z jeho perspektivy jde v zásadě o otázku národní bezpečnosti.⁹

Pokud jde o asymetrii vztahů, pak ve vztahu k ní autorka částečně nastínila určitý odklon od *statusu quo*, který existoval do devadesátých let. Do té doby totiž Etiopie pro vlastní vnitřní problémy nebudovala významnější infrastrukturu na Nilu, což jen umocňovalo výsadní postavení Egypta plynoucí z jeho vojenské, hospodářské a diplomatické síly. Výstavba přehrad však mnohé změnila. Z geografické předurčenosti vyplývá, že státy při prameni řeky jsou ty, které tok mohou ovládat a jsou v tomto směru tedy zvýhodněny. Tohoto geografického benefitu si začíná být Etiopie dobře vědoma, a kromě samotné výstavby přehrad tak uzavírá i smlouvy s okolními státy, jejichž předmětem je dodávka relativně levné energie.¹⁰

Posledním znakem, který autorka vyzdvihla, je vzájemná závislost obou zemí. Tu viděla především v hospodářské oblasti s poukázáním na uzavírané smlouvy v oblasti vzdělávání, obchodu či zdravotnictví.¹¹ Na tomto místě jsme se však rozhodli se od tohoto názoru trochu odchýlit a poukázat na docela jiný rozměr této vzájemné závislosti. Měli jsme zde na mysli bezpečnostní rozměr. V jistém slova smyslu je totiž bezpečnost jedné země závislá na té druhé. Již v předcházejících řádcích jsme vysvětlili logický závěr, že přísun vody z Nilu je pro Egypt otázkou národní bezpečnosti. Zároveň jsme však zastali stanovisko, že i vyjednat v dobré víře s Egyptem a upřímná snaha Etiopie docílit konsenzus by měla být z její strany chápána jako významná bezpečnostní otázka.

V první polovině tohoto roku Egypt koupil od Francie 30 stíhacích letounů Rafale.¹² Dokonce již minulý rok Egypt obdržel první stíhačky Suchoj Su-35, které nakoupil od Ruska. Celkem má obdržet 24 těchto strojů.¹³ Letos v únoru pak egyptská armáda zveřejnila fotografie pořízených raket dlouhého doletu SCALP EG.¹⁴ Tyto skutečnosti nasvědčují tomu, že Egypt zbrojí. Netroufali jsme si na tomto místě specifikovat konkrétní důvod nebo důvody, pro které tak činí. Zůstali jsme ale přesvědčeni, že napětí ve vztazích s Etiopií může jedním z těchto důvodů být.

Tyto informace jsme uvedli proto, abychom čtenáři vysvětlili náš úhel pohledu na onu interdependenci. Obě země jsou na sobě závislé z hlediska zajištění vlastní vnitřní bezpečnosti. Usoudili jsme, že Etiopie je Egyptem (mj. i v kontextu jeho zbrojení) ohrožena, neboť tento disponuje vojenskou kapacitou k útoku ať už na sporné vodní dílo, nebo na jiný segment infrastruktury.

⁵ ATWAN, M. N. *Egyptian-Ethiopian Water Relations: Cooperation Beyond the Nile*. PPAD Working Paper Series. r. 2018, č. 6, s. 6.

⁶ ATWAN, M. N. *Egyptian-Ethiopian Water Relations: Cooperation Beyond the Nile*. PPAD Working Paper Series. r. 2018, č. 6, s. 7.

⁷ MICHALEC, Libor. *Voda jako základ života*. 21. století, 21.10.2003 [online]. [4.11.2021] Dostupné v online archivu na: <<https://web.archive.org/web/20060721040700/http://www.21století.cz/view.php?cislocclanku=2003102104>>.

⁸ ATWAN, M. N. *Egyptian-Ethiopian Water Relations: Cooperation Beyond the Nile*. PPAD Working Paper Series. r. 2018, č. 6, s. 7.

⁹ Ibid, s. 8.

¹⁰ Ibid, s. 9–14.

¹¹ Ibid, s. 17–18.

¹² *Egypt buys 30 Rafale fighter jets from France*. France 24, 5.4.2021 [online]. [12.11.2021] Dostupné na: <<https://www.france24.com/en/live-news/20210504-egypt-buys-30-rafale-fighter-jets-from-france>>.

¹³ *Egypt flouts sanctions as Russian Su-35 fighters arrive*. Asia Times, 5.8.2020 [online]. [12.11.2021] Dostupné na: <<https://asiatimes.com/2020/08/egypt-openly-taunts-us-with-russian-jet-fighter-purchase/>>.

¹⁴ *Photos: Egypt's army reveals SCALP stealth missiles*. Egypt independent, 3.2.2021 [online]. [12.11.2021] Dostupné na: <<https://egyptindependent.com/photos-egypts-army-reveals-scalp-stealth-missiles/>>.

3. PRÁVNÍ RÁMEC

Jakousi výchozí pozicí Egypta v předmětném sporu s Etiopií jsou smlouvy z koloniální éry, a především smlouva uzavřená mezi Spojeným královstvím a Egyptem v roce 1929. Tato smlouva Egyptu zaručila dostatečný roční přísun vody z Nilu a právo veta ve vztahu k jakémukoliv pokusu zemí při horním toku Nilu vybudovat na řece přehradu.¹⁵ V roce 1959 došlo také k uzavření smlouvy se Súdánem, podle níž se vodní zdroje z Nilu rozdělují mezi Egypt a Súdán s tím, že Egyptu přináležejí přítok v objemu 55,5 miliard m³ vody ročně.¹⁶

Předmětnými smlouvami se (a podle nás logicky) Etiopie necítí být vázána. Důvod je velmi prostý – Etiopie není smluvní stranou dané smlouvy z roku 1929,¹⁷ stejně tak ani té uzavřené o 30 let později.¹⁸ Vynaložili jsme značné úsilí ve hledání jiných mezinárodních smluv, jež by Etiopie podepsala a které by jakýmkoliv způsobem omezovaly její právo budovat vodní díla či jinou infrastrukturu na toku Modrého Nilu. Žádné takové mezinárodní smlouvy, respektive zmínku o nich, jsme nenalezli.

Kromě mezinárodních smluv jsou však základními prameny mezinárodního práva i mezinárodní obyčej a všeobecné právní zásady uznávané civilizovanými národy.¹⁹ Podle našeho uvážení mohla v mysli čtenáře hypoteticky vyvstat otázka, zdali jakési tiché uznávání mocenského monopolu Egypta nad ovládnutím tohoto vodního toku nepředstavuje mezinárodní obyčej.

Tim Marshall doslova uvádí, že „*Egyptané si musí zvyknout na pomýšlení, že po století svého postavení coby dominantní mocnosti na Nilu se časy změnily.*“²⁰ Autor nás zde inspiroval k myšlence, že egyptský mocenský monopol na obhospodařování Nilu byl jakousi objektivní daností, jakousi zvyklostí.

Potenciálně by se mohlo zdát, že nekonání států spočívající v nebudování přehrad na Nilu vykazovalo definiční parametry mezinárodní obyčeje: *usus longaevis* a *opinio necessitatis*.²¹ Tj. že konání, respektive nekonání států se vyznačovalo dlouhodobostí (státy dlouhodobě nevyvíjely snahy Nil přehradit, i když tak učinit mohly) a představou, že toto nekonání vlastně představovalo závazek směrem k Egyptu.

My jsme však zastali názor, že i kdyby toto bylo lze považovat za mezinárodní obyčej, pak tato by stejně Etiopii nezavazovala. Při zkoumání toho, jestli mezinárodní obyčej existuje, nebo ne, se mj. zkoumá chování států a především tzv. zvláště dotčených států.²² Nemohli jsme jinak než Etiopii postavení zvláště dotčeného státu přisoudit, neboť právě na jejím území Modrý Nil pramení.

Potom však jedním dechem musíme přizvukovat, že její konání a vztah k toku Modrého Nilu nenasvědčuje dlouhodobé praxi determinované přesvědčením o závaznosti toho, že jen Egypt takřka autoritativně rozhoduje o správě této řeky. Ostatně např. již v roce 1970 etiopská vláda oslovila jistou americkou společnost, aby prostudovala možné důsledky přehrazení Nilu. „*Tehdejší egyptský prezident Anwar Sadat byl natolik rozčilený, že vyhrožoval válkou.*“²³

Nakolik neexistuje mezinárodní smlouva ani mezinárodní obyčej, které by Etiopii zakazovaly výstavbu přehrad, pak tyto skutečnosti spolu s naším přesvědčením o tom, že výstavba přehrad mající za cíl především samotný rozvoj státu neporušuje žádnou ze zásad mezinárodního práva, nás vedly k závěru, že Etiopie se pohybuje v mezích mezinárodního práva, respektive že výstavba předmětné přehrad nepředstavuje porušení mezinárodního práva.

4. K OTÁZCE MÍROVÉHO ŘEŠENÍ

V následující části textu jsme neměli žádnou ambici předpovědět další vývoj sporu mezi Egyptem a Etiopií. Rozhodli jsme se však přiklonit k vícero autorům, kteří předpokládají, že tento spor nepřeroste v otevřený vojenský

¹⁵ MARSHALL, Tim. *The Power of Geography: Ten maps that reveal the future of our world*. První vydání. Londýn: Elliott and Thompson Limited, r. 2014. s. 285.

¹⁶ VON LOSSOW, T., MIEHE, L., ROLL, S. *Nile Conflict: Compensation Rather Than Mediation. How Europeans Can Lead an Alternative Way Forward*. SWP Comment. r. 2020, č. 11, s. 2.

¹⁷ MARSHALL, Tim. *The Power of Geography: Ten maps that reveal the future of our world*. První vydání. Londýn: Elliott and Thompson Limited, r. 2014. s. 285.

¹⁸ VON LOSSOW, T., MIEHE, L., ROLL, S. *Nile Conflict: Compensation Rather Than Mediation. How Europeans Can Lead an Alternative Way Forward*. SWP Comment. r. 2020, č. 11, s. 2.

¹⁹ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: *Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť*. Bratislava: EUKÓDEX, r. 2012. s. 80-81.

²⁰ MARSHALL, Tim. *The Power of Geography: Ten maps that reveal the future of our world*. První vydání. Londýn: Elliott and Thompson Limited, r. 2014. s. 287.

²¹ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: *Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť*. Bratislava: EUKÓDEX, r. 2012. s. 93.

²² Ibid, s. 94.

²³ MARSHALL, Tim. *The Power of Geography: Ten maps that reveal the future of our world*. První vydání. Londýn: Elliott and Thompson Limited, r. 2014. s. 286.

konflikt. Tim Marshall vyjadřuje přesvědčení, že „prezident Sisí nepůsobí jako gambler a v jeho části světa válčit znamená riskovat nejen prohru, ale i ztrátu moci, a dokonce i vlastního života.“²⁴ V tomto duchu se vyjadřují i von Lossow, Miehe a Roll, když píšou, že „opakující se hrozby z Káhiry, že v případě potřeby dojde k zastavení výstavby přehrady vojenskými prostředky, jsou spíše nepravděpodobné, v neposlední řadě i kvůli vzdálenosti obou zemí.“²⁵

Sherif Mohyeldeen názory o nepravděpodobnosti vojenského řešení doplňuje o poukázání na ničivé následky, ke kterým by taková varianta vedla. Vysvětluje, že úplná, ale i částečná likvidace přehrady by způsobila masivní záplavy. Přehrada se nachází pouze 15 km od hranic se Severním Súdánem. Tyto záplavy by tedy tvrdě zasáhly komunity etiopského i súdánského obyvatelstva v regionu.²⁶ Takovýto postup by byl v rozporu se zásadou zákazu hrozby síly nebo použití síly coby jedné ze základních zásad mezinárodního práva.²⁷

Deklarace zásad mezinárodního práva týkajících se přátelských vztahů a spolupráce mezi státy jako jednu z těchto zásad uvádí „povinnost států navzájem spolupracovat v souladu s Chartou.“²⁸ Jedním z cílů, které Charta OSN vyjadřuje, je zachování mezinárodního míru a bezpečnosti.²⁹ Další významnou zásadou, která Charta vyjadřuje, je i řešení mezinárodních sporů mírovými prostředky.³⁰

V duchu výše uvedeného jsme chtěli uvést další náš názor spočívající v tom, že mezinárodní právo za popsání okolností daného sporu mezi Egyptem a Etiopií neumožňuje řešení tohoto sporu ozbrojenou cestou. Pokud tedy obě země budou pamatovat na mezinárodní právo, nic jiného, než mírové řešení jejich sporu jim ani nezbude. Otázkou však je, jestli takovéto řešení je možné, respektive zda obě strany mohou docílit ochrany svých zájmů mírovými prostředky. My jsme zůstali přesvědčeni, že to je možné a zároveň nutné.

Jako vhodný prostředek, který bychom stranám doporučili využít, se nám jeví vyjednávání. Nejednomu odborníkovi na daný spor by se však takové doporučení nemuselo pozdát. Přece jen např. snahy Spojených států amerických, které plnily určitou roli mediátora v trilaterálních jednáních mezi Egyptem, Súdánem a Etiopií již třikrát za sebou selhaly, tj. nepřinesly žádný kýžený výsledek.³¹

Autoři von Lossow, Miehe a Roll ve svém pojednání zmiňují „etiopskou posilněnou vyjednávací pozici.“³² Do velké míry nás takovéto označení inspirovalo. Přijali jsme to stanovisko, že úspěch případného jednání nebude zaručen, pokud Egypt neuzná, že je to právě on, kdo v tomto sporu „tahá za kratší konec.“

Podstatou vyjednávání je nalézání kompromisu, tj. „vzájemně přijatelného řešení.“³³ Egypt a Etiopie se však v konkrétním případě nacházejí v nerovném postavení. Z logiky věci plyne, že právě Etiopie ovládá tok Modrého Nilu, zatímco Egypt se ne jeho přítok přes Etiopii a Súdán musí spoléhat. Z toho jsme odvodili, že větší ústupky při vyjednávání a řešení sporu bude muset činit Egypt, respektive ten bude muset Etiopii „nabídnout něco víc.“ Zatím totiž Egypt především hrozil vojenským řešením, jak jsme již uvedli v úvodu tohoto článku a části věnované vztahu vzájemné závislosti obou zemí.

Tomu, jakou povahu by mohl mít daný kompromis a co by mohlo být tím „něčím víc,“ co by Egypt měl nabídnout, jsme se věnovali v následujících řádcích. Existuje názor, že předmětem dalších jednání by neměla být distribuce vody v určitých kvótách mezi oběma zeměmi, ale spíše dohoda na zpomalení plnění dané přehrady.³⁴ Egypt už se pomalu připravuje na riziko nedostatku vody, a tak např. přizpůsobuje svou zemědělskou produkci, aby se více soustředila na plodiny méně závislé na vodě.³⁵ Danému názoru jsme tudíž porozuměli v tom smyslu, že si jím Egypt dovede „koupit čas.“

²⁴ Ibid

²⁵ VON LOSSOW, T., MIEHE, L., ROLL, S. *Nile Conflict: Compensation Rather Than Mediation. How Europeans Can Lead an Alternative Way Forward.* SWP Comment. r. 2020, č. 11, s. 2.

²⁶ MOHYELDEEN, Sherif. *The Dam That Broke Open an Ethiopia-Egypt Dispute.* Carnegie Endowment for International Peace, 11.2.2021 [online]. [17.11.2021] Dostupné na: <https://www.email.cz/download/k/llhIhaDptkBKTm2D_NVyKriMIKfWwSQ9HNGmzL2-mK2GTfMWG_u0xob1yP-SgdSLrw3gF5s/Mohyeldeen_GERD.pdf>.

²⁷ MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému.* 5. vydání. Brno: Doplněk Brno, r. 2008. s. 244.

²⁸ Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 2526 (XXV). *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations.*

²⁹ Čl. 1 (1) Charty OSN.

³⁰ Čl. 2 (3) Charty OSN.

³¹ VON LOSSOW, T., MIEHE, L., ROLL, S. *Nile Conflict: Compensation Rather Than Mediation. How Europeans Can Lead an Alternative Way Forward.* SWP Comment. r. 2020, č. 11, s. 1.

³² Ibid, s. 3.

³³ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: *Mezinárodní právo veřejné. Všeobecná část.* Bratislava: EUROKÓDEX, r. 2012. s. 254.

³⁴ VON LOSSOW, T., MIEHE, L., ROLL, S. *Nile Conflict: Compensation Rather Than Mediation. How Europeans Can Lead an Alternative Way Forward.* SWP Comment. r. 2020, č. 11, s. 3.

³⁵ MARSHALL, Tim. *The Power of Geography: Ten maps that reveal the future of our world.* První vydání. Londýn: Elliott and Thompson Limited, r. 2014. s. 287.

Ve vztahu k tomu, co Egypt může za takovou „službu“ v podobě zpomalení naplňování nádrže poskytnout, jsme jako inspirativní vyhodnotili návrh jistého kompenzačního mechanismu, který jsme níže dále popsali. Tato myšlenka spočívá v tom, že Egypt by financoval tzv. *opportunity cost* – ušlý zisk, který by na etiopské straně vznikl v důsledku zpomalení naplňování nádrže.³⁶ Šlo by tak např. o kompenzaci příjmů, které by Etiopie inkasovala svým plánovaným dovozem elektřiny do sousedních zemí.³⁷

Takovou myšlenku jsme shledali nadějnou. K její realizaci by podle nás mohlo dojít prostřednictvím vyjednávání mezi Egyptem a Etiopií, jehož výsledkem by bylo uzavření mezinárodní smlouvy. Čtenáře asi nepřekvapí náš názor, že takovýto závazek by měl mít podobu mezinárodní smlouvy. Z předcházejícího obsahu tohoto článku jednoznačně vyplývá, že řešená otázka je naprosto zásadní, a proto potřebuje pevné smluvní ukotvení, v němž budou jednoznačně definovaná práva a (především) povinnosti obou smluvních stran.

Autoři tohoto návrhu – kompenzačního mechanismu, uvažovali o tom, že nelze čistě technicky spočítat onen ušlý zisk, a tedy že výsledná suma, kterou by Egypt Etiopii platil, by měla být stanovena na bázi politické dohody. Rovněž nastílnili, že tento mechanismus v sobě skrývá i určitý potenciál k flexibilitě: Totiž ušlý zisk by se snižoval v deštivém období, kdy dochází k naplňování přehrady rychleji, a proto by Egyptem poukázaná suma za toto období byla nižší apod.³⁸

V duchu výše uvedeného nápadu jsme se zamýšleli nad dalšími alternativami tohoto kompenzačního mechanismu. Podle nás by přicházel do úvahy např. jakýsi fond, který by Egypt zřídil a do nějž by vložil určitou sumu finančních prostředků. Uzavřená mezinárodní smlouva by uváděla příslušný vzorec na výpočet zmíněného ušlého zisku za určité rozhodné období (měsíc, čtvrtletí, ...). Na základě vypočtené ztráty by pak byla Etiopie oprávněna k využití příslušné části celkové výše prostředků z daného fondu.

Při našem vlastním zamyšlení o této alternativě jsme zohlednili i její výhodu, která tkví v určité zabezpečovací funkci takového fondu. Jestliže Etiopie bude mít k dispozici fond na krytí ztrát vzniknuvších zpomalením plnění přehrady, nebude muset mít takové obavy, jako kdyby měla pouze spoléhat na pravidelnou platbu. Kriticky jsme však zároveň přiznali, že nashromáždění dostatečného množství prostředků Egyptem do takového fondu by mohlo být problematické. Usoudili jsme tak např. z poměru egyptského státního dluhu k HDP, který v roce 2020 činil 89,84 % a v roce 2021 má dále stoupnout.³⁹

Autoři, z jejichž myslí vůbec samotná myšlenka kompenzačního mechanismu vzešla, byli toho názoru, že na financování těchto kompenzací by však měly mít zájem i evropské státy. Domnívali se, že takovouto finanční pomocí Egyptu by mimo jiné mohly evropské země vyvíjet tlak na egyptskou fiskální politiku, kterou autoři označili za poznačenou autoritářskou logikou. V době vlády prezidenta Sisího se Egypt stal mj. třetím největším dovozcem zbraní na světě.⁴⁰ Pokud by tento odhad autorů von Lossowa, Mieheo a Rolla byl správný, pak by tato skutečnost aspoň částečně přála naší myšlence výše popsaného fondu.

V rámci našich úvah o těchto kompenzacích jsme zároveň neviděli důvod, proč by tyto měly mít povahu ryze peněžního plnění. Nabízí se možnost plnění ve formě dovozu zboží, nebo poskytování výhodnějších cen egyptského zboží pro etiopské odběratele. To, jakou podobu však takovýto mechanismus bude mít, záleží od významné proměnné – zda se obě země vyberou cestou jednání o kompenzačním mechanismu. A pokud ano, výsledná podoba bude záviset od jejich vůle a potřeb.

Přišlo nám na mysl také to, že pokud by veškeré varianty řešení sporu spočívající v jakýchkoliv kompenzacích, které jsme doposud vysvětlili a rozvíjeli, „byly smeteny ze stolu,“ existuje stále ještě minimálně jedna věc, kterou by Egypt mohl Etiopii nabídnout. Při pohledu na mapu Etiopii jsme si nemohli nevšimnout, že se jedná o zemi bez přístupu k moři. V roce 1993 získala Eritrea nezávislost, čímž se z Etiopie stala nejlidnatější vnitrozemská země světa.⁴¹ Zároveň dnes platí, že 90 % etiopského dovozu přichází do země po moři, a to téměř výhradně skrz přístav v Džibuti.⁴²

Poslední uvedené tak představuje určitou slabinu Etiopie, které by Egypt na náš vkus mohl při vyjednávání o zpomalení plnění Přehrady využít, a to v tom smyslu, že by mohl např. dovolit Etiopii využít své rudomořské

³⁶ VON LOSSOW, T., MIEHE, L., ROLL, S. *Nile Conflict: Compensation Rather Than Mediation. How Europeans Can Lead an Alternative Way Forward.* SWP Comment. r. 2020, č. 11, s. 3.

³⁷ MARSHALL, Tim. *The Power of Geography: Ten maps that reveal the future of our world.* První vydání. Londýn: Elliott and Thompson Limited, r. 2014. s. 287.

³⁸ VON LOSSOW, T., MIEHE, L., ROLL, S. *Nile Conflict: Compensation Rather Than Mediation. How Europeans Can Lead an Alternative Way Forward.* SWP Comment. r. 2020, č. 11, s. 3-4.

³⁹ *Egypt: National debt from 2016 to 2026 in relation to gross domestic product.* Statista. [online]. [26.11.2021] Dostupné na: <<https://www.statista.com/statistics/377984/national-debt-of-egypt-in-relation-to-gross-domestic-product-gdp/>>.

⁴⁰ VON LOSSOW, T., MIEHE, L., ROLL, S. *Nile Conflict: Compensation Rather Than Mediation. How Europeans Can Lead an Alternative Way Forward.* SWP Comment. r. 2020, č. 11, s. 4.

⁴¹ MARSHALL, Tim. *The Power of Geography: Ten maps that reveal the future of our world.* První vydání. Londýn: Elliott and Thompson Limited, r. 2014. s. 275.

⁴² Ibid, s. 281.

pobřeží, respektive přístavy na něm. Tak by se jednak mohlo docílit omezení etiopské závislosti na dovozu přes Džibutsko a zároveň by se posílily i etiopské exportní možnosti.

Na tomto místě nás napadlo, že čtenář by si mohl položit dvě otázky, které by zněly asi takto: Proč o řešení předmětného sporu stále uvažujete v bilaterální relaci mezi Egyptem a Etiopií a nezahrnujete do svých návrhů o vyjednávání i Severní Súdán? A je vyjednávání skutečně jedinou alternativou řešení sporu?

K první otázce jsme se postavili následovně. Při pohledu na mapu Afriky nezůstává jiná možnost než konstatovat, že Severní Súdán se skutečně rozprostírá mezi Etiopií a Egyptem a že napříč jeho územím rovněž protéká Nil. Logicky by se mohlo zdát, že přehrazení Nilu tudíž nemá potenciálně neblahý účinek jen na Egypt, nýbrž i na Súdán. Čtenář tak v tomto momentě může nabývat pocit, že jsme Súdán jaksi opomenuli a že zájmy této země jsou vlastně shodné s egyptskými zájmy, a proto by obě země měly znásobit svou vyjednávací sílu společným jednáním s Etiopií.

My jsme však súdánskou pozici viděli odlišně. Jak uvádí Tim Marshall, „*vlády Súdánu a Jižního Súdánu situaci bedlivě sledují, ale nemají příliš obavy.*“ Jak autor vysvětluje, „*Etiopie slíbila, že nechá vodu téct a že bude vyvážet nadbytek své elektřiny sousedům.*“ Výměnou za to bude Súdán poskytovat Etiopii svou ropu za výhodnou cenu.⁴³

Pro uvedené jsme měli za to, že Súdán není konfrontován s tím, jak s Etiopií řešit, respektive kompenzovat snížený průtok Nilu. Nadto Súdán bude profitovat z etiopské elektřiny. Z autorových slov vyplynula pak i ta výhoda plynoucí pro Súdán spočívající v tom, že Etiopie bude jeho odběratelem ropy. Viděno z této perspektivy jsme naznali dojem, že mezi Etiopií a Súdánem jde o určitou *win-win* situaci.

Pokud jde o druhou otázku, chtěli jsme připustit, že vyjednávání je v našich očích jakýmsi základním stavebním kamenem mírového řešení předmětného sporu. Povaha situace však připouští zvážit i tzv. dobré služby a zprostředkování. Od jednání se dobré služby odlišují v tom, že při nich působí třetí nezaujatá strana, nejčastěji mezinárodní organizace (např. OSN). Zprostředkování (mediace) rovněž zahrnuje účast třetí strany, ta však již aktivně vstupuje do jednání a přichází s vlastními možnostmi řešení a návrhy.⁴⁴

I tyto možnosti jsme shledali jako vhodné pro řešení egyptsko-etioopského napětí. Již výše jsme vzpomenuli názor, že na řešení sporu by se mohly účastnit evropské státy. S takovýmto názorem jsme se ztotožnili.

5. ZÁVĚR

V tomto článku jsme analyzovali spor existující mezi Egyptem a Etiopií, týkající se Velké přehradu etiopského znovuzrození. Na samotný úvod jsme zprostředkovali určitý vhled do aktuální situace, vyznačující se egyptskými hrozbami znemožnit dokončení vodního díla vojensky, jako i etiopským odhodláním projekt úspěšně zakončit, doufajíc v urychlení svého hospodářského rozvoje.

Na to jsme navázali popisem egyptsko-etioopských vztahů, pro něž jsou charakteristickými znaky unilateralismus, rozdílné zájmy, nesouměrnost a vzájemná závislost. Výstavbu sporné přehradu jsme označili jako příklad ryze unilaterální akce Etiopie, nepřilíš zohledňující egyptské zájmy. Rozdílnost zájmů spočívá ve snaze Egypta o zajištění vlastní bezpečnosti a soběstačnosti, v případě Etiopie je stavba Přehradu motivována vidinou národního rozvoje a zvýšení životní úrovně. Nesouměrnost ve vztazích má své geografické předurčení a vzájemnou závislost jsme viděli v bezpečnostním měřítku.

Celý spor jsme také zasadili do kontextu mezinárodního práva. Konstatovali jsme, že Etiopie výstavbou daného vodního díla mezinárodní právo neporušuje, a to minimálně ze dvou důvodů: Za prvé, neexistuje žádná mezinárodní smlouva, která by Etiopii zavazovala v tom smyslu, že nesmí budovat žádnou infrastrukturu na toku Modrého Nilu. Za druhé, neexistuje mezinárodní obyčej spočívající v nedotknutelnosti Nilu jiným státem nežli Egyptem, která by byla podpořena přesvědčením o závaznosti takovéto formy nekonání a kterou by Etiopie jako zvlášť dotčený stát uznávala.

Potom jsme přešli k zodpovězení samotné otázky, které je zhmotněna i v názvu tohoto článku. S poukázáním na vyjádření jiných autorů jsme se s velkou dávkou přesvědčení přiklonili k názoru, že zkoumaný spor nepřeroste v otevřený vojenský konflikt. Zároveň jsme vyjádřili s tím související přesvědčení, že spor nejenže má mírové řešení, ale že z hlediska účelnosti ani nelze uvažovat o jiném než právě mírovém řešení, mj. i pro možné následky ozbrojeného zásahu.

Naše úvahy o podobě mírového řešení byli inspirovány nápadem spočívajícím v určitém kompenzačním mechanismu, prostřednictvím kterého by Egypt „odškodňoval“ Etiopii za to, že ta zpomalí napouštění Přehradu. Dospěli jsme k závěru, že takového řešení by se měli docílit uzavřením mezinárodní smlouvy, jemuž by

⁴³ MARSHALL, Tim. *The Power of Geography: Ten maps that reveal the future of our world*. První vydání. Londýn: Elliott and Thompson Limited, r. 2014. s. 287.

⁴⁴ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: *Mezinárodní právo veřejné. Všeobecná část*. Bratislava: EUROKÓDEX, r. 2012. s. 256-257.

předcházelo vyjednávání, popř. dobré služby nebo zprostředkování. Nevyloučili jsme podobu těchto kompenzací i v nepeněžní podobě.

Použitá literatura:

ATWAN, M. N. *Egyptian-Ethiopian Water Relations: Cooperation Beyond the Nile*. PPAD Working Paper Series. r. 2018, č. 6, 29 s. ISSN 2536-9369
MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. 5 vydání. Brno: Doplněk Brno, r. 2008. 552 s. ISBN 978-80-7239-218-6
MARSHALL, Tim. *The Power of Geography: Ten maps that reveal the future of our world*. První vydání. Londýn: Elliott and Thompson Limited, r. 2014. 400 s. ISBN 978-1-78396-602-8
VON LOSSOW, T., MIEHE, L., ROLL, S. *Nile Conflict: Compensation Rather Than Mediation. How Europeans Can Lead an Alternative Way Forward*. SWP Comment. r. 2020, č. 11, 4 s. ISSN 1861-1761
VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: *Mezinárodní právo veřejné. Všeobecná část*. Bratislava: EUROKÓDEX, r. 2012. s. 416 s. ISBN 978-80-89447-71-8

Odborné zdroje dostupné online:

MICHALEC, Libor. *Voda jako základ života*. 21. století, 21.10.2003 [online]. [4.11.2021] Dostupné v online archivu na: <<https://web.archive.org/web/20060721040700/http://www.21stoleti.cz/view.php?cislocianku=2003102104>>
MOHYELDEEN, Sherif. *The Dam That Broke Open an Ethiopia-Egypt Dispute*. Carnegie Endowment for International Peace, 11.2.2021 [online]. [17.11.2021] Dostupné na: <https://www.email.cz/download/k/llhIhaDptkBKTm2D_NVyKrlMIKfWwSQ9HNGmzL2-mK2GTfMWG_u0xob1yP-SgdSLrw3gF5s/Mohyeldeen_GERD.pdf>
ZBÝTOVSKÝ, J. *Egypt bez vody: Jak etiopská stavba největší přehrady v Africe ovlivní okolní státy?* Security outlines: česko-slovenský portál o bezpečnosti, 21.3.2017 [online]. [1.11.2021] Dostupné na: <<https://www.securityoutlines.cz/egypt-bez-vody/>>

Mezinárodní dokumenty:

Charta OSN

Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 2526 (XXV). *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations*

Zpravodajství dostupné online:

Egypt buys 30 Rafale fighter jets from France. France 24, 5.4.2021 [online]. [12.11.2021] Dostupné na: <<https://www.france24.com/en/live-news/20210504-egypt-buys-30-rafale-fighter-jets-from-france>>
Egypt flouts sanctions as Russian Su-35 fighters arrive. Asia Times, 5.8.2020 [online]. [12.11.2021] Dostupné na: <<https://asiatimes.com/2020/08/egypt-openly-taunts-us-with-russian-jet-fighter-purchase/>>
Egypt's el-Sisi warns 'all options open' after dam talks fail. Aljazeera, 7.4.2021 [online]. [1.11.2021] Dostupné na: <<https://www.aljazeera.com/news/2021/4/7/egypt-warns-ethiopia-of-potential-for-conflict-over-blue-nile-dam>>
Egypt's Sisi warns Ethiopia dam risks 'unimaginable instability'. Aljazeera, 30.3.2021 [online]. [1.11.2021] Dostupné na: <<https://www.aljazeera.com/news/2021/3/30/egypts-sisi-warns-ethiopia-dam-risks-unimaginable-instability>>
Photos: Egypt's army reveals SCALP stealth missiles. Egypt independent, 3.2.2021 [online]. [12.11.2021] Dostupné na: <<https://egyptindependent.com/photos-egypts-army-reveals-scalp-stealth-missiles/>>
Vitany zdroj energie nebo ohrožení zásob vody? Africké země se prou o největší přehradu na kontinentu. ČT24, 11.1.2020 [online]. [1.11.2021] Dostupné na: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3026501-vitany-zdroj-energie-nebo-ohrozeni-zasob-vody-africke-zeme-se-prou-o-nejvetsi-prehradu>>

Ostatní online zdroje:

Egypt: National debt from 2016 to 2026 in relation to gross domestic product. Statista. [online]. [26.11.2021] Dostupné na: <<https://www.statista.com/statistics/377984/national-debt-of-egypt-in-relation-to-gross-domestic-product-gdp/>>

Kontaktní údaje:

Bc. Jan Rýznar

ryznar2@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislavě, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

811 01 Bratislava

Slovenská republika

SVÄTÁ STOLICA AKO SUBJEKT SUI GENERIS MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA VEREJNÉHO

Norbert Koprda

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The article deals with the Holy See as a *sui generis* subject of public international law. As first, the article clarifies the concept of a subject of international law, then the article moves on to the characteristics of the Holy See as a *sui generis* subject and its main features on the basis of which it is possible to determine whether or not it is a subject of international law. Finally, the article takes into account opposing views, so those that support the international legal subjectivity of the Holy See, but also those that deny it.

Abstrakt: Článok sa venuje Svätej stolici ako subjektu *sui generis* medzinárodného práva verejného. Najskôr sa v článku objasňuje pojem subjekt medzinárodného práva, následne článok prechádza k charakteristike Svätej stolice ako subjektu *sui generis* a jej hlavných znakov na základe ktorých je možné určiť, či ide alebo nejde o subjekt medzinárodného práva. Nakoniec sú v článku zohľadnené protichodné názory, teda tie, ktoré podporujú medzinárodnoprávnu subjektivitu Svätej stolice, ale aj tie, ktoré ju popierajú.

Key words: Holy See, Apostolic See, Basic Concordat, international legal subjectivity, subjects, subject *sui generis*

Kľúčové slová: Svätá stolica, Apoštolská stolica, Základná zmluva, medzinárodnoprávna subjektivita, subjekty, subjekt *sui generis*

1. ÚVOD

Problematika subjektov a subjektivity je elementárnou súčasťou mnohých právnych odvetví. Výnimkou nie je ani medzinárodné právo verejné (ďalej len „MPV“), ktorého právna teória, ale aj prax sa vymyká štandardom zaužívaným vo vnútroštátnom práve. Špecifickosť MPV spočíva aj v tom, že nemá určené jasné pravidlá pre vymedzenie, kto je a kto nie je subjektom medzinárodného práva, respektíve kto disponuje a kto nedisponuje medzinárodnoprávnou subjektivitou. Ďalšie špecifikum spočíva v tom, že teória MPV rozlišuje aj takzvané subjekty *sui generis* (svojho druhu). Medzi tieto subjekty patrí aj Svätá stolica, niekedy označovaná ako Apoštolská stolica. Vzhľadom k tomu, že existujú aj názory, podľa ktorých Svätá stolica nie je subjektom medzinárodného práva, respektíve nedisponuje medzinárodnoprávnou subjektivitou, je na mieste zodpovedať si otázku, ako to vlastne s medzinárodnoprávnou subjektivitou Svätej stolice je? Práve text nasledujúceho článku má snahu túto otázku dostatočne jasne zodpovedať. Pre čo najrelevantnejšie zodpovedanie tejto otázky je potrebné si najskôr zodpovedať všeobecnú otázku, kto je subjektom medzinárodného práva, následne je potrebné charakterizovať si konkrétne Svätú stolicu ako subjekt *sui generis* medzinárodného práva, a nakoniec je vhodné posúdiť názory, ktoré medzinárodnoprávnu subjektivitu Svätej stolice popierajú a tiež názory, ktoré ju zastávajú. Uvedený postup môže nakoniec viesť viac svetla do tejto zaujímavej otázky.

2. KTO JE SUBJEKTOM MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA?

Na kvalifikované zodpovedanie si otázky, či je Svätá stolica plnohodnotným subjektom medzinárodného práva, je v prvom rade potrebné zodpovedať si otázku, kto je vlastne subjektom medzinárodného práva, teda komu MPV priznáva medzinárodnoprávnu subjektivitu. S tým súvisí aj otázka, aké sú základné znaky, podľa ktorých môžeme subjekt medzinárodného práva identifikovať.

Už vopred je potrebné poznamenať, že veda MPV nie je jednotná v určení definičných znakov subjektov MPV¹ a názory jednotlivých odborníkov sa môžu rozchádzať (a aj sa rozchádzajú). Možno sa však stotožniť s tradičnou definíciou od prof. Brownlieho, ktorá hovorí, že „*subjektom medzinárodného práva je entita schopná*

¹ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 194.

byť nositeľom medzinárodných práv a povinností, ktorá je spôsobilá zachovávať svoje práva vznášaním medzinárodných nárokov“.²

Z uvedenej definície je zrejmé, že prvým zo znakov subjektu medzinárodného práva môže byť **spôsobilosť na práva a povinnosti**, keďže subjekt musí mať schopnosť „byť nositeľom medzinárodných práv a povinností“. Uvedené práva a povinnosti musia mať pôvod v medzinárodnom práve, nie vo vnútroštátnom práve, nakoľko je potrebné rozlišovať aj medzi subjektom vnútroštátneho práva a subjektom medzinárodného práva.

Keďže by subjekt medzinárodného práva nejakým spôsobom práva a povinnosti mal nadobúdať, ďalším znakom je **spôsobilosť na právne úkony** vo sfére MPV. Dôležitou poznámkou však v tomto prípade je, že tento znak nie je úplne nevyhnutným a subjekt medzinárodného práva nemusí mať v každom prípade spôsobilosť na právne úkony (napríklad okupované štáty).³ Avšak v prípade, že subjekt takouto spôsobilosťou disponuje, je určite jednoduchšie definovať ho ako subjekt medzinárodného práva.

Vyskytujú sa aj názory, podľa ktorých medzi znaky subjektu medzinárodného práva môžeme zaradiť aj **spôsobilosť tvoriť a vynucovať právo**. Muselo by tým pádom ísť o subjekty s normotvornou spôsobilosťou.⁴ Pripustiť tento znak ako *conditio sine qua non* pre subjekty medzinárodného práva by bolo mimoriadne problematické najmä z toho pohľadu, že za určitých okolností sa môže stať aj fyzická osoba subjektom medzinárodného práva. Je nesporné, že fyzická osoba nedisponuje normotvornou právomocou, a teda by bolo aj vylúčené jej možné postavenie ako subjektu medzinárodného práva. Prijatá premisa, že fyzická osoba (jednotlivec) nesmie byť subjektom MPV nie je určite vhodné, keďže by nemohla byť zodpovedná za zločiny spáchané podľa medzinárodného práva.⁵

Z vyššie uvedeného napokon je možné vyvodit' aj definíciu, podľa ktorej „*subjektom medzinárodného práva je každá entita, ktorej medzinárodné právo priznáva spôsobilosť k právam a povinnostiam, a spravidla aj k právnym úkonom, bez ohľadu na jej právnu povahu, či rozsah práv.*“⁶ Výpočet definičných znakov subjektov MPV však určite nie je uzavretý a dokonca ani bez výnimiek. Práve z tohto dôvodu sa môžu vyskytovať názory (odlišné od väčšinových), ktoré popierajú subjektivitu určitého subjektu MPV, ktorý je inak vo všeobecnosti uznávaný a tiež naopak.

Medzi typické prejavy medzinárodnoprávnej subjektivity môžeme zaradiť napríklad právo uzatvárať medzinárodné zmluvy, právo sebaobrany, legačné právo⁷ a ďalšie.⁸

Subjektmi medzinárodného práva sú teda suverénny štát, medzinárodná vládna organizácia, národ, povstalecké hnutie a v určitých prípadoch aj jednotlivec. Subjekty MPV tvorí aj špecifická skupina, takzvané subjekty *sui generis*, medzi ktoré zaraďujeme Rád Maltézskych rytierov, Medzinárodný výbor červeného kríža a Svätú stolicu. Práve medzinárodnoprávnej subjektive posledného menovaného subjektu *sui generis* je venovaná ďalšia časť textu.⁹

3. SVÄTÁ STOLICA AKO SUBJEKT SUI GENERIS MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

Ako bolo uvedené vyššie, Svätá stolica je vo všeobecnosti považovaná za subjekt *sui generis* medzinárodného práva. Existuje len malá skupina odporcov medzinárodnej subjektivity Svätej stolice. Ako uvádza kanón 361 Kódexu kanonického práva: „*Pod menom Apoštolský stolec alebo Svätý stolec sa v tomto Kódexe rozumie nielen Rímsky veľkňaz, ale ak z povahy vecí alebo z kontextu nevyplyva niečo iné, aj Štátny sekretariát, Rada pre verejné záležitosti Cirkvi a iné ustanovizne Rímskej kúrie.*“¹⁰ Túto definíciu uznáva v plnom rozsahu aj medzinárodné právo.¹¹

Pohľad na Svätú stolicu je zaručene vhodné vnímať aj v kontexte historických súvislostí. Svätá stolica ovládala svetské územia v rôznych častiach Talianska (vrátane Ríma) už od roku 754, čo pápežom zabezpečovalo

² BROWNLIE, I.: Principles of Public International law. Sixth edition. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 57.

³ MALENOVSKÝ, J.: Mezinárodní právo veřejné – jeho obecná část – a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému, 5. podstatně upravené a doplnené vydání. Brno: Doplněk, 2008. s. 104.

⁴ TOMKO, J. a kol.: Mezinárodní veřejné právo. Bratislava: Obzor, 1988. s. 97.

⁵ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Mezinárodní právo veřejné. Všeobecná část. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 196. Pozri bližšie: Prípad Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, poradný posudok, ICJ Reports 1949.

⁶ Tamže.

⁷ Právo prijímať a vysielat' diplomatických zástupcov.

⁸ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Mezinárodní právo veřejné. Všeobecná část. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 197.

⁹ MALENOVSKÝ, J.: Mezinárodní právo veřejné – jeho obecná část – a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému, 5. podstatně upravené a doplnené vydání. Brno: Doplněk, 2008. s. 105.

¹⁰ Kódex kánonického práva CIC (2019). [Dostupné na internete: https://www.kbs.sk/pdf/CIC/02_CIC_2019.pdf]. [cit. 17.10.2021].

¹¹ KLUČKA, J.: Mezinárodní právo veřejné (všeobecná a osobitná část). Bratislava: Iura edition, 2008. s. 90.

síce nezávislosť od svetskej moci, no tiež ich to zaťahovalo do konfliktov súvisiacimi s bojmi o nadvládu v Taliansku. Uvedenou svetskou mocou pápež disponoval až do roku 1870 a jej výkon presadzoval prostredníctvom Pápežského štátu. Na základe uvedeného je zrejmé, že pápež okrem cirkevnej moci v tomto čase disponoval aj mocou svetskou a bol teda svetským panovníkom. Vyššie spomenutá strata svetskej moci v roku 1870 súvisela s anektovaním územia Pápežského štátu zo strany Talianska.¹² Z toho by sa dalo vyvodiť, že anektovaním prišiel pápež minimálne o svoju svetskú moc. To však nič nezmenilo na fakte, že napriek tomu väčšina štátov uznávala Svätú stolicu ako subjekt *sui generis* medzinárodného práva.¹³

Zásadný zlom prišiel v roku 1929 uzavretím Lateránskych dohôd medzi Svätou stolicou (zastúpenou kardinálom P. Gasparriom v mene pápeža Pia XI.) a Talianskom (zastúpeným B. Mussolinim v mene talianskeho kráľa Viktora Emanuela). Lateránske dohody je možné rozdeliť na 3 časti, ktorými sú: politická dohoda, konkordát, finančná dohoda. Tieto dohody majú okrem iného aj význam z hľadiska medzinárodného práva, keďže nimi Taliansko uznalo medzinárodnoprávnu subjektivitu Svätej stolice.¹⁴

Z obsahu politickej dohody je jednoznačne potrebné spomenúť „uznanie zvrchovanosti Svätej stolice v medzinárodných vzťahoch so všetkými atribútmi štátu (napr. právo vydávať pasy, legačné právo)“¹⁵ a taktiež „uznanie plného vlastníctva, výlučnosti a úplnej moci a zvrchovanej právomoci Svätej stolice nad Vatikánom“,¹⁶ teda *de facto* išlo o uznanie suverenity štátu.

Suverenitu Svätej stolice možno vnímať v dvoch významoch. Ide jednak o suverenitu teritoriálnu a tiež suverenitu personálnu. Teritoriálna suverenita vychádza z územnej zvrchovanosti Svätej stolice, ktorá je garantovaná práve Lateránskymi dohodami z roku 1929. Teritoriálna suverenita je práve vhodným predpokladom pre personálnu suverenitu. Svätá stolica disponuje aj personálnou suverenitou vyjadrenou prostredníctvom nezávislosti pápeža ako „hlavy katolíckej cirkvi a vatikánskeho štátu.“¹⁷

Svätá stolica reprezentuje v medzinárodných vzťahoch katolícku cirkev. Svoju subjektivitu nenadobudla žiadnym rozdelením iného štátu, ani jeho zánikom, prípadne vznikom z iného štátneho útvaru, a preto je medzinárodnoprávna subjektivita Svätej stolice originárna. Zaujímavosťou Svätej stolice z pohľadu medzinárodného práva je, že ide o jediný subjekt medzinárodného práva ktorý je náboženskou spoločnosťou všeobecného a nadnárodného charakteru a súčasne aj duchovne suverénny. Duchovná suverenita Svätej stolice je vyjadrená v osobe pápeža.¹⁸

Ako bolo uvedené v prvej kapitole článku, každý subjekt medzinárodného práva musí disponovať medzinárodnoprávnou subjektivitou. Prvým zo znakov medzinárodnoprávnej subjektivity Svätej stolice je **vlastné štátne územie**, ktorým disponuje a ktoré je vymedzené hranicami (územie štátu Vatikán).¹⁹ Ako je však vyššie v článku uvedené, vlastné štátne územie nie je nevyhnutnou podmienkou pre existenciu medzinárodnoprávnej suverenity, avšak je určite vhodným podporným argumentom v prípade dilemy či takáto subjektivita daná je alebo nie je. Napokon, podľa Valucha bola Svätá stolica vždy považovaná za subjekt medzinárodného práva zo strany medzinárodného spoločenstva, bez ohľadu na to či disponovala, alebo nedisponovala určitým územím.²⁰

Ďalším zo znakov je **existencia vlastných zvrchovaných štátnych orgánov**. Vďaka tomuto znaku sa Svätá stolica stáva mocenskou autoritou. Medzi vlastné zvrchované štátne orgány v prípade Svätej stolice spadá aj pápež.²¹ Tento znak je aj zárukou výkonu zvrchovanej moci a koniec koncov, aj vyjadrením **spôsobilosti na právne úkony**, ktoré vykonáva Svätá stolica práve prostredníctvom týchto orgánov.

V poradí tretím zo znakov medzinárodnoprávnej suverenity Svätej stolice je jej **medzinárodnoprávne uznanie**. Vedie diplomatické styky s viacerými štátmi (vrátane Slovenskej republiky) na najvyššej úrovni a s niekoľkými štátmi na nižšej úrovni.²² Svätá stolica je reprezentantom viac ako miliardy členov katolíckej cirkvi po celom svete, preto niet divu, že udržiava diplomatické styky s veľkým počtom štátov.²³

¹² VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 224.

¹³ Tamže.

¹⁴ NEMEC. M.: Základy kanonického práva. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 237.

¹⁵ Tamže.

¹⁶ Tamže.

¹⁷ Tamže, s. 238.

¹⁸ Tamže, s. 238, 239.

¹⁹ Tamže, s. 239.

²⁰ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 225.

²¹ NEMEC. M.: Základy kanonického práva. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 239.

²² Tamže.

²³ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 225.

Vlastný **právny poriadok** je v poradí ďalším zo znakov medzinárodnoprávnej suverenity Svätej stolice.²⁴ V prípade Svätej stolice ide o Kódex kánonického práva (*Codex Iuris Canonici*) z roku 1983 a Kódex kanónov východných cirkví (*Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*) z roku 1990.²⁵ Vlastný právny poriadok je jednoznačne jedným z prejavov zvrchovanosti subjektu medzinárodného práva, nie však jediný a sám o sebe ani nie dostatočný.

Ďalej má Svätá stolica **akceptované legačné právo zo strany medzinárodného spoločenstva**. Podstatnou legačného práva je právo pápeža vyslať do všetkých štátov svojich vyslancov, odvolávať a prekladať ich, zároveň má pápež právo prijímať vyslancov z iných štátov.²⁶

Napokon, posledným zo znakov medzinárodnoprávnej subjektivity Svätej stolice je jej **schopnosť uzatvárať medzinárodné zmluvy a dohody** bez normatívneho charakteru.²⁷ Aj tu ide v podstate o prejav spôsobilosti na právne úkony, ale aj **spôsobilosti na práva a povinnosti** zo strany Svätej stolice, keďže uzatvorením medzinárodnej zmluvy alebo dohody jednak prejavuje svoju spôsobilosť na právne úkony, ale tiež na seba preberá v zmluve alebo dohode stanovené práva, a/alebo povinnosti.

Zaujímavosťou je, že podľa kanónu 113, § 1 Kódexu kánonického práva má Svätá stolica a Katolícka cirkev povahu morálnej osoby zo „*samého Božieho ustanovenia*“ a teda nepotrebujú uznanie od nikoho.²⁸ Uvedené ustanovenie je systematicky zaradené v II. kapitole s názvom „*Právnické osoby*“. Z toho v zásade vyplýva, že je týmto určené, kto je subjektom medzinárodného práva podľa kánonického práva. Faktom však zostáva, že postavenie subjektu medzinárodného práva priznávajú štáty a iné subjekty medzinárodného práva iba Svätej stolici, nie Katolíckej cirkvi.²⁹

3.1 **Názory popierajúce medzinárodnoprávnu subjektivitu Svätej stolice**

Aj napriek tomu, že sa môžu objaviť hlasy odporcov medzinárodnoprávnej subjektivity Svätej stolice, ide o veľmi zriedkavé prejavy a navyše sú v rozpore s medzinárodnou diplomatickou praxou.

Ako prvú námietku odporcov medzinárodnoprávnej subjektivity Svätej stolice možno uviesť **absenciu prvku teritoriality**. Podľa ich názoru je totiž územie Vatikánu iba symbolickým územím, nad ktorým Svätá stolica vykonáva svoju územnú suverenitu. Tento argument je však príliš slabým na to, aby mohlo byť na základe ustálené, že kvôli nemu Svätá stolica nedisponuje medzinárodnoprávnou subjektivitou.³⁰ Napokon tento argument ani nie je úplne jednoznačným. Ako už bolo vyššie uvedené, na základe Lateránskych dohôd z roku 1929 došlo k „*uznaniu plného vlastníctva, výlučnosti a úplnej moci a zvrhovanej právomoci Svätej stolice nad Vatikánom, teda de facto išlo o uznanie suverenity štátu*“³¹ a nimi bola zavŕšená kreácia štátu.³² Aj v prípade pripustenia správnosti názoru odporcov medzinárodnoprávnej suverenity Svätej stolice, ktorý sa týka absencie prvku teritoriality, stále nejde o dostatočne silný argument, pretože ako uvádza Valuch „*Svätá stolica bola vždy považovaná za subjekt medzinárodného práva zo strany medzinárodného spoločenstva, bez ohľadu na to, či disponovala alebo nedisponovala určitým územím*.“³³

Podľa ďalšieho argumentu odporcov medzinárodnoprávnej subjektivity Svätej stolice je Svätá stolica iba „*reprezentantom náboženskej komunity*“, teda **iba najvyšším orgánom Katolíckej cirkvi**.³⁴ K tomuto argumentu treba dodať toľko, že Svätá stolica nepochybne je najvyšším orgánom Katolíckej cirkvi a teda reprezentantom náboženskej komunity, avšak z viacerých častí textu tohto článku vyplýva, že toto nie je jedinou úlohou, respektíve jediným postavením Svätej stolice.

Odporcovia medzinárodnoprávnej suverenity v zásade operujú len týmito dvomi argumentami, pričom je celkom jasné, že obidva z týchto argumentov sú pomerne ľahko vyvrátiteľné, a preto neexistuje žiaden relevantný dôvod stotožniť sa s teóriou popierajúcou medzinárodnoprávnu subjektivitu Svätej stolice.

²⁴ NEMEC, M.: Základy kánonického práva. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 239.

²⁵ KUBINA, P.: Úprava vzťahu štátu a katolíckej cirkvi v Slovenskej republike a jej východiská. In: Justičná revue. – Roč. 55, č. 2, 2003. s. 156.

²⁶ NEMEC, M.: Základy kánonického práva. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 239.

²⁷ Tamže.

²⁸ DUDA, J.: Postavenie Apoštolskej stolice v medzinárodnom práve. In: tribunal.kapitula.sk, 2005. [Dostupné na internete: <http://tribunal.kapitula.sk/2005-1/postavenie.htm#top>]. [cit. 22.10.2021].

²⁹ Tamže, [cit. 22.10.2021].

³⁰ Tamže, [cit. 22.10.2021].

³¹ Kapitola 3 tohto článku.

³² FLORIŠ, M.: Postavenie Svätej stolice v medzinárodných vzťahoch a medzinárodnom práve v rokoch 1870 – 1929. In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, 2014. [Dostupné na internete: https://www.paneurouni.com/wp-content/uploads/2017/03/2014-1-2_notitiae_vnutro.pdf]. [cit. 22.10.2021].

³³ Kapitola 3 tohto článku.

³⁴ DUDA, J.: Postavenie Apoštolskej stolice v medzinárodnom práve. In: tribunal.kapitula.sk, 2005. [Dostupné na internete: <http://tribunal.kapitula.sk/2005-1/postavenie.htm#top>]. [cit. 22.10.2021].

3.2 Názory podporujúce medzinárodnoprávnu subjektivitu Svätej stolice

Prevažná časť odborníkov sa prikláňa k názoru, podľa ktorého Svätá stolica patrí medzi subjekty medzinárodného práva, aj keď kvôli svojim špecifikám ide o subjekt *sui generis*. Ide o celú skupinu argumentov, podstatne rozsiahlejšiu než sú argumenty odporujúce medzinárodnoprávnej subjektivite Svätej stolice.

Ako prvú možno spomenúť „**všeobecnú prax medzinárodnej komunity štátov, vládnych i mimovládnych organizácií, ktoré považujú Svätú stolicu za subjekt medzinárodného práva.**“³⁵ Takto je to napríklad aj v prípade Slovenskej republiky, ktorá v Základnej zmluve medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s účinnosťou od 18. decembra 2000³⁶ uznáva medzinárodnoprávnu subjektivitu Svätej stolice nasledovne: „*Slovenská republika a Svätá stolica sa vzájomne považujú za nezávislé a autonómne subjekty medzinárodného práva a budú tieto princípy uplatňovať vo svojich vzájomných vzťahoch.*“³⁷ Ďalej tento argument môže byť podporený napríklad Legátskou zmluvou z roku 1929 ktorou bola uznaná zvrchovanosť Svätej stolice v medzinárodných vzťahoch so všetkými atribútmi štátu zo strany Talianska, ale tiež mnohými ďalšími medzinárodnými zmluvami, v ktorých Svätá stolica vystupuje ako subjekt.

Právo aktívnej a pasívnej legácie je tiež možné považovať za prvok podporujúci existenciu medzinárodnoprávnej subjektivity Svätej stolice.³⁸ Pápežskí legáti sú v podstate reprezentanti pápeža, pričom sú štyri skupiny pápežských legátov, ktorými sú:

- „a) pápežskí legáti pri miestnych cirkvách,
- b) pápežskí legáti pri miestnych cirkvách a súčasne pri štátoch,
- c) pápežskí legáti pri medzinárodných organizáciách,
- d) pápežskí legáti s mimoriadnym poslaním.“³⁹

Pápežskí legáti pri miestnych cirkvách a súčasne pri štátoch a pápežskí legáti pri medzinárodných organizáciách sú najvhodnejším príkladom toho, že aj právo aktívnej a pasívnej legácie je znakom medzinárodnoprávnej subjektivity Svätej stolice, keďže právo legácie nie je obmedzené len pre vzťahy k miestnej cirkvi ale aj k štátom a medzinárodným organizáciám.

Argumentom v prospech subjektivity Svätej stolice v medzinárodnom práve sú aj historicky **štyri návštevy Slovenskej republiky zo strany pápeža**. V rámci každej návštevy víтали a odprevádzali či už pápeža Jána Pavla II. alebo pápeža Františka na letisku pri prilete a odlete okrem celého slovenského episkopátu aj traja najvyšší ústavní činitelia Slovenskej republiky, teda prezident(ka) Slovenskej republiky, predseda Národnej rady Slovenskej republiky a predseda vlády Slovenskej republiky.⁴⁰

Okrem uvedených argumentov v prospech medzinárodnoprávnej subjektivity Svätej stolice netreba opomenúť ani **znaky Svätej stolice uvedené v kapitole 3**, ktorými sú vlastné štátne územie, existencia vlastných zvrchovaných štátnych orgánov, spôsobilosť na právne úkony, spôsobilosť na práva a povinnosti, vlastný právny poriadok a medzinárodné uznanie.

3.3 Vzťah Svätej stolice a Vatikánu

Pri skúmaní Svätej stolice je nepochybne potrebné osobitne zodpovedať otázku vzťahu Svätej stolice a Vatikánu. Je zjavné, že uvedené subjekty nie je možné zamieňať a je dôležité ich odlišiť. Napriek tomu ide o pomerne náročnú problematiku pri ktorej sa môžu objaviť rôzne názory.

Pri odpovedi na nastolenú otázku je vhodné ozrejmiť význam Lateránskej zmluvy, ktorá okrem iného „*formálne uznala Svätú stolicu ako medzinárodnoprávny subjekt, a vytvorila pre pápežstvo územný základ v podobe Vatikánskeho mestského štátu pod zvrchovanou mocou úradujúceho pápeža.*“⁴¹ Vatikánsky mestský štát mal byť zárukou nezávislej moci pápeža, čo malo zabezpečiť viditeľnosť a skutočnosť tejto nezávislej moci.⁴²

Na druhej strane treba odlišne vnímať postavenie Vatikánskeho mestského štátu ako subjektu. Vatikánsky mestský štát je v tesnom pomere k štátnej moci Talianska, čo výrazne oslabuje vatikánsku správu, keďže Taliansko

³⁵ Tamže, [cit. 22.10.2021].

³⁶ ŠMID, M., VASIL, C.: Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou: nedotknuteľnosť svedného alebo zvereného tajomstva. In: Justičná revue. – Roč. 53, č. 4, 2001. s. 452.

³⁷ Čl. 1 ods. 1 Základnej zmluvy medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou.

³⁸ DUDA, J.: Postavenie Apoštolskej stolice v medzinárodnom práve. In: tribunal.kapitula.sk, 2005. [Dostupné na internete: <http://tribunal.kapitula.sk/2005-1/postavenie.htm#top>]. [cit. 22.10.2021].

³⁹ NEMEC, M.: Základy kanonického práva. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 241.

⁴⁰ DUDA, J.: Miesto Svätej stolice v medzinárodnom práve. In: tribunal.kapitula.sk, 2003. [Dostupné na internete: <http://tribunal.kapitula.sk/2003-2/miesto.htm>]. [cit. 22.10.2021].

⁴¹ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 225.

⁴² ERBACHER, J.: Vatikán. Vydanie 1. Praha: Grada, 2012. s. 88.

vykonáva mnohé z jeho správnych funkcií. V tomto prípade ide o také významné oslabenie, že spôsobuje neexistenciu samostatnej medzinárodnoprávnej subjektivity Vatikánskeho mestského štátu.⁴³

Odlíšny názor uvádza prof. Klučka, podľa ktorého je Vatikánsky mestský štát obmedzený subjekt medzinárodného práva, najmä v oblasti medzinárodných zmlúv, pričom sa týkajú iných oblastí než medzinárodné zmluvy Svätej stolice.⁴⁴

Podľa prof. Türka dáva Svätej stolici Vatikánske mesto symbolický územný rozmer. Ďalej uvádza, že „vzťah medzi Svätou stolicou a Vatikánskym mestom možno opísať ako vzťah medzi vládou (Svätá stolica) a štátom (Vatikánske mesto). Štáty však uzatvárajú medzinárodné zmluvy a diplomatické styky s jediným subjektom, t. j. Svätou stolicou.“⁴⁵

K uvedenej problematike vzťahu Svätej stolice a Vatikánskeho mestského štátu Šmid uvádza, že ide o „dva odlišné subjekty medzinárodného práva s osobitným a bezprecedentným vzájomným vzťahom a funkciami.“⁴⁶

Napokon je tiež dôležité zdôrazniť, že Svätá stolica vystupuje ako suverén Vatikánskeho mestského štátu vo vzťahoch s medzinárodnými organizáciami (napr. Svetovou poštovou úniou).⁴⁷

Z uvedených názorov jednoznačne a zhodne vyplýva, že je potrebné rozlišovať medzi Svätou stolicou a Vatikánskym mestským štátom, a že teória tieto subjekty aj odlišuje. Vyššie spomenuté názory odborníkov sa taktiež zhodujú v tom, že Svätá stolica je subjektom medzinárodného práva. Na druhej strane je možné badať názorové odlišnosti v otázke vzťahu medzi Svätou stolicou a Vatikánskym mestským štátom, pričom tieto názorové odlišnosti naznačujú, že ani právna teória nemá na túto otázku zhodnú odpoveď. Dôležitou však zostáva potreba odlišovania Svätej stolice a Vatikánskeho mestského štátu, na čom panuje všeobecná zhoda.

4. ZÁVER

Základným cieľom tohto článku bolo zodpovedať otázku či Svätá stolica disponuje medzinárodnoprávnou subjektivitou a či je subjektom medzinárodného práva. Aj keď z pohľadu praxe medzinárodného práva ide o otázku pomerne jednoznačnú, nemusí to tak úplne byť z pohľadu teórie medzinárodného práva.

Existujú totiž názory, podľa ktorých by Svätá stolica nemala byť subjektom medzinárodného práva. Je potrebné uviesť, že tieto popierajúce názory sú výrazne menšinové. Napriek tomu nie je nikdy na škodu veci, aby aj tieto menšinové názory boli čo najvhodnejšie vyvrátené.

Práve k tomu poslúžil tento článok, ktorý sa najskôr venoval subjektom medzinárodného práva vo všeobecnosti, kde boli uvedené základné znaky týchto subjektov, ktoré boli následne porovnávané so znakmi Svätej stolice, pre posúdenie či spĺňa znaky subjektu medzinárodného práva.

Následne v posledných dvoch podkapitolách boli zohľadnené najrelevantnejšie názory či už podporujúce, alebo aj popierajúce medzinárodnoprávnou subjektivitu Svätej stolice. Tieto názory boli zároveň konfrontované aj so znakmi uvedenými v druhej a tretej kapitole. *Summa summarum* informácie uvedené v článku podporujú názory väčšiny odborníkov a tiež medzinárodnoprávnou prax, podľa ktorej Svätá stolica je subjektom *sui generis* medzinárodného práva, a teda disponuje medzinárodnoprávnou subjektivitou.

Použitá literatúra:

- BROWNLIE, Ian: Principles of Public International law. Sixth edition. Oxford: Oxford University Press, 2003
- DUDA, Ján: Miesto Svätej stolice v medzinárodnom práve. In: tribunal.kapitula.sk, 2003. [Dostupné na internete: <http://tribunal.kapitula.sk/2003-2/miesto.htm>]
- DUDA, Ján: Postavenie Apoštolskej stolice v medzinárodnom práve. In: tribunal.kapitula.sk, 2005. [Dostupné na internete: <http://tribunal.kapitula.sk/2005-1/postavenie.htm#top>]
- ERBACHER, Jürgen: Vatikán. Vydanie 1. Praha: Grada, 2012. 88 s. ISBN 978-802-4739-113
- FLORIŠ, Martin: Postavenie Svätej stolice v medzinárodných vzťahoch a medzinárodnom práve v rokoch 1870 – 1929. In: Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, 2014. [Dostupné na internete: https://www.paneurouni.com/wp-content/uploads/2017/03/2014-1-2_notitiae_vnutro.pdf]

⁴³ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 226.

⁴⁴ KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť). Bratislava: Iura edition, 2008. s. 91.

⁴⁵ TÜRK, D.: Základy medzinárodného práva. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství E. Rozkotové, 2010. s. 107.

⁴⁶ ŠMID, M.: Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom. Bratislava: Lúč, 2001. s. 43.

⁴⁷ VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. s. 227.

KLUČKA, Ján: Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť). Bratislava: Iura Edition, 2008. ISBN 978-80-8078-219-1

KUBINA, Peter: Úprava vzťahu štátu a katolíckej cirkvi v Slovenskej republike a jej východiská. In: Justičná revue. – Roč. 55, č. 2, 2003. s. 148-167

MALENOVSKÝ, Jiří: Mezinárodní právo veřejné – jeho obecná část – a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému, 5. podstatně upravené a doplnené vydání. Brno: Doplněk, 2008. ISBN 978-80-7239-218-6

NEMEC, Matúš: Základy kanonického práva. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2006. ISBN 80-8078-130-3

ŠMID, Marek, VASIL, Cyril: Základná zmluva medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou: nedotknuteľnosť svedného alebo zvereného tajomstva. In: Justičná revue. – Roč. 53, č. 4, 2001. s. 451-463

ŠMID, Marek: Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou s komentárom. Bratislava: Lúč, 2001. 135 s. ISBN 80-7114-351-0

TOMKO, Ján a kolektív: Medzinárodné verejné právo. Bratislava: Obzor, 1988

TÜRK, Danilo: Základy mezinárodního práva. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství E. Rozkotové, 2010

VRŠANSKÝ, Peter, VALUCH, Jozef a kol.: Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-8168-316-9

Použité právne predpisy:

Kódex kánonického práva (Codex Iuris Canonici). [Dostupné na internete: https://www.kbs.sk/pdf/CIC/02_CIC_2019.pdf]

Základná zmluva medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou. [Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/cirkev/p/apostolska-nunciatura/c/zakladna-zmluvy-medzi-slovenskou-republikou-a-svatou-stolicou>]

Kontaktné údaje:

Bc. Norbert Koprda
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6,
811 01 Bratislava
Slovensko

Postavenie a úlohy WHO pri riešení výziev v boji proti ochoreniu COVID-19

Veronika Rajničková

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The aim of this article is to introduce the position of the World Health Organization within the inquiring with the challenges caused by COVID-19 disease. The article points out the steps that this global health leader has taken within of its activities in the area of the medical emergency. The steps and tasks that the World Health Organization has undertaken since it was first provided with the official information about the occurrence and spread of the coronavirus. The article evaluates the effectiveness of the steps, their positive contribution and besides that, the efforts of this organization that has been making since the beginning of 2020. However, the article does not fail to critically point out the failures that could have been prevented.

Abstrakt: Cieľom odborného článku je predstaviť postavenie Svetovej zdravotníckej organizácie v rámci riešenia výziev vzniknutých v súvislosti s ochorením COVID-19. Článok poukazuje na kroky, ktoré tento globálny líder v ochrane zdravia v zmysle svojej činnosti zdravotnej pohotovosti podnikol. Na kroky a úlohy, ktoré Svetová zdravotnícka organizácia podnikla, odkedy jej boli prvýkrát poskytnuté oficiálne informácie o vzniku a šírení nového koronavírusu. Článok zhodnotí efektivitu krokov, ich pozitívny prínos, ale aj snahu, ktorú táto organizácia od začiatku roka 2020 vyvíja. Avšak práca neopomenie kriticky poukázať aj na pochybenia, ktoré prísť nemuseli.

Key words: World Health Organization, WHO, pandemic, COVID-19, WHO's response to COVID-19.

Kľúčové slová: Svetová zdravotnícka organizácia, WHO, pandémie, COVID-19, reakcia WHO na pandémiu COVID-19.

1. ÚVOD

Ľudská spoločnosť od nepamäti čelila smrteľným epidémiám, ktoré vo svete kriticky zasiahli spočiatku len určitú časť územia. Dôsledkom epidémií a infekčných chorôb na týchto postihnutých miestach bolo vyhubenie prevažnej časti populácie. Z minulosti možno ako príklad spomenúť mor vo východnej a strednej Ázii v prvej polovici štrnásteho storočia. Vírus kiahní v Mexiku, ktorý prepukol v roku 1520 po vylodení sa španielskych kolonizátorov. Tuberkulózu spolu so syfilisom, týfusom a kiahňami na Havajských ostrovoch, ktorými sa postupne nakazilo domorodé obyvateľstvo po vylodení sa britských výskumníkov v roku 1778. Alebo španielsku chrípku z konca prvej svetovej vojny, ktorou sa nakazila tretina z vtedajšej, celosvetovej populácie, čím svojimi rozmermi nabrala charakter pandémie šíriacej sa po celom svete.

S odstupom času sa v druhom tisícročí ľudstvo stretlo s ďalšími epidemiologickými hrozbami ako napríklad SARS v roku 2002, vtáčia chrípka v roku 2005, prasacia chrípka v roku 2009 alebo ebola v roku 2014. Rozdiel bol však v tom, koľko ľudí samotnej nákaze v porovnaní s predchádzajúcimi ochoreniami podľahlo. Vďaka sme mohli lepším hygienickým pravidlám, rozvoju zdravotnej starostlivosti a pokroku v medicíne, ktorý priniesol vynájdenie nových a účinných liekov. Predovšetkým treba vyzdvihnúť pozitívny prínos vakcinácie, ktorú Svetová zdravotnícka organizácia (ďalej len „WHO“) považuje za jeden z najväčších výdobytkov modernej medicíny.¹

V súčasnosti žijeme v rozvinutom a globalizovanom svete, ktorý sa vyznačuje značnou prepojenosťou a závislosťou mnohých častí sveta, ale aj častejším prekračovaním hraníc. Vytvorenie globálnej dopravnej siete svedčí o užších väzbách medzi jednotlivými kontinentmi a samotnými národmi. Tento fakt však nepredstavuje len ideálne prostredie pre rozvoj svetového obchodu ale aj pre vznik a šírenie ďalších pandémií infekčných chorôb naprieč takmer osem miliardovou svetovou populáciou. Vďaka leteckej doprave sa vírus môže dostať z jednej krajiny do druhej a to aj na najodľahlejšom kontinente za menej ako 72 hodín.²

¹ Bližšie pozri WORLD HEALTH ORGANIZATION. *The power of vaccines: still not fully utilized*, Dostupné na internete: <https://www.who.int/publications/10-year-review/chapter-vaccines.pdf>, navštívené dňa: 27.11.2021.

² HONIGSBAUM, M. *Storočie pandémieí, Od španielskej chrípky až po covid-19... a čo čakať ďalej*. 1. vydanie. Český Těšín, 2021, s. 302.

Posledným infekčným ochorením aj napriek pokroku dosiahnutému v oblasti medicíny, ktoré sa začalo šíriť koncom roka 2019 je SARS-CoV-2 (ďalej len „COVID-19“). Jeho výskyt bol po prvýkrát zaznamenaný v čínskom meste Wu-chan v provincii Chu-pej, z ktorej sa následne rozšíril aj vďaka práve dobre rozvinutej dopravnej sieti do celého sveta, kde pod vplyvom nových mutácií nabral na sile a ohrozuje prakticky každého člena spoločnosti až dodnes.

Naliehavosť situácie si vyžadovala medzinárodnú spoluprácu, v ktorej zohrala významnú úlohu WHO. Tá totiž predstavuje globálneho lídra v ochrane zdravia a v rámci svojej činnosti sa orientuje aj na zdravotnú pohotovosť. Zastáva významné miesto hlavného koordinátora pri výskyte zdravotných rizík, ktoré prekračujú hranice jednej krajiny.

Odborný článok najskôr predstaví činnosť WHO a následne upriami pozornosť na miesto, ktoré zaujala od prepuknutia COVID-19 a ako toto svoje postavenie dokázala využiť. Článok prinesie aj chronologickú sumarizáciu vybraných, dá sa povedať najvýraznejších krokov, ktoré podnikla. Okrem toho však neopomenie poukázať aj na možné zlyhania, ktorých sa dopustila.

V závere článok zhodnotí reakciu WHO, efektivitu podniknutých krokov a prinesie vlastné návrhy na zlepšenie.

2. WHO

WHO bola založená 7. apríla³ v roku 1948 zakladajúcim dokumentom nazvaným ako Ústava WHO. Bola „vybudovaná na univerzálnom členstve všetkých suverénnych štátov v rámci Organizácie spojených národov“⁴ (ďalej len „OSN“), no predpokladá aj členstvo vzniknuté na základe schválenia žiadosti Svetovým zdravotníckym zhromaždením jednoduchou väčšinou hlasov. Aktuálne je jej súčasťou 194 štátov.⁵ Sídлом sa stala Ženeva a generálnym riaditeľom je v súčasnosti Tedros Adhanom Ghebreyesus zvolený v roku 2017.

Táto medzinárodná špecializovaná agentúra vo svojej Ústave v článku 1 explicitným spôsobom zakotvila svoj hlavný cieľ ako snahu o dosiahnutie najvyššej novej úrovne zdravia pre všetky národy.⁶ Tento cieľ sa snaží dosahovať prostredníctvom mnohých činností, no najvýraznejšou je koordinácia medzinárodného verejného zdravotníctva,⁷ ktorá vyplýva aj z Ústavy⁸. Koordinácia je typická pre globálnu úroveň zdravotníckeho systému, kedy z dôvodov ako prenášanie zdravotného rizika pri pohyboch obyvateľstva cez hranice, dochádza k rozširovaniu ochorení a oproti národnej správe, kde je možné prijať zákony a demokratické procedurálne zmeny, disponuje celosvetová správa len ňou.⁹ Tak silné nástroje ako majú suverénne štáty WHO pri riešení výziev a problémov nemá.

Výzvy a problematiku súvisiacu so zdravotníctvom WHO rozdeľuje do troch kľúčových oblastí, ktoré pokrývajú univerzálnu zdravotnú starostlivosť, podporu fyzického zdravia spolu s psychickým a zdravotnú pohotovosť.¹⁰

V rámci zabezpečovania univerzálnej zdravotnej starostlivosti je snahou WHO zlepšiť prístup k esenciálnym zdravotným službám, udržať financovanie, zjednodušiť prístup k základným liekom a zdravotníckym pomôckam, školiť zdravotnícky personál, podporovať ľudí na tvorbe resp. spoluúčasti na tvorbe zdravotných politík a zlepšiť monitorovanie a informovanosť v oblasti zdravotníctva.¹¹

³ Tento deň predstavuje aj Svetový deň zdravia.

⁴ ONDRUŠ, P. a kol. *Medzinárodné verejné zdravotníctvo, Vybrané kapitoly*. 1. vydanie. Turany: Tlačiareň P+M, 2015, s. 259.

⁵ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Countries*. [online]. 2021. [cit. 27.11.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/countries/>.

⁶ Článok 1 Ústavy Svetovej zdravotníckej organizácie zo dňa 7.4.1948.

⁷ Lee, K. *The World Health Organization (WHO)*. 1. vydanie. Routledge, 2008, s. 2. [online]. 2008. [cit. 27.11.2021]. Dostupné na internete: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203029732/world-health-organization-kelley-lee>.

⁸ Článok 2 písm. a) Ústavy Svetovej zdravotníckej organizácie zo dňa 7.4.1948.

⁹ ONDRUŠ, P. *Svetové zdravotnícke systémy v čase globalizácie*. 1. vydanie. PRO Banská Bystrica, 2014, s. 301.

¹⁰ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *What we do*. [online]. 2021. [cit. 27.11.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/about/what-we-do>.

¹¹ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *What we do*. [online]. 2021. [cit. 27.11.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/about/what-we-do>.

V druhej z oblastí, ktorá sa orientuje na podporu fyzického a psychického zdravia, je pre ňu cieľom riešiť sociálne determinanty, podporovať medzisektorové prístupy k zdraviu a vo všetkých politikách uprednostňovať práve zdravie.¹²

Posledná z oblastí, na ktorú sa WHO orientuje je zdravotná pohotovosť. V rámci nej sa snaží predchádzať núdzovým situáciám, podporovať vývoj nástrojov potrebných počas prepuknutia chorôb, detekovať a promptne reagovať na situácie, ktoré súvisia so zdravotnou núdzou a poskytovať základné zdravotné služby v nestabilných prostrediach.¹³

Dnes, koncom roku 2021 niet pochýb o tom, ktorá z oblastí od prepuknutia poslednej celosvetovej pandémie bola a stále je tou najvýznamnejšou a najvyťaženejšou. WHO svoju pozornosť špeciálne upriamila na boj s globálnymi problémami vznikajúcimi v dôsledku pandémie COVID-19 a teda na oblasť zdravotnej pohotovosti.

2.1 Reakcia WHO na pandémiu COVID-19

Odhaduje sa, že COVID-19 sa naplno začal šíriť koncom roka 2019 z čínskeho mesta Wu-chan v provincii Chu-pej z miestneho trhu. „Pacienta nula“ sa so stopercentnou istotou nepodarilo identifikovať, aj keď existovali viaceré scenáre. V prvých dňoch, keď sa dalo ešte zabrániť šíreniu tohto odolného vírusu, došlo k podceneniu jeho výraznej sily.¹⁴ Keď však počet infikovaných v miestnej nemocnici neustále narastal, pobočka Centra pre kontrolu chorôb v Číne (ďalej len „Centrum“) začala kontrolovať miestny trh, ktorý považovali za ohnisko nákazy. Dňa 30.12.2019 Mestský zdravotný výbor mesta Wu-chan prvýkrát oficiálne informoval o radikálne zhoršujúcom sa stave pacientov ležiacich v nemocnici s novým typom koronavírusu a dňa 31.12. 2019 Centrum informovalo čínsku pobočku WHO o potvrdených prípadoch nákazy.¹⁵

Prvá reakcia WHO prišla 1.1.2020, kedy zriadením tímu podpory riadenia incidentov aktivovala jednu z troch hlavných oblastí vo svojej pôsobnosti, a to riešenie problémov v súvislosti so zdravotnou pohotovosťou, prostredníctvom ktorej zabezpečovala koordináciu činností. Dňa 5.1.2020 vydala prvú oficiálnu správu o prepuknutí choroby a nasledujúce dni podnikla sériu krokov, ktoré v sebe zahŕňali napr. uverejnenie prvého komplexného balíka s usmerneniami k riadeniu epidémie, zverejnenie usmernenia o domácej starostlivosti o pacientov s podozrením na infekciu, uskutočnenie prvej misie do Wu-chanu s cieľom prerokovať situáciu s predstaviteľmi verejného zdravotníctva, vydanie vyhlásenia o tom, že nový koronavírus je prenosný z človeka na človeka kvôli čomu neskôr odporučila chrániť sa prekrytím horných dýchacích ciest.¹⁶

Z dôvodu zhoršujúcej sa situácie a potvrdením prenosu infekčného ochorenia COVID-19 z človeka na človeka, bola koncom januára takmer 50 miliónom obyvateľov čínskych miest nariadená prísna karanténa. Jej nariadenie však prišlo neskoro, pretože sa odhaduje, že z postihnutých oblastí vycestovalo do prijatia prísnych opatrení viac ako 5 miliónov ľudí do celého sveta.¹⁷ Keď WHO zistila skutočné rozmery rýchlo šíriacej sa infekčnej choroby COVID-19, zozbierala dostatok dát, uskutočnila prvé analýzy, dňa 30. januára 2020, v čase keď bolo celosvetovo zaznamenaných 98 prípadov nakazenia a žiadne úmrtie v 18 krajinách mimo Číny (ktorá zaznamenala dovtedy 7736 potvrdených prípadov), prostredníctvom krízového výboru WHO, ktorý zasadal už druhýkrát, vyhlásila stav globálnej zdravotnej núdze (ďalej len „PHEIC¹⁸“).¹⁹ Od roku 2005, kedy nadobudli účinnosť Medzinárodné

¹² WORLD HEALTH ORGANIZATION. *What we do*. [online]. 2021. [cit. 27.11.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/about/what-we-do>.

¹³ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *What we do*. [online]. 2021. [cit. 27.11.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/about/what-we-do>.

¹⁴ Prvú informáciu o novom type koronavírusu zverejnil na sociálnej sieti čínsky lekár, ktorý si vyslúžil napomenutie od Úradu pre verejnú bezpečnosť mesta Wu-chan, v ktorom bol obvinený z nezákonného šírenia poplašnej správy a narúšania verejného poriadku. Príspevok bol nútený odstrániť, no jeho obavy sa však potvrdili o pár dní. On sám podľahol ochoreniu COVID-19, ktorým sa nakazil pri výkone svojho povolania.

Bližšie pozri GREEN, A. *Li Wenliang*. In THE LANCET (29.2.2020) Dostupné na internete: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30382-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30382-2/fulltext), navštívené dňa: 28.11.2021.

¹⁵ HONIGSBAUM, M. *Storočie pandémieí, Od španielskej chrípky až po covid-19... a čo čakať ďalej*. 1. vydanie. Český Těšín, 2021, s. 282-283.

¹⁶ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Listings of WHO's response to COVID-19*. [online]. 2020. [cit. 30.11.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/news/item/29-06-2020-covid-timeline>.

¹⁷ HONIGSBAUM, M. *Storočie pandémieí, Od španielskej chrípky až po covid-19... a čo čakať ďalej*. 1. vydanie. Český Těšín, 2021, s. 284.

¹⁸ Public Health Emergency of International Concern- v práci preložené ako stav globálnej zdravotnej núdze.

¹⁹ MINISTERSTVO ZDRAVOTNÍCTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *WHO vyhlásila pre nový koronavírus 2019-nCoV stav globálnej zdravotnej núdze* [online]. 2020. [cit. 30.11.2021]. Dostupné na internete: <https://www.health.gov.sk/Clanok?who-vyhlasila-pre-novy-koronavirus-2019-nCoV-stav-globalnej-zdravotnej-nudze>.

zdravotné predpisy (2005), výbor WHO vyhlásil PHEIC len šesťkrát²⁰, čo vzbudzovalo dnes už potvrdené obavy pred dopadmi nákazy COVID-19. WHO tento stav definuje v Medzinárodných zdravotných predpisoch v čl. 1 ako mimoriadnu udalosť, ktorá kvôli globálnemu šíreniu chorôb predstavuje ohrozenie verejného zdravia v mnohých krajinách, a vo všeobecnosti si vyžaduje koordinovanú medzinárodnú reakciu²¹ a štáty majú na jeho vyhlásenie povinnosť rýchlo reagovať.

Reakcia WHO v porovnaní s reakciami jednotlivých suverénnych štátov bola však neporovnateľná. Vo februári 2020, keď WHO odosielala do svojich regionálnych kancelárií prvé diagnostické súpravy RT-PCR a dokončila prvý strategický plán pripravenosti a reakcie na COVID-19, ktorým sa pripravovala na prepuknutie epidémie a urýchlenie výskumov s inováciami, vydala aj odporúčanie pre krajiny so zaznamenanými importovanými prípadmi nákazy, aby okamžite po ich identifikovaní aktivovali najvyššiu možnú úroveň riadenia krajiny, ktorá zamedzí šíreniu COVID-19.²² Úspech v boji proti ochoreniu a prepuknutiu koronakrízy mal závisieť od rýchlej reakcie tej-ktorej krajiny a od rozhodovania na najvyšších postoch. Mnohé krajiny vzhľadom na udržanie svojich ekonomík odporúčania WHO nebrali vážne a prvé zaznamenané prípady brali na „ľahkú váhu“. Začiatkom marca 2020 preto počet nakazených začal rapídne stúpať a dosiahol prvých 100 000 prípadov. V nadväznosti na zhoršujúcu sa situáciu WHO požiadala o finančnú injekciu vo výške 8 miliárd USD, najmä na vývoj vakcín, zabezpečenie dostatočného počtu ochranných pomôcok pre zdravotnícky personál ale okrem toho aj na podporu lepšieho fungovania koordinácie na regionálnej úrovni. WHO myslela aj na podporu najzraniteľnejších krajín, ktorým chcela finančne pomôcť, ale aj na kategórie najzraniteľnejších vekových skupín. Starých, chorých a malé deti. WHO v spolupráci s UNICEF a Medzinárodnou federáciou spoločností Červeného kríža a Červeného polmesiaca vydala usmernenia ako chrániť deti a študentov.²³

Napriek výraznej a častej apelácii zo strany WHO, vlády jednotlivých krajín po zaznamenaní prvých prípadov situáciu nezvládli správne vyhodnotiť. Neboli ochotné dostatočne rýchlo prijať reštriktívne opatrenia, a tak bola dňa 11.3.2020 WHO pod vplyvom nárastu nakazených na celom svete nútená klasifikovať epidémiu COVID-19 ako pandémiu²⁴. Išlo o obdobie, kedy sa novým epicentrom nákazy stala Európa.

Krátko na to, ako bola pandémia COVID-19 klasifikovaná ako pandémia, bolo v apríli vo svete zaznamenaných prvých milión nakazených. Od tohto obdobia WHO upozorňovala na dodržiavanie hlavných opatrení, ktoré mali aspoň v malej miere pomôcť pred nakazením sa. Presnejšie išlo o prekryvanie horných dýchacích ciest, umývanie rúk a udržiavanie odstupu od ľudí na verejnosti. WHO sa zamerala aj na získavanie zdrojov na vývoj účinných vakcín, pretože tie sa aj po predchádzajúcich skúsenostiach a úspechoch v boji s inými infekčnými ochoreniami javili ako najsprávnejšie riešenie.

V nasledujúcich mesiacoch, kedy celý svet čakal na vývoj vakcín, WHO podnikala aj sériu ďalších krokov. Bojovala s dezinformáciami, ktoré vznikali v súvislosti s pandémiou, na svojich prehľadných portáloch zabezpečovala informovanie o postupe v boji proti ochoreniu, poskytovala prehľad o nových skutočnostiach a počas čakania na vytvorenie účinných vakcín aspoň podporovala testovanie na báze antigénu a PCR testov.

Prvou vytvorenou vakcínou bola vakcína od dvoch spoločností Pfizer/BioNTech, ktoré ukončili tretiu fázu testovania vakcíny s preukázateľnou úspešnosťou 95% a tieto výsledky prezentovali 9.11.2020.²⁵ Keď sa začali objavovať potvrdené mutácie COVID-19, WHO priniesla 31.12.2020 aspoň jednu dlho očakávanú pozitívnu správu. Vydala prvé potvrdenie o núdzovom použití vakcíny spoločností Pfizer/BioNTech, pričom neopomenula zdôrazniť dodržiavanie spravodlivého globálneho prístupu. Začiatkom roka 2021 WHO predbežne odporúčala aj ďalšie vakcíny od spoločností Moderna, AstraZeneca/Oxford a Johnson&Johnson. Koncom roka 2021 však pribudli aj ďalšie.²⁶

²⁰ Išlo o prípady: Mexická prasacia chrípka v roku 2009, detská obrna v roku 2014, ebola v Afrike v roku 2014, vírus Zika v roku 2016, ebola v rokoch 2018-2020, COVID-19 v roku 2020-.

²¹ Článok 1 Medzinárodných zdravotných predpisov Svetovej zdravotníckej organizácie zo dňa 23.5. 2005.

²² WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Listings of WHO's response to COVID-19*. [online]. 2020. [cit. 4.12.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/news/item/29-06-2020-covidtimeline>.

²³ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Listings of WHO's response to COVID-19*. [online]. 2020. [cit. 4.12.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/news/item/29-06-2020-covidtimeline>.

²⁴ Rozdiel medzi epidémiou a pandémiou je v tom, že pandémia je rozsiahlejšia epidémia a to nielen vzhľadom na počet nakazených ale aj na rozlohu, resp. jej geografický rozsah. Pandémia sa týka prevažne všetkých kontinentov a teda celého sveta.

²⁵ BURKI, T. *Equitable distribution of COVID-19 vaccines*. In THE LANCET (1.1.2021). s. 33. Dostupné na internete: <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S1473-3099%2820%2930949-X>, navštívené dňa: 4.12.2021.

²⁶ Bližšie pozri WORLD HEALTH ORGANIZATION. *What vaccines are there against COVID-19?*, Dostupné na internete: [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-\(covid-19\)-](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-(covid-19)-)

Ako už bolo spomenuté, WHO považuje vakcináciu za výdobytok modernej medicíny a osvedčený prostriedok, prostredníctvom ktorého je možné vyhnúť sa ťažkému priebehu infekčnej nákazy, hospitalizácii, či dokonca smrti. Chráni životy ľudí, čo najvyšší predstavitelia WHO neustále pripomínajú vo svojich prejavoch na konferenciách ale aj tlačových správach. Okrem toho existujú dôkazy, že očkovaním chránime nielen seba ale aj svoje okolie, nakoľko znižuje pravdepodobnosť prenesenia vírusu na druhých.²⁷

Napriek dosiahnutiu želaného stavu, kedy sa podarilo vytvoriť účinné vakcíny, ktoré dokážu bojovať proti COVID-19, WHO nič nepodceňuje a aj naďalej pokračuje vo vydávaní odporúčaní na ochranu zdravia. Nie každý jednotlivec je otvorený možnosti očkovania, a nie každému to jeho zdravotný stav dovolí. WHO si uvedomuje, že aj plne zaočkovaný člen spoločnosti sa môže nakaziť a stále existuje aj minimálna šanca prenosu vírusu na druhých. Preto ľudí vyzýva aspoň k minimálnym opatreniam, medzi ktoré sa dá zaradiť napríklad udržiavanie väčšej vzdialenosti od iných ľudí na verejnosti, nosenie ochranných pomôcok, ktoré prekrývajú dýchacie cesty, časté umývanie si rúk, vetranie uzavretých priestorov a v prípade podozrenia nákazy odporúča nechať sa otestovať.

2.2 Zlyhala WHO?

Aj napriek reakcii a všetkým krokom, ktoré WHO podnikla od 31.12. 2019, kedy Centrum prvýkrát informovalo jej čínsku pobočku o potvrdených prípadoch nákazy, existuje skupina odborníkov, ktorí tvrdia, že WHO zlyhala. V správe²⁸, ktorú vypracovala nezávislá kontrolná komisia pre WHO sa uvádza, že PHEIC mal byť vyhlásený už na prvom zasadnutí krízového výboru WHO dňa 22.1.2020 a nie až 30.1.2020, pretože už na prvom zasadnutí mali byť naplnené minimálne 2/4 podmienok, ktoré zakladajú predpoklad na jeho vyhlásenie.²⁹ Okrem iného konštatuje, že Medzinárodné zdravotné predpisy (2005), na základe ktorých sa vyhlasuje PHEIC nepredstavujú dostatočne efektívny a flexibilný nástroj na rýchle konanie a dodržiavaním zásady predbežnej opatrnosti dochádza k zamedzeniu včasného varovania pred hrozbami. Okrem toho nezávislá kontrolná komisia poukázala na ďalšiu nevýhodu Medzinárodných zdravotných predpisov (2005), ktoré okliešťujú WHO. Vlastné predpisy jej totiž bránia obmedzovať cestovanie. Obmedzenie cestovania má byť až poslednou možnosťou. Faktom však zostáva, že väčšina krajín nebola schopná zareagovať ani na PHEIC vyhlásený 30.1.2020, čo explicitne uvádza aj správa.³⁰ Odozva jednotlivých krajín bola prislábá a až pod vplyvom zvýšeného počtu zaznamenaných prípadov prijímali vlády reštriktívne opatrenia.

3. ZÁVER

Cieľom odborného článku bolo poskytnúť náhľad na postavenie WHO v období od prepuknutia COVID-19. Niet pochýb o tom, že ako svetovému lídrovi pre ochranu zdravia a boj s pandémiami, jej prináležalo nielen právo ale aj povinnosť uskutočniť rýchlu reakciu, ktorá predíde zdrvujúcim následkom. Z chronologického prehľadu bolo možné vidieť, že WHO hneď od začiatku v rámci svojej činnosti zdravotnej pohotovosti, podnikala série krokov, ktorými sa snažila zamedziť šíreniu novej nákazy. Jej úlohou ako hlavného koordinátora na globálnej úrovni bolo ochrániť zdravie ľudí všetkých národov, na čo využila nielen vyhlásenie PHEIC, ale aj mnohé stanoviská, odporúčania, usmernenia, či opatrenia.

Okrem toho, úlohou článku bolo upriamiť pozornosť aj na zlyhania, ktorých sa WHO dopustila. Nezávislí experti považujú za najväčší problém neskoré vyhlásenie PHEIC, ale aj Medzinárodné zdravotné predpisy (2005). Predpisy, ktoré pochádzajú z dielne WHO, ju podľa odborníkov samotnú veľmi okliešťujú pri promptnej reakcii.

Článku na tomto mieste zostalo už len zhodnotiť efektívnosť krokov, ktoré WHO podnikla. Zhodnotiť ju v období, kedy celosvetovo k 3.12.2021 bolo zaznamenaných 263 563 622 prípadov nákazy, 5 232 562

vaccines?adgroupsurvey={adgroupsurvey}&gclid=CjwKCAiAwKyNBhBfEiwA_mrUMrDgvX-1qva33R8sAqJcfwq-1CyqPpXBIRrOVTcRHlw5AgyEVgHjThoCqjQQA_Vd_BwE, navštívené dňa: 4.12.2021.

²⁷ Bližšie pozri WORLD HEALTH ORGANIZATION. *What are the benefits of getting vaccinated?*, Dostupné na internete: [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-\(covid-19\)-vaccines?adgroupsurvey={adgroupsurvey}&gclid=CjwKCAiAwKyNBhBfEiwA_mrUMrDgvX-1qva33R8sAqJcfwq-1CyqPpXBIRrOVTcRHlw5AgyEVgHjThoCqjQQA_Vd_BwE](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-(covid-19)-vaccines?adgroupsurvey={adgroupsurvey}&gclid=CjwKCAiAwKyNBhBfEiwA_mrUMrDgvX-1qva33R8sAqJcfwq-1CyqPpXBIRrOVTcRHlw5AgyEVgHjThoCqjQQA_Vd_BwE), navštívené dňa: 4.12.2021.

²⁸ Bližšie pozri THE INDEPENDENT PANEL FOR PANDEMIC PREPAREDNESS & RESPONSE. *COVID-19: Make it the Last Pandemic*, Dostupné na internete: https://theindependentpanel.org/wp-content/uploads/2021/05/COVID-19-Make-it-the-Last-Pandemic_final.pdf, navštívené dňa: 5.12.2021.

²⁹ Je nutné naplniť aspoň dve zo štyroch podmienok: vážny vplyv na verejné zdravie, ide o neočakávanú udalosť, existuje riziko medzinárodného rozšírenia, vedie k značnému riziku pri cestovaní alebo k obchodným obmedzeniam.

³⁰ THE INDEPENDENT PANEL FOR PANDEMIC PREPAREDNESS & RESPONSE. *COVID-19: Make it the Last Pandemic*, 2021, s. 36.

nahlásených úmrtí a 7 864 123 038 podaných dávok vakcín.³¹ Čísla hovoria jasne. Niekde nastalo zlyhanie. Článok sa však na tomto mieste pýta: „Skutočne je možné z toho zlyhania viniť WHO? Naozaj by zabránila včasnejším vyhlásením PHEIC globálnej katastrofe, ktorá nastala?“ Dá sa predpokladať, že ani skoršie vyhlásenie PHEIC by situáciu nezlepšilo. Pravdou je, že suverenita jednotlivých štátov a ich ekonomické a politické záujmy predstavujú brzdiaci mechanizmus. Článok predpokladá, že v prípade skoršieho vyhlásenia PHEIC by k ignorovaniu situácie zo strany jednotlivých vlád dochádzalo ešte o týždeň dlhšie. Suverénne krajiny totiž jediné disponujú prostriedkami, ktorých aktivovanie spôsobí v prípade ich nedodržania vyvodenie zodpovednosti. WHO aj v prípade svojich akýchkoľvek odporúčaní a snáh nedokáže vyvodiť za ich nedodržanie takú zodpovednosť ako jednotlivé krajiny.

Aj z tohto dôvodu článok odporúča do budúcnosti splnomocniť WHO, aby nadobudla viac výraznejších právomocí. Následne by mohla v rámci svojej pôsobnosti vytvoriť napr. radu, ktorá by mala právomoc brať jednotlivé krajiny na zodpovednosť za konanie v rozpore, resp. za nekonanie podľa pokynov WHO. Takáto rada by okrem vyvodenia zodpovednosti voči krajinám, ktoré nerešpektujú jej pokyny, mohla vyvodiť zodpovednosť aj voči krajine, ktorá úmyselne zdržiava a dostatočne skoro neinformuje pobočku WHO o možnom výskyte novej infekčnej choroby. WHO nemusela mať ani príležitosť zabrániť globálnej katastrofe, nakoľko neskorším informovaním zo strany čínskych úradov mohla nastať situácia, že vírus už mohol byť importovaný do inej krajiny pred prvým zasadnutím, na ktorom sa však PHEIC nevyhlásil. Ako posledné odporúčanie je možné spomenúť vytvorenie povinnej finančnej rezervy WHO na boj s budúcimi pandémiami. Aby nedochádzalo k tomu, že WHO je pri prepuknutí ďalšej pandémie odkázaná len na dary, ktoré by prísť však ani nemuseli. Na okraj možno už len dodať, že aj keď WHO apelovala na dodržiavanie spravodlivého globálneho prístupu k vakcínam, nepodarilo sa to naplniť do želanej miery. Preto sa ako jedno z riešení javí klasifikovať vakcíny ako verejný statok.

Použitá literatúra:

HONIGSBAUM, M. *Storočie pandémieí, Od španielskej chrípky až po covid-19... a čo čakať ďalej*. 1. vydanie. Český Těšín, 2021, s. 348. ISBN 978-80-8109-409-5
ONDRUŠ, P. a kol. *Medzinárodné verejné zdravotníctvo, Vybrané kapitoly*. 1. vydanie. Turany: Tlačiareň P+M, 2015, s. 273. ISBN 978-80-971965-4-7
ONDRUŠ, P. *Svetové zdravotnícke systémy v čase globalizácie*. 1. vydanie. PRO Banská Bystrica, 2014, s. 319. ISBN 978-80-89057-47-4
THE INDEPENDENT PANEL FOR PANDEMIC PREPAREDNESS & RESPONSE. *COVID-19: Make it the Last Pandemic*, 2021, s. 86

Právne predpisy:

Medzinárodné zdravotné predpisy Svetovej zdravotníckej organizácie zo dňa 23.5. 2005
Ústava Svetovej zdravotníckej organizácie zo dňa 7.4.1948

Internetové zdroje a články:

BURKI, T. *Equitable distribution of COVID-19 vaccines*. In THE LANCET (1.1.2021). s. 33. Dostupné na internete: <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S1473-3099%2820%2930949-X>, navštívené dňa: 4.12.2021
GREEN, A. *Li Wenliang*. In THE LANCET (29.2.2020) Dostupné na internete: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30382-2/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30382-2/fulltext), navštívené dňa: 28.11.2021
Lee, K. *The World Health Organization (WHO)*. 1. vydanie. Routledge, 2008, s. 2. [online]. 2008. [cit. 27.11.2021] Dostupné na internete: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203029732/world-health-organization-kelley-lee>
MINISTERSTVO ZDRAVOTNÍCTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *WHO vyhlásila pre nový koronavírus 2019-nCoV stav globálnej zdravotnej núdze* [online]. 2020. [cit. 30.11.2021]. Dostupné na internete: <https://www.health.gov.sk/Clanok?who-vyhlasila-pre-novy-koronavirus-2019-nCoV-stav-globalnej-zdravotnej-nudze>
WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Countries*. [online]. 2021. [cit. 27.11.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/countries/>
WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Listings of WHO's response to COVID-19*. [online]. 2020. [cit. 30.11.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/news/item/29-06-2020-covidtimeline>

³¹ WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Numbers at a glance*, [online]. 2021. [cit. 5.12.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>.

WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Numbers at a glance*, [online]. 2021. [cit. 5.12.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>

WORLD HEALTH ORGANIZATION. *The power of vaccines: still not fully utilized*, Dostupné na internete: <https://www.who.int/publications/10-year-review/chapter-vaccines.pdf>, navštívené dňa: 27.11.2021.

WORLD HEALTH ORGANIZATION. *What vaccines are there against COVID-19?*, Dostupné na internete: [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-\(covid-19\)-vaccines?adgroupsurvey={adgroupsurvey}&gclid=CjwKCAiAwKyNBhBfEiwA_mrUMrDgvX-1qva33R8sAqJcfwq-1CyqPpXBIRrOVTcRHlw5AgyEVgHjThoCqjQQA_vD_BwE](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-(covid-19)-vaccines?adgroupsurvey={adgroupsurvey}&gclid=CjwKCAiAwKyNBhBfEiwA_mrUMrDgvX-1qva33R8sAqJcfwq-1CyqPpXBIRrOVTcRHlw5AgyEVgHjThoCqjQQA_vD_BwE), navštívené dňa: 4.12.2021.

WORLD HEALTH ORGANIZATION. *What we do*. [online]. 2021. [cit. 27.11.2021]. Dostupné na internete: <https://www.who.int/about/what-we-do>

Kontaktné údaje:

Veronika Rajničková
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6,
811 01 Bratislava
Slovensko

WHAT ROLE CAN INTERNATIONAL LAW PLAY IN POTENTIAL CONFLICTS DUE TO WATER SCARCITY AND CLIMATE CHANGE?

Malachy Tuohy

Univerzita Komenského v Bratislave, Faculty of Law

Abstract: The potential for international conflict and dispute due to water scarcity and climate change is a real threat to global security. Climate change, rising sea levels, pollution, freshwater scarcity, population growth and diminished agricultural productivity create a global environment primed for conflict. From submerged coastal lands, shifting territorial boundaries, forced human relocation, climate refugees and statelessness. The international community requires an immediate and rapid response to meet the crisis that lies ahead. New international norms and a satisfactory framework to protect climate refugees must be adopted. Furthermore, an international tribunal must be established to administer, govern and resolve climate-based disputes and protect transboundary freshwater resources. This paper analyses past and current international disputes and settlements and offers suggestions and peer-reviewed opinions on the role of international law in potential conflicts going forward.

Keywords: Water Scarcity, Climate Change, Conflict, Climate Refugees, Statelessness, International Treaties, Framework, Institutions.

1. INTRODUCTION

The potential for international conflict and dispute due to water scarcity and climate change is a real threat to global security. The international community has been in a water crisis for years and with rising temperatures and changes in climatic patterns and precipitation rates. An unprecedented strain on water resources lies ahead.¹ On the one hand, reduced water flows and droughts will diminish agriculture productivity, endanger health, and drive migration; on the other hand, increased rainfall, glacial melt and rising sea levels will increase water flows, produce destructive floods, submerge coastal lands, and force human relocation.² This essay will explore the role of international law in potential conflicts emerging from water scarcity and climate change; it will discuss how these issues are inextricably linked and the resulting tensions and disputes that arise from them. It will then outline the existing international legal framework, the relevant treaties, institutions and bodies that codify and regulate the law in this area. Drawing on analysis from past and current international disputes and settlements, this essay will then offer some suggestions and peer-reviewed opinions on the role of international law in potential conflicts going forward.

2. BACKGROUND

History has shown that water can be either a cause for dispute or a catalyst for cooperation. There are over three hundred rivers and one hundred lakes shared by two or more states.³ *'In the absence of strong institutions and agreements, changes within a basin can lead to transboundary tensions'*⁴ with so many competing demands between different users and the competing needs of the municipal, industrial and agricultural sectors. Issues such as population growth, pollution, and climate-induced water scarcity exacerbate these demands, resulting in escalating tensions and potential conflict through distribution, consumptive water use and pollution.

2.1. The right to water

The right to water can be traced back to Roman law; Roman Law recognised the right of the government to prohibit the use of public water and restrict interference to navigable rivers.⁵

¹ Eckstein, G.E., 2009. Water scarcity, conflict, and security in a climate change world: challenges and opportunities for international law and policy. *Wis. Int'l LJ*, 27, p.461.

² [ibid].

³ Salman, S.M., 2006. International water disputes: A new breed of claims, claimants, and settlement institutions. *Water International*, 31(1), p.2.

⁴ Holden, Joseph., *Water Resources, an integrated approach*, Routledge, 2013, p. 316.

⁵ Holden, Joseph., *Water Resources, an integrated approach*, Routledge, 2013, p. 322.

The European concept of water has influenced the development of water law around the globe through civil law and common law.⁶ Riparian rights are closely linked to common law, while prior appropriation water rights are closely related to civil law. Prior appropriation rights is the allocation of water based on a first-use basis. In contrast, riparian rights is the allocation of water based on the ownership of the land or near to where the water is sourced.⁷ The United Nations General Assembly recognised water as a fundamental human right in 2010 with resolution 64/292, which states ‘the right to safe and clean drinking water and sanitation is a human right that is essential for the full enjoyment of life and all human rights’⁸. Against this backdrop, the privatisation of water is contentious; on the one hand, it may make water access unaffordable for the poor and on the other hand, it may create a fair pricing structure; either way, social justice must reign supreme to ensure everyone on each side of the economic divide are assured access to clean and safe water.⁹

3. WATER ALLOCATION AND WATER TREATIES

There are primarily three types of freshwater allocation; user allocation, agency allocation and market allocation. Furthermore, there have been over three thousand six hundred treaties related to international water resources since 805 AD¹⁰. This paper will analyse some of these treaties to highlight the different approaches taken to settle water conflicts throughout the world. One such agreement is the Mekong River Agreement¹¹; an international river treaty between Thailand, Vietnam, Cambodia and Lao that focuses on the sustainable development and management of the Mekong River Basin; although the upstream countries of China and Myanmar are not signatories to the agreement, they have begun to share data on river flow and water levels; which signifies cooperation in the region is growing.¹² Another approach is in the form of informal agreements such as the Israeli - Jordanian Peace Agreement; it establishes a Joint Water Committee (JWC) that extensively outlines the water allocations between Israel and Jordan in the Jordan river basin and implements the clauses of the treaty.¹³

The Indus Waters Treaty 1960 (IWT) was a treaty negotiated by the world bank. The IWT is a water-distribution treaty that equally divides the six rivers of the Indus Basin between India and Pakistan; throughout sixty years of hostility, many disputes have been peacefully settled through the institutional mechanism of the Permanent Indus Commission.¹⁴

Current tensions exist over the Nile River Basin and the construction of the Grand Ethiopian Renaissance Dam (GERD) in the upstream state of Ethiopia. The Nile river basin is sensitive to climate-induced water scarcity, and 95% of freshwater that reaches Egypt originates outside its borders, with 86% originating in the Ethiopian highlands.¹⁵

The Cooperative Framework Agreement (CFA) intends to establish a framework to promote integrated management, sustainable development and harmonious utilisation of the Nile River basin and establish the Nile River Basin Commission (NRBC) as an institutional mechanism to facilitate the implementation of the CFA.¹⁶ To date, the CFA has been signed by six countries and ratified by four. Notably, Egypt and Sudan are not a party to the agreement, arguing that their rights to the Nile basin stem from the 1929 Anglo-Egyptian Treaty and the 1959 Agreement between Egypt and Sudan, which none of the upstream riparian states, including Ethiopia, are party to. It is suggested that signing the CFA now may be more favourable to Egyptian interests and their future water allocation than at a later point.¹⁷ However, the only way forward is for all riparian states to recognise the Nile river

⁶ [ibid].

⁷ Holden, Joseph., *Water Resources, an integrated approach*, Routledge, 2013, p. 323.

⁸ UN General Assembly., *The human right to water and sanitation : resolution / adopted by the General Assembly, 3 August 2010, A/RES/64/292.*

⁹ Holden, Joseph., *Water Resources, an integrated approach*, Routledge, 2013, p. 325.

¹⁰ United Nations Department of Economic and Social Affairs., (Transboundary Waters) https://www.un.org/waterforlifedecade/transboundary_waters.shtml [Accessed 17/11/2021].

¹¹ Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development of the Mekong Basin (1995).

¹² Wouters, P., 2013. Universal and regional approaches to resolving international water disputes: what lessons learned from state practice? P.136.

¹³ Petersen-Perlman, J.D., Veilleux, J.C. and Wolf, A.T., 2017. International water conflict and cooperation: challenges and opportunities. *Water International*, 42(2), pp.105-120.

¹⁴ The World Bank, *The Indus Waters Treaty 1960 and the Role of the World Bank* < <https://www.worldbank.org/en/region/sar/brief/fact-sheet-the-indus-waters-treaty-1960-and-the-world-bank> > [Accessed 17/11/2021].

¹⁵ Lawson, F.H., 2017. Egypt versus Ethiopia: the conflict over the Nile Metastasizes. *The International Spectator*, 52(4), pp.129-144.

¹⁶ Nile Basin Initiative, *Cooperative Framework Agreement*, www.nilebasin.org [Accessed 17/11/2021].

¹⁷ Lawson, F.H., 2017. Egypt versus Ethiopia: the conflict over the Nile Metastasizes. *The International Spectator*, 52(4), pp.129-144.

as a regional watercourse and establish a legally binding resource-sharing agreement that includes all riparian states and ensures mutually beneficial rights.¹⁸

4. INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK

Turning now to the current international legal framework, the relevant treaties and the intergovernmental bodies and institutions that codify and regulate the law in this area. Firstly, the Intergovernmental Panel on Climate Change puts forward adaptation and mitigation options to policymakers backed on scientific assessments by highlighting the implications and potential risks of climate change. The IPCC has noted that desertification, increased soil salinity, flooding of coastal and low-lying regions caused by climate change will affect the physical territory of states¹⁹; these changes to river routes and lake contours can affect international borders where rivers and lakes provide the framework for political borders and can raise tensions over territory and access to water resources.²⁰ The United Nations International Law Commission promotes the progressive development of international law and its codification by helping shape and provide the legal expertise and abstract solutions required to meet global issues. The Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses²¹, which entered into force in 2014, is one such framework. It took the UNILC over thirty years of codification efforts and two controversial debates in the Sixth Legal Committee to provide an international framework to regulate the equitable use of shared watercourses and resolve conflicts around freshwater resources. The UN Watercourses Convention is perhaps the most important international treaty regulating the equitable use of shared watercourses and resolving disputes around freshwater resources. This international treaty defines an international watercourse as “a watercourse, parts of which are situated in different States”. Article 33 provides the procedure for dispute settlement. Article 5 of Part II requires that a state sharing an international watercourse with other states consider all relevant factors and circumstances and utilise the watercourse in its territory equitably and reasonably. Article 7 provides an obligation not to cause significant harm to other states and emphasises prevention, as remedy is often complicated and expensive. Part III provides the prior notification of measures that may significantly affect other states sharing the watercourse. Part IV contains provisions on protecting, preserving, and managing international watercourses to support life on earth. The convention has been quoted in ICJ judgements and is widely regarded as the codified customary international law in this area.²² Notably, it has influenced international treaties such as the Revised Protocol on Shared Watercourses of the Southern African Development Community (SADC) of August 7th 2000, a multilateral treaty adopted by fourteen African member states with a shared objective to advance regional integration and poverty alleviation through judicious, sustainable and coordinated management, protection and utilisation of shared watercourses.²³

4.1. Climate change

Turning now to the most important and relevant treaty in regards to climate change; the United Nations Framework Convention on Climate Change²⁴ which entered into force on March 21st 1994, and has been ratified by 197 countries; its ultimate aim is to stabilise greenhouse gas concentrations to prevent dangerous human interference with the climate system, and to ensure the production of food is not threatened and to enable economic development in a sustainable manner.²⁵ The Kyoto protocol²⁶ effectively initiated the UNFCCC by requesting industrialised economies to adopt policies and measures to limit and reduce greenhouse gases. However, it only

¹⁸ Brookings, (The Controversy over the Grand Ethiopian Renaissance Dam) <<https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2020/08/05/the-controversy-over-the-grand-ethiopian-renaissance-dam/>> [Accessed 17/11/2021].

¹⁹ Rayfuse, R.G. and Crawford, E., 2012. Climate change, sovereignty and statehood. INTERNATIONAL LAW IN THE ERA OF CLIMATE CHANGE, R. Rayfuse and S. Scott, eds., Edward Elgar.

²⁰ Eckstein, G.E., 2009. Water scarcity, conflict, and security in a climate change world: challenges and opportunities for international law and policy. Wis. Int'l LJ, 27, p.429.

²¹ Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, New York, 21 May 1997, <treaties.un.org> [Accessed 17/11/2021].

²² Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, New York, 21 May 1997, <treaties.un.org> [Accessed 17/11/2021].

²³ South African Development Community, (Towards A Common Future) <https://www.sadc.int/about-sadc/overview/history-and-treaty/> [Accessed 17/11/2021].

²⁴ United Nations Framework Convention on Climate Change. New York: United Nations, General Assembly, 1992.

²⁵ UNFCCC, What is the UNFCCC?, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-convention/what-is-the-united-nations-framework-convention-on-climate-change> [Accessed 17/11/2021].

²⁶ UNFCCC (1997) Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change adopted at COP3 in Kyoto, Japan, on 11 December 1997.

binds developed countries. On the other hand, the Paris Agreement²⁷ is a legally binding international treaty on climate change that has been adopted by 197 countries and came into force on November 4th 2016. Its goal is to limit global warming to 1.5 degrees Celsius.²⁸ The recent COP 26 held in Glasgow, which is the supreme decision-making body of the convention and charged with its implementation, has demonstrated the complexities involved in securing international compliance and agreement; the final draft text fell short and was somewhat diluted. However, it has strengthened the Paris Agreement commitments to limit global warming to 1.5 degrees, through the phasing out of fossil fuels and subsidies; a commitment to stop deforestation, to reduce methane emissions by 30% by 2030 and also an agreement was reached between China and the US, two of the world's biggest CO2 emitters to work closer together. Although only a few countries have opted for their pledges to be legally binding and the fact most commitments will be self-policed, it is international recognition, a further step in the right direction²⁹ and a starting point for future action.³⁰

4.2. Climate refugees

There is a broad scientific consensus that rising temperatures due to climate change causes glacial and ice sheet melt and the subsequent rise in global sea levels.³¹ The inhabitants of low-lying coastal areas and islands face forced evacuation and the potential of losing their identities³². The plight of the Tuvaluan islanders of the south pacific has been well documented across the media, and even if emissions were to reduce below 1990 levels, it appears Tuvaluan island will still be lost to the pacific ocean. Therefore, amending the United Nations Law of the Sea (UNCLOS) to recognise and provide for displaced communities, sea level refugees, and statelessness due to rising sea levels would be a welcome and substantive measure if adopted.³³ The existing legal framework of the International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS)³⁴ could be utilised and thus provide jurisdiction in regards to the interpretation and application of an amended UNCLOS that provided for sea-level refugees. Perhaps, the most recent ruling against Ioane Teitiota by the United Nations Human Rights Committee (UNHRC) has established a starting point for future action. Although the UNHRC declared that the threat to Ioane's life due to rising sea levels in the Republic of Kiribati was not imminent, the landmark ruling recognises that climate refugees exist and may have acknowledged a legal basis to protect them.³⁵ Alternatively, the preventative measures in the UN-Water Courses Convention³⁶ could be complemented by a new legal framework to recognise the rights of climate refugees and a state's obligation towards displaced people.³⁷

4.3. International Institutions

Turning now to three important international institutions for dispute resolution, arbitration and settlement. The International Court of Justice (ICJ), the Permanent Court of Arbitration (PCA) and the International Centre for Settlement of Investment disputes (ICSID).³⁸ The ICJ is the principal judicial organ of the United Nations and can issue two kinds of decisions contentious and advisory. It has a history of hearing environmental cases. It ruled that

²⁷ Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change, Dec. 12, 2015, T.I.A.S. No. 16-1104.

²⁸ UNFCCC, What is the Paris Agreement?, < <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> > [Accessed 17/11/2021].

²⁹ BBC News, COP 26, What was agreed at the Glasgow Climate Conference, <https://www.bbc.com/news/science-environment-56901261> > [Accessed 17/11/2021].

³⁰ The Conversation, Experts React to the UN Climate Summit, < <https://theconversation.com/cop26-experts-react-to-the-un-climate-summit-and-glasgow-pact-171753> > [Accessed 17/11/2021].

³¹ Meier, Mark F., et al. "Glaciers dominate eustatic sea-level rise in the 21st century." *Science* 317.5841 (2007): 1064-1067.

³² Wannier, Gregory E., and Michael B. Gerrard. "Disappearing States: Harnessing International Law to Preserve Cultures and Society." In *Climate Change: International Law and Global Governance: Volume I: Legal Responses and Global Responsibility*, edited by Oliver C. Ruppel, Christian Roschmann, and Katharina Ruppel-Schlichting, 1st ed., P. 649.

³³ Powers, Monick Ya., "Sea Level Refugees", (2019), P.43.

³⁴ International Tribunal for the Law of the Sea, 'Competence' < <https://www.itlos.org/en/main/jurisdiction/competence/> >.

³⁵ Climate Change News., (UN ruling on climate refugees could be gamechanger for climate action) < <https://www.climatechangenews.com/2020/01/29/un-ruling-climate-refugees-gamechanger-climate-action/> > [Accessed 17/11/2021].

³⁶ Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes, Helsinki, 17 March 1992.

³⁷ Panci, E., 2011. The impact of climate change on low-lying island nations: a challenge for the international community: the case of Tuvalu climate refugees (Doctoral dissertation) p.79.

³⁸ Salman, S.M., 2006. International water disputes: A new breed of claims, claimants, and settlement institutions. *Water International*, 31(1), p10.

environmental law norms are relevant to implementing an international treaty in the 1997 ruling between Hungary and Slovakia concerning the construction of a Dam on the river Danube. It ordered Nicaragua to pay damages to Costa Rica for causing harm to rainforests and wetlands within Costa Rica's territory in 2018.³⁹ It is suggested that an advisory opinion is the best medium to present a climate change case to the ICJ. Although advisory opinions from the ICJ are not binding or enforceable, they are the leading authority. A decision on climate change would significantly impact how domestic courts frame their decisions, guide the actions of socially responsible corporations, and assist shareholder activists in pressuring companies to act responsibly. A decision would be an authoritative statement on the obligations international law imposes on states to control greenhouse gas emissions; it would offer authoritative validity to the science provided by the IPCC and assist in the process of national contributions under the Paris Climate Agreement.⁴⁰ Furthermore, as climate change is a real threat to "the maintenance of international peace and security," one could argue that a two-thirds supermajority vote by the entire membership of the United Nations General Assembly would allow for a question on climate change to be presented to the ICJ. It could not be vetoed by any country, unlike voting within the United Nations Security Council.⁴¹

The Permanent Court of Arbitration (PCA) is an international judicial organ situated at the Hague that provides administrative support in international arbitrations, mediation, conciliation and alternative dispute resolution involving state entities, international organisations and private parties.⁴² The PCA was influential in concluding the Convention on the Protection of the Rhine after a dispute arose between the Netherlands and France regarding the interpretation of the additional protocol of 1991 to the 1976 Convention.⁴³ The Convention on the Protection of the Rhine 1999 requires a principle of preventative action and rectification and an onus on all parties to conserve, improve and restore the natural habitats in the water, riverbed and banks of the Rhine.⁴⁴

Regarding the privatisation of water services, the involvement of the ICSID adds another layer of complexity and contentiousness to disputes; the International Centre for Settlement of Investment disputes are an institution of the World Bank Group and deal with water and sewerage service contracts. Salman argues that present-day disputes are no longer one state against another but include individuals, legal entities and multinational corporations.⁴⁵ As highlighted in the recent dispute between the USA and Mexico regarding the 1944 international boundary waters treaty on the sharing of the waters of the Rio Grande.⁴⁶

5. THE ROLE OF INTERNATIONAL LAW IN FUTURE DISPUTES

There is no single uniform formula that can provide a solution for all countries and regions; however, international law is the only instrument available to provide a legal framework for ensuring compliance and resolving disputes between states. International law will be an integral part of present and future water-sharing solutions. The UNILC acknowledges that different regime norms can collide with climate change regimes but that international law can always provide a legal solution to these collisions.⁴⁷ The UNECE focuses on the reasonable and equitable use of shared waters and the prevention, control, and reduction of transboundary conflicts. The 'meetings of the parties' provides a joint work program and a forum for dispute resolution. However, it is suggested that the UN create a unique institutional mechanism or judicial organ to complement the UN Watercourses Convention⁴⁸ and form an international tribunal with exclusive jurisdiction over all international disputes regarding watercourses; this would ensure proper adherence and interpretation of the treaty provisions. It could create a similar institution to the SADC regime; the SADC provides that matters are brought before the SADC tribunal when negotiations fail at first resort. The SADC has exclusive jurisdiction over all disputes and ensures proper adherence and interpretation of the treaty provisions.⁴⁹ Furthermore, India has already established many regional tribunals to settle water disputes, and the

³⁹ Challe, T, Climate Law Blog, Sabine Centre For Climate Change Law < <http://blogs.law.columbia.edu/climatechange/2021/09/29/taking-climate-change-to-the-international-court-of-justice-legal-and-procedural-issues/> > [Accessed 17/11/2021].

⁴⁰ [ibid].

⁴¹ [ibid].

⁴² Permanent Court of Arbitration., <https://pca-cpa.org/en/services/> [Accessed 17/11/2021].

⁴³ Salman, S.M., 2006. International water disputes: A new breed of claims, claimants, and settlement institutions. *Water International*, 31(1), p6.

⁴⁴ [ibid].

⁴⁵ Salman, S.M., 2006. International water disputes: A new breed of claims, claimants, and settlement institutions. *Water International*, 31(1), p10.

⁴⁶ *CONSEJO DE DESARROLLO ECONOMICO MEXICALI v. U.S.*, 438 F. Supp. 2d 1194 (D. Nev. 2006).

⁴⁷ Van Asselt, H., Sindico, F. and Mehling, M.A., 2008. Global climate change and the fragmentation of international law. *Law & Policy*, 30(4), pp.440.

⁴⁸ Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, New York, 21 May 1997, < treaties.un.org > [Accessed 17/11/2021].

⁴⁹ Wouters, P., 2013. Universal and regional approaches to resolving international water disputes: what lessons learned from state practice? P.131.

Inter-State River Water Disputes (Amendment) Bill, 2019, aims to have a centralised tribunal to help solve water disputes throughout the region.⁵⁰ Although, the establishment of a globally recognised and centralised international tribunal or institution would be a welcome addition to governing the protection and utilisation of transboundary freshwater resources.⁵¹ Evidence suggests that different regions of the world favour different methods of resolution. For example, the North American and Asian regions tend to settle the disputes internally and avoid third-party involvement; the Mekong River Agreement appears to support this argument; it omits any form of third party dispute settlement procedures.⁵² While on the other hand, African and European regions are more open to arbitration and adjudication as a form of dispute settlement, as evidenced in the River Rhine Convention and the SADC.⁵³ This non-confrontational approach of compliance verification and the compulsory fact-finding mechanisms developed and adopted by the Rhine Convention, the SADC, and the UN Watercourses Convention provides possible models for consideration in future frameworks to resolve international watercourse conflict. The fact-finding mechanism aims to expedite amicable settlements to water conflicts and prevent dispute escalation, effectively bridging the gap between diplomacy and binding third party dispute resolution.⁵⁴ It has been suggested that the international framework of the UNFCCC has the potential to tackle the issue of climate displacement; however, it primarily focuses on preventive measures when it could include an additional framework to provide for human mobility, financial compensation remedies for permanent resettlement and also a financial mechanism to provide compensation to states for the cost and burden of climate displacement.⁵⁵

6. CONCLUSION

In conclusion, this paper has explored the driving factors that contribute to climate change and water scarcity and the resulting tensions and conflicts that arise from it. It has discussed the role international law has played in resolving these issues to date and its role in the future. Issues such as population growth, pollution, climate change and climate-induced water scarcity are creating a global environment primed for conflict, prompting UN Secretary-General Ban Ki-moon in 2007 to state that conflict was inevitable when faced with the threat of demise; it is human nature to fight for survival.⁵⁶ As fresh water becomes more scarce, there is a serious need for an international framework that regulates the equitable and fair distribution of water resources to negate and resolve the present water-sharing problem and prevent future conflicts.⁵⁷ Although the UN Watercourses Convention is a welcome step forward in settling international water conflict, it has no judicial organ and although an argument can be made that the ICJ is that judicial organ and the advisory opinions of the ICJ have an impact. The current international framework to tackle the impending climate crisis is moving at a glacial pace and with predictions of an ice-free arctic within the next twenty years⁵⁸, rapidly rising sea levels and desertification exacerbated by climate change, coupled with population growth and pollution. The international community requires an immediate and rapid response to meet this crisis and the conflicts that lie ahead. New international norms and a satisfactory framework must be developed to meet the inevitable resulting consequences of mass displacement and mass migration; it must be based on objective criteria to protect the rights of climate refugees⁵⁹, and international law has a vital role to play in facilitating this response.

Furthermore, an international tribunal needs to be established to govern climate-based disputes and protect and utilise transboundary freshwater resources.⁶⁰ *"Because international freshwater is shared, unequally divided, scarce, and has the potential of being mismanaged, nations often have two choices: conflict or cooperation."*⁶¹ Climate mitigation has always been hindered by sovereignty, yet sovereignty is meaningless without economic and

⁵⁰ Down to Earth (Can a centralised approach help solve water disputes) <https://www.downtoearth.org.in/news/water/can-a-centralised-approach-help-solve-water-disputes--65621> [Accessed 17/11/2021].

⁵¹ Holden, Joseph., *Water Resources, an integrated approach*, Routledge, 2013, p. 329.

⁵² Wouters, P., 2013. Universal and regional approaches to resolving international water disputes: what lessons learned from state practice? P.136.

⁵³ Wouters, P, P.151.

⁵⁴ Wouters, P., P.152.

⁵⁵ Panci, E., 2011. The impact of climate change on low-lying island nations: a challenge for the international community: the case of Tuvalu climate refugees (Doctoral dissertation) p.79.

⁵⁶ Eckstein, G.E., 2009. Water scarcity, conflict, and security in a climate change world: challenges and opportunities for international law and policy. *Wis. Int'l LJ*, 27, p.431.

⁵⁷ Holden, Joseph., *Water Resources, an integrated approach*, Routledge, 2013, p. 329.

⁵⁸ National Centres for Environmental Information, (Predicting the future of Arctic ice) < <https://www.ncei.noaa.gov/news/arctic-ice-study> > [Accessed 17/11/2021].

⁵⁹ Naser, Mostafa Mahmud. "Climate change, environmental degradation, and migration: A complex nexus." *Wm. & Mary Env'tl. L. & Pol'y Rev.* 36 (2011): 767.

⁶⁰ Holden, Joseph., *Water Resources, an integrated approach*, Routledge, 2013, p. 329

⁶¹ Shlomi Dinar., *Water, Security, Conflict, and Cooperation*, 22 SAIS REV. 229, 248 (2002).

ecological viability.⁶² The international community requires a framework of international laws that can transcend the traditional concept of sovereign nations and assist in resolving a universal global issue.

BIBLIOGRAPHY:

- Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development of the Mekong Basin (1995).
- BBC News, COP 26, What was agreed at the Glasgow Climate Conference, <https://www.bbc.com/news/science-environment-56901261> > [Accessed 17/11/2021]
- Brookings, (The Controversy over the Grand Ethiopian Renaissance Dam) < <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2020/08/05/the-controversy-over-the-grand-ethiopian-renaissance-dam/>>
- Burleson, E., 2009. Climate Change Consensus: Emerging International Law. *Wm. & Mary Env'tl. L. & Pol'y Rev.*, 34, p.543
- Challe, T, Climate Law Blog, Sabine Centre For Climate Change Law < <http://blogs.law.columbia.edu/climatechange/2021/09/29/taking-climate-change-to-the-international-court-of-justice-legal-and-procedural-issues/>> [Accessed 17/11/2021]
- Climate Change News (UN ruling on climate refugees could be gamechanger for climate action) < <https://www.climatechangenews.com/2020/01/29/un-ruling-climate-refugees-gamechanger-climate-action/>> [Accessed 17/11/2021]
- CONSEJO DE DESARROLLO ECONOMICO MEXICALI v. U.S., 438 F. Supp. 2d 1194 (D. Nev. 2006).
- Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, New York, 21 May 1997, < treaties.un.org > [Accessed 17/11/2021]
- Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes, Helsinki, 17 March 1992. [Accessed 17/11/2021]
- Down to Earth (Can a centralised approach help solve water disputes) <https://www.downtoearth.org.in/news/water/can-a-centralised-approach-help-solve-water-disputes--65621> [Accessed 17/11/2021]
- Eckstein, G.E., 2009. Water scarcity, conflict, and security in a climate change world: challenges and opportunities for international law and policy. *Wis. Int'l LJ*, 27, p. 461
- International Tribunal for the Law of the Sea, 'Competence' < <https://www.itlos.org/en/main/jurisdiction/competence/>>
- Lawson, F.H., 2017. Egypt versus Ethiopia: the conflict over the Nile Metastasizes. *The International Spectator*, 52(4), pp.129-144
- Holden, Joseph., *Water Resources, an integrated approach*, Routledge, 2013
- Meier, Mark F., et al. "Glaciers dominate eustatic sea-level rise in the 21st century." *Science* 317.5841 (2007): 1064-1067
- Naser, Mostafa Mahmud. "Climate change, environmental degradation, and migration: A complex nexus." *Wm. & Mary Env'tl. L. & Pol'y Rev.* 36 (2011): 767
- National Centres for Environmental Information, (Predicting the future of Arctic ice) < <https://www.ncei.noaa.gov/news/arctic-ice-study>> [Accessed 17/11/2021]
- Nile Basin Initiative, Cooperative Framework Agreement, www.nilebasin.org [Accessed 17/11/2021]
- Panci, E., 2011. The impact of climate change on low-lying island nations: a challenge for the international community: the case of Tuvalu climate refugees (Doctoral dissertation) p.79
- Paris Agreement to the United Nations Framework Convention on Climate Change, Dec. 12, 2015, T.I.A.S. No. 16-1104
- Permanent Court of Arbitration, <https://pca-cpa.org/en/services/> [Accessed 17/11/2021]
- Petersen-Perlman, J.D., Veilleux, J.C. and Wolf, A.T., 2017. International water conflict and cooperation: challenges and opportunities. *Water International*, 42(2), pp.105-120
- Powers, Monick Ya. "Sea Level Refugees", (2019), P.43
- Rayfuse, R.G. and Crawford, E., 2012. Climate change, sovereignty and statehood. *INTERNATIONAL LAW IN THE ERA OF CLIMATE CHANGE*, R. Rayfuse and S. Scott, eds., Edward Elgar
- Salman, S.M., 2006. International water disputes: A new breed of claims, claimants, and settlement institutions. *Water International*, 31(1), p. 2
- Shlomi Dinar, *Water, Security, Conflict, and Cooperation*, 22 SAIS REV. 229, 248 (2002)
- South African Development Community, (Towards A Common Future) <https://www.sadc.int/about-sadc/overview/history-and-treaty/> [Accessed 17/11/2021]
- The Conversation, Experts React to the UN Climate Summit, < <https://theconversation.com/cop26-experts-react-to-the-un-climate-summit-and-glasgow-pact-171753>> [Accessed 17/11/2021]
- The World Bank, The Indus Waters Treaty 1960 and the Role of the World Bank < <https://www.worldbank.org/en/region/sar/brief/fact-sheet-the-indus-waters-treaty-1960-and-the-world-bank> >
- UN General Assembly, The human right to water and sanitation: resolution / adopted by the General Assembly, 3 August 2010, A/RES/64/292

⁶² Burleson, E., 2009. Climate Change Consensus: Emerging International Law. *Wm. & Mary Env'tl. L. & Pol'y Rev.*, 34, p.543.

UNFCCC (1997) Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change adopted at COP3 in Kyoto, Japan, on 11 December 1997

UNFCCC, What is the Paris Agreement?, < <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> > [Accessed 17/11/2021]

UNFCCC, What is the UNFCCC?, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-convention/what-is-the-united-nations-framework-convention-on-climate-change> [Accessed 17/11/2021]

United Nations Department of Economic and Social Affairs, (Transboundary Waters) https://www.un.org/waterforlifedecade/transboundary_waters.shtml

United Nations Framework Convention on Climate Change. New York: United Nations, General Assembly, 1992.

Van Asselt, H., Sindico, F. and Mehling, M.A., 2008. Global climate change and the fragmentation of international law. *Law & Policy*, 30(4), pp. 440

Wannier, Gregory E., and Michael B. Gerrard. "Disappearing States: Harnessing International Law to Preserve Cultures and Society." In *Climate Change: International Law and Global Governance: Volume I: Legal Responses and Global Responsibility*, edited by Oliver C. Ruppel, Christian Roschmann, and Katharina Ruppel-Schlichting, 1st ed., p. 649

Wouters, P., 2013. Universal and regional approaches to resolving international water disputes: what lessons learned from state practice? p.136

Contact information:

Malachy Tuohy

tuohy1@uniba.sk

Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo námestie 6,

814 99 Bratislava,

Slovakia.